

JÁSZKUNSAĞ

A TUDOMÁNYOS ISMERETTERJESZTŐ TÁRSULAT SZOLNOK MEGYEI SZERVEZETÉNEK FOLYOIRATA

1964. DECEMBER

X. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

JÁSZKUNSÁG

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat
Szolnok Megyei Szervezetének folyóirata

Megjelenik negyedévenként

1964. december.

X. évfolyam, 4. szám.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a Posta
Központi Hírlap Irodánál (Bp., V., József nádor
tér 1.) és a postahivataloknál. Előfizetési díj:
1 évre 20,— Ft. Csekkszámlaszám: egyéni elő-
fizetésnél 61.280, közületinél 61.066.

A szerkesztő bizottság elnöke:

S z u r m a y E r n ő

Szerkesztő bizottság:

Barna Gábor, Kisfaludi Sándor, Lévai István,
Mészáros Ferenc, Sári Mihály, Soós István

Felelős szerkesztő:

K a p o s v á r i G y u l a

Szerkesztőség: Szolnok, Kossuth tér 4.

Telefon: 23—50.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk
vissza.

Kiadja a Szolnok megyei Néplap
Lapkiadó Vállalat

Felelős kiadó: Fülemen Lajos

Index-szám: 25 910

4521—64. Szolnok Megyei Nyomda Vállalat,
Szolnok, Május 1 u. 19.

Felelős vezető: Mészáros Sándor

TARTALOM:

- Dr. Váczy Mihály: Arankafertőzés és le-
küzdése Szolnok megyében. (Második, be-
fejező közlemény) 145
- Dr. Dienes István: Honfoglaláskori kutató-
sunk újabb eredményeiről és feladatai-
ról 152
- Dr. Pásztor Géza: Az ember egészsége szol-
gálatában. — Szolnok megyében előfor-
duló emberi paraziták biológiája, meg-
előzési, gyógykezelési eljárásai 157
- Cs. Pócs Éva: Néphitkutatás Zagyvarékason 169
- Lükő Gábor: A zagyvarékasi siratódallam 177
- Csanád Vilmos: Vándorszínészek és színját-
szás Szolnok megyében 181
- Kaposvári Gyula: Ady emlékek Jászberény-
ben 189
- Szolnok megyei repertórium (1964. júl. 1—
1964. szept. 30.) Összeállította: Sági Pál 192

A címlapon:

Tél (Fotó: Mészáros Endre, Törökszentmiklós)

Arankafertőzés és leküzdése Szolnok megyében

(Második, befejező közlemény)

Martfűn figyelte meg Kecskés Gabriella mg. mérnök gazdaságvezető, hogy a sertésnyáj ürülékén keresztül fertőződött arankával egy legeltetésre engedélyezett táblája. A fertőzés eredete a cséplőgépi lucernahulladék etetéséhez vezetett vissza. Így gond lesz az újvetésű lucernának megfelelő helyet, táblát találni. Arra kell törekedni, hogy minden arankamagvas, vagy arra gyanús hulladék tűz által pusztuljon el. E téren uralkodó nézetek tisztázására a megyei Növényvédő Állomás kísérleteit több-éves keretben állította be. Az eredményekről, kiérlelődése után számolnak be.

A fertőzött területek minden gépesített munkája egyben fertőzés terjesztő is lett. Ez áll a kombájnos aratásra is, ahol a hulladék felfogására emiatt különféle elgondolások nyertek megoldást. Így pl. a polyvahulladék zsákba való gyűjtése. Az arankával fertőzött folyémedrek arra engednek következtetni, hogy az öntözővíz is hozhat talajt fertőző arankamagot a mezőgazdasági területre. Belvízi áradásból származónak vélték megállapítani a mezőtúri Új Reménység Mg. Tsz egyik silótáblájának 30 kh.-ra terjedő 100⁰/₀-ot nagyarankás fertőzöttségét. Ennél elképzelhető, hogy más terület arankás lucerna, lóhere cséplési helyéről kerülhetett oda a fertőzést oly nagymértékben kiváltó anyag a tavaszon kialakult belvízáradás során.

A kisújszállási „Búzakalász” Mg. Tsz az újvetésű lucernatábláját az őszi kaszálás után kézi erővel, kikapálással mentesítette az arankafertőzéstől. A gyakorlatunk a kézi irtás felé való eltolódása, a vegyi védekezés nehézsége és eredményének nem mindenkorai biztossága miatt következett be.

Lépten-nyomon szembetalálkozunk azzal a megállapítással, hogy drágák az arankairtás módozatai. Mezőgazdasági nagy- és kisüzemeink felelős vezetőinek ez adott esetben három rossz között kell választani. Először a drága, önként elvégzett arankairtást végrehajtani. Másodszor vállalhatja a közérdekű védekezést (kényszer védekezést), amely az előbbinél drágább, mert a szabálysértési eljárás következményeit pénzben kell viselni, s a védekezési módszerek közül tőle függetlenül is alkalmazhatják a vegyi védekezések valamelyikét. Harmadszor, ha a kiszántást alkalmazza, mint arankairtást.

Ma már a megnövekedett állatállomány kötelezi az üzemeket a lóhere és lucerna termesztésére. Tehát a kiszántott terület vagy tábla helyett másikat kell telepíteni. A negyedik évnél fiatalabb lucernás, vagy jól beállt öregebb lucernás eseteiben a kiszántás határozottan a legdrágább arankairtási eszköz. Egyesek szerint a 3 éves lucernát már ki kell szántani, mert csak úgy jó elővetemény. Jómagam a kiszántást egy-két évvel későbbre merem javasolni, amennyiben az 90⁰/₀-os tőállománnyal rendelkezik. Ez pedig a gondos munkával, ápolással együtt jár. A terméskiesés elhárítását, a lóhere- és lucernaterületek arankától való mentességét minden üzem felelős

vezetőjének biztosítani kell. Ehhez a párt és kormányzat 1964. évre segítségül adja a gyomirtószerek 50%-os árlészállítását, ami a vegyi védekezéseket költség tekintetében elviselhetőbbé teszi.

Ezek szerint:

Krezonit E.-ből	100 liter permetlé	30,15 Ft-ba
Aretit-ből	100 „ „	60,90 „
Kuskutánból (10%-os)	100 „ „	26,10 „
Vasgálicból (18%-os)	100 „ „	29,70 „
Gázolaj	100 liter, mint permetlé	180,00 „

kerül.

Mindezek bizonyítják és előrehozzák a fertőzött területen az alapvédekezés kérdésének megoldását. Ez az utolsó kaszálás tarlóján a következő fakadásig terjedő időszakban a foltoknak kézi erővel való előkészítése vegyszeres irtással kiegészítetten, vagy kísérleti eredményektől függően teljesen kémiai úton történhet. Ez utóbbit tisztázó kísérleteket Növényvédő Állomásunk megkezdte. Jómagam az egyik kutatói eredmény bírálása során e célból az illetékes hatóságunk felé konkrét elvi javaslatot is tettem.

A megyei tömegszervek figyelmét az arankafertőzöttség nagymértékű elterjedésére kellett irányítani, s a küzdelemhez segítségül hívni, annak hangsúlyozásával, hogy minden esetben a leggondosabb figyelőszolgálat végrehajtása hozta csak meg a legolcsóbb és legjobb eredményt. A fertőzött területet egyszer kell rendbe tenni, és azután nagyon komoly, sűrű ellenőrzéssel a kezdeti fertőzést kell haladéktalanul kiirtani.

A gépi betakarítás, a rendsodró és a kombájn alkalmazása szintén fertőzést növelő technikai eljárás. Ezeket pedig nem mellőzhetjük. Ezért a védekezésnek kell rugalmasnak lenni és pedig a szántóföldön való előzetes arankamentesség biztosításával. A magtermés természetű biztosítása társadalmi érdek, tehát társadalmi összefogással és állandó jajszó kényszerítő erejével kell az érdekelt üzemek lelkiismeretét felébreszteni. A KISZ bizottságok, alapszervezetek és a Hazafias Népfront minden szintű bizottsága fogjon össze! Egyet akarjunk! Arankamentes Szolnok megyét. Az üzemek sokrétű munkatorlódásával kell számolni. Itt segítünk azzal, ha munkaterületünk – munkabjárásunk útvonalán egy-két lucernatáblát megfigyelés alatt tartunk – hetenként belenézünk. Így a fertőzés elhatalmasodását jószándékú figyelemfelhívással a védekezésre kész üzemben megakadályozhatjuk. A községen vagy termelőszövetkezeten belül egy újvetésű lucernatáblának egy ízben való teljes mentesítésében a KISZ tevőleges segítséget nyújtana a talajfertőzöttség visszaszorítására, azután a termelő üzemben belüli arankairtás megszervezését szorgalmazná.

A Hazafias Népfront és a KISZ aktivistái minden arankafertőzést figyelve, örökké visszatérő, lelkiismeretébresztőként ne hagyják elaludni az arankairtás kötelezettségét. Ezzel, mint Erdei Ferenc akadémikus által is kifejezésre juttatott társadalmi nyomással kell a tévedőket helyes útra szorítani. E kérdésben a fáradhatatlanság fogja az eredményt biztosítani.

Az arankafertőzés leküzdésének akadályozói voltak a múlt évek érvényes idevonatkozó rendeletei is. Ezekben rögzített határidők az ellenőrző szervek eredményes munkáját gátolta, pl. az is, hogy a védekezés elmulasztásának számonkérése megkésett, s egyben az arankairtás költségesebbé vált. Ezt a helyzetet változtatta meg az arankairtás új rendelete. A földművelésügyi miniszter 4/1964. (IV. 3.) FM. számú rendelete a kötelező arankairtásról, valamint a lucerna- és vöröshermag-termesztés minőségének javításáról szól. Ez a rendelet a 10. §-ában leszögezi az azonnali hatályba lépését, valamint a 17/1959. (VI. 12.) FM. számú rendelet hatálytalanítását.

A rendelettel az érdekelt minisztériumok és főigazgatóságok egyetértenek. Ez

megkönnyíti a kitűzött cél elérését. A fertőzött területeken általában az arankaírtást annak megjelenése esetén azonnal el kell végezni. „Lucerna, vöröshere és más herefélék termésének gépi vagy kézi kaszálása előtt az arankával fertőzött foltokat meg kell jelölni, és a foltokat – azok körül 1 méteres fertőzésmentes biztonsági sávval együtt a kaszálásból ki kell hagyni. Az e területeken lévő termést a kaszálás után, de a rendsodrás előtt a helyszínen meg kell semmisíteni” – mondja a rendelet 1. § (2) bek. Az arankaírtást a terület használója köteles elvégezni. Nagyüzemeinkben azt a növényvédelmi felelősök kötelesek ellenőrizni. Itt kell segítséget adni a jóakarátú, céltudatos társadalmi ellenőrzésnek, ami az üzemek vezetőit jelentékenyen fogja segíteni a rendelet végrehajtásában.

Még gondolatban sem tétélezzük fel, hogy e rendelet után az arankaírtási kötelezettségét valamelyik termelő üzem vagy területhasználó szerv mellékes ügynek tekintse. A növényvédő állomás, a községi mezőgazdasági szakigazgatási szerv, és az állami gazdasági termelési igazgatóság is köteles évente április 15. és október hó 15. napja között rendszeresen ellenőrizni. A rendszeres ellenőrzésen felül az aranka-fertőzöttség szempontjából a szerződéses – OVF. ellenőrzés alá nem tartozó – lucerna-, vöröshere- és egyéb hereterületet a növényvédő állomás a termeltető vállalattal együttesen a termelő képviselőjének jelenlétében köteles 2 ízben felülvizsgálni. A felülvizsgálatot első ízben a magfogást megelőző kaszálás után, tehát tarlón, másodízben a zöldbimbós állapot és virágzás közötti időszakban kell elvégezni. *Szolnok megyében magtermelésre alkalmasnak csak azt a területet lehet nyilatkoztatni, amelyen a két szemle alkalmával aranka-fertőzöttség egyáltalán nem fordult elő.*

A szerződésen kívüli lucerna-, vöröshere- és egyéb heremagtermő területeket felülvizsgálat végett a termelő köteles minden év június 5. napjáig a harmadik kaszálásból történő magfogás esetén június 5. napjáig a növényvédő állomásnak írásban bejelenteni.

Az arankaírtás mellőzése a termelő terhére „közérdekű védekezést” hozhat, ami vegyi védekezés lehet csak, éspedig nem olcsón, szabálysértési bírsággal tetézve. A rendelet szerint forgalomba hozni és elvetni csak fémzárolt lucerna-, vöröshere- és egyéb heremagot szabad.

Mezőgazdasági nagyüzemeink kötelesek lucerna-, vöröshere- és egyéb hereterületükön jelentkező aranka-fertőzöttséget a táblatorzskönyvbe bejegyezni. Mulasztás esetén az ellenőrző szerveket fegyelmi úton felelősségre kell vonni. A rendelet 9. §-a a büntető szankciókról rendelkezik.

E rendelet komoly feladat elé állít a megyében minden érdekeltet, és éppen ezért nem szabad „Pató Pál” jelleggel a kérdéshez hozzáállni.

Ennek nyomán Szolnok Megye Tanácsának 3/1964. számú rendelete kötelezővé teszi az újvetésű lucernák első kaszálását kézikaszával elvégezni. Ezzel a magkelésből származó arankafoltokat, mint vegetatív fertőzések kiindulópontját, a legkisebbre kívánja szorítani. Az aranka-fertőzés következetes felszámolásának a nagyobb fokú fertőzött táblák kiszántásával, s vele együtt az újvetések fokozott gonddal való mentesítésével irányt szabott. Így a teljes mentesség, illetve a fertőzöttség veszélyességi szint alá szorításával a magtermesztésnek rendszeres belterjes munkakeretbe való állításával az ország legnagyobb lucernatermő megyei egysége maradhatunk.

„Tessedik Sámuel” szocialista címért küzdő brigád megyei tagozatának arankaírtásra vonatkozó javaslatai a következők:

1. „Minden gazdaságon belül figyelőszolgálatot kell tartani, a figyelőszolgálaton belül megbízott személyek száma az aranka-fertőzöttségtől függően alakuljon. Arra kell vigyázni, hogy azok a személyek, akik ezt végzik, megbízható emberek legyenek, hogy a lucernáson az arankát – még amikor csak kis területen jelentkezik – felderítsék, azt ott megsemmisítsék és a helyét megjelöljék. A figyelő-

szolgálatot meg kell kezdeni már most, az I. kaszálások időszakában és egészen a magtermés betakarításáig folytatni kell.

2. A figyelőszolgálatot végző személyek felszerelésében feltétlenül kasza, kapa és a hely megjelölésére alkalmas karó legyen. A figyelőszolgálat során talált arankafoltokat a szolgálatot végző személy kaszálja le, rakja össze a folt közepére, majd a kapával a folt körül zárósávot kapáljon, és jelölje meg jól láthatóan a foltot karóval vagy valami más egyéb jellel, hogy az utána következő vegyi védekezés megtörténhessen. Az így vegyi védekezésre előkészített arankafoltok lényegesen kevesebb permetlével elpusztíthatók, mint ha azok nincsenek lekaszálva.
3. A vegyi védekezést minden gazdaság a nála legjobban bevált vegyszerrel végezze. Ajánljuk, hogy az arankafoltok közepére összetakarított, lekaszált arankát gázolajjal leöntve semmisítsék meg."

A megyei „Tessedik” brigádmozgalom járási tagozatain keresztül mind az aranka-kérdés felszámolásának, mind a legkorszerűbb magtermesztés keresztülvitelének a napirenden való tartásában jelentősen közreműködött. Ennek nyomán a szerződött lucerna- és vöröshere-magtermő területek első szántóföldi szemléje azt tanúsítja, hogy a megyei termelő a magtermesztés első akadályozó tényezőjét az arankával való fertőzöttséget megszüntetni törekszik, miután 126 megvizsgált termelőgazdaságból 31 termelőgazdaságnál kényszerültünk egyes táblákra növényegészségügyi zárlatot javaslatba hozni.

Megvizsgálásra került mg. tsz-ben 6186 kh. kapás, 6374 kh. sűrűsoros lucerna mag-nak hagyott II. kaszálása, ebből az első szemle után zárlati javaslatba került összesen 1723 kat. hold. A megvizsgált terület 14⁰/₀-a. Ezt a kapáslucerna 8⁰/₀-a, a sűrűsoros-nak pedig a 19⁰/₀-a adta meg.

Az idevonatkozó második szemle után a magtermesztésből kizárt terület 3000 kh.-ra növekedett, magtermesztésből kiesett területi hiányt 10–15⁰/₀-kal csökkenti a szerződésen kívüli magtermőterület. Ezek a mutatószámok is bizonyítják, hogy az arankamentes maglucerna-termesztés útja a kapás maglucerna természetesen keresztül érhető el a legolcsóbban és legrövidebb idő alatt.

A termelő üzemek helyi adottságaik szerint más és más szervezeti bérezési rendszerrel biztosítják az irtás eredményességét.

A *cibakbázi „Vörös Csillag” Mg. Tsz*-ben kézi kaszálással tervezték a foltnak és az egyméteres biztosító sávnak a letakarítását, annak zölden való elszállítását a tábláról lovas kocsival tervezték. A letakarított foltokat 1,5⁰/₀-os Krezonit E.-hez adott 0,3⁰/₀-os tapadószerrel áztatásszerűen kívánták lepermetezni. „Minden terv annyit ér, amennyit abból végrehajtanak” – jelzi ezt a folyamatban lévő szabálysértési eljárásuk is. A tények a döntőek, a jóhiszemű, tetszetős tervvel szemben. Itt az arankairtó brigád tagjai a jól végzett munka után 50–50 Ft prémiumot kapnak.

Ennek a módszernek a gondos kivitele és a folt „nyesés szerű” letakarítása adja meg az elérendő célt, a védekezés eredményességének a legkedvezőbb időtartamát, vagyis a kb. 8 hetet. Sokban segíti a jó munkát az arányos bérezés és a jól végzett, eredményesen befejezett munka premizálása.

A *karcagi „Lenin” Mg. Tsz*-ben az arankairtásban dolgozók 0,3 munkaegységet kapnak óránként. A zeteros a talált folt kijelöléséért külön fizetést kap. Ugyanígy díjazták a „November 7” Mg. Tsz arankairtást végző tagjait is.

Tiszai garon a Petőfi Mg. Tsz-ben átlag 40 kat. hold területe van egy háromtagú arankairtó brigádnak, akiknek a fő munkáját a kijelölés meríti ki. Egyébként vegyi úton védekeznek.

Az *abádszalóki „Aranykalász” Tsz*-ben ezévből is a mechanikai arankairtáson lesz a fő súly. A területeket 2 fő arankavadász állandóan ellenőrzi. Az üzemegységvezető ezek számát szükség szerint növeli. Felszerelésük éles kapa és kosár. Ez esetben döntő tényező az, hogy az aranka magot ne hozzon és az utolsó kaszálás tarlóján

teljes mértékű arankairtást végezzenek minden táblán, akár maghozó az, akár takarmánytermő a lucernás.

A törökszentmiklósi „Alkotmány” Tsz arankairtását mechanikai úton végzi, minden táblába egy fő nyugdíjas van beosztva, 1,2 munkaegységgel 10 órás munkaidővel, premizálás nélkül. A hároméves telepítésű táblájuk fertőzöttség miatt magtermesztésből kiesett.

A szolnoki „Lenin” Mg. Tsz-ben 80 kh.-ra az arankamentességért 1000 Ft prémiumösszeget biztosítanak. Itt a fogatosok, irodisták, állattenyésztők, műszakiak, termelőszövetkezeten belül alakított csoportokban végzik ezt a számukra is közérdekű feladatot el.

Jászárokszálláson, a Béke és Táncsics Mg. Tsz-ekben az arankairtók bérezését 1,75 munkaegységből és kettő kg lucernaszénából alakították ki. Ez megnyugtatóbb a tagra nézve, mint a kunszentmártoni Zalka Máté Mg. Tsz-ben adott 0,5 kg lucernaliszt.

A jászberényi „Lenin” Mg. Tsz-ben a maghozó lucernásokat több brigádnak osztották ki. Arankamentességhez kötötten a magtermés 2⁰/₁₀-át kapják munkaegységen felül.

A mezőtúri „Új Reménység” Tsz-ben az arankairtók bérezésében az alap 1,25 munkaegység, amelyhez megkapják a magtermés 2⁰/₁₀-át. Ugyanitt az „Alkotmány” Mg. Tsz 1,25 munkaegységhez az elfogadott arankamentességért a dolgozóknak 2 munkaegységet fizet fejenként minőségi munka prémiumként. A „Petőfi” és a „Béke” Tsz pedig napszámberes – hetifizetéses rendszerrel törekszik ezt megoldani. Egy város határán belüli mg. tsz-ekben is más és más megoldási módokat vannak a helyi tényezők adottságai szerint.

A megyénkbeni üzemvezetés sokarcúságát egészíti ki az örményesi „Új Élet” Tsz arankairtásának megszervezése. Itt az év elején kialakult „öregek”, „nyugdíjasok” bevonásának irányzatával szemben az iskolás – nyári szüenidős – fiatalsággal nyert megoldást. A napi 1 munkaegység ellenértéke – 25 Ft, s a hetenkénti kifizetés biztosította a szükséges létszámot. Az üzemvezetés teljes megelégedésére dolgozott a 40 fős ifi-brigád.

A fertőzés terjesztőiről külön tanulmányt lehetne írni. Ebben a mezőgazdasági üzemek gépeim és dolgozóin kívül az árvíz, s öntözővíz mellett a szél, a vadak, s madarak játszanak szerepet. Megtörtént az is, hogy a szállító járműre felrakott arankás lucernabulladékból az útszéli akácok ágán telepedett meg az aranka, s élő gócot alkotott.

Nem lenne teljes e munkám, ha csak mezőgazdasági üzemekben lévő arankafer-tőzészről beszélnék. Ez a kérdés a megye más szerveit is érinti. – A háztulajdonostól kezdve a gyártelepeket használó szervig, valamint a közlekedési utak, a folyóvizek és az erdők hivatali gondozójáig mindenki érdekelt az arankairtás együttes komoly megoldásában. Nem kis gond, nem kis feladat ez, pedig csak egy megyében kell ezt fokozott eréllyel párosult akarattal megoldani.

A községi tanácsok területein csaknem kivétel nélkül vannak arankafoltok, s ezek irtása megoldandó társadalmi munkával, vagy bérezett dolgozóval. Itt főleg mecha-nikai irtás a legmegnyugtatóbb, esetleg vasgálicos vegyi irtással kell azt kiegészíteni. Házikertekben, üzemi udvarokban kivétel nélkül a kikapálás és a kikapált anyagnak magkötés előtti megsemmisítése a helyes eljárás.

Sokkal nagyobb feladat a vízügyi hatóságok felügyelete alá tartozó területek arankairtása. E területeknél nemcsak annak nagysága, hanem a változatos felszíni alakulása, sőt gépi erővel való hozzáférhetetlensége mind szerepet játszik, és az irtás gazdaságossága pedig nagy kérdőjelet tesz fel. A Szolnok megyei Néplapnak az ille-tékes vezető által adott tájékoztatás is az arankairtás többmillió forintos költségter-veit is említi a rendelkezésre álló erő irtási munkája mellett. A Körös-mederben 2⁰/₁₀-os

Dikonirt + 0,2%-os Sandovit tapadószerrel megnövelt permetlével végzett a Növényvédő Állomás arankairtást többszáz holdon. Ez partmenti hajózással kb. 20 méteres sávban történt. A gyombokrot permetlé által való károsodása természetszerűen e munkával együtt járt. A Dikonirt vegyszer, mint gyomirtószer, igen alkalmasnak látszik az egyébként sem kívánatos növényzetten meglepedett arankairtásra. Számolni kell azonban arra, hogy az árterületi hasznos fák nem ellenállóak a Dikonirttal szemben. Így már évekkkel ezelőtt a rizsterületek vegyszeres gyomirtása tanúsította ezt az egymás után elhaló fűfélékkel. Ezért e területeken csak kiválasztott területre alkalmazott lehet e vegyszer és nem pedig általános.

Vizsgálat alá kell venni az öntözővíz szerepét az öntözött területek arankával való fertőzését illetően, noha a Tiszasülyi Állami Gazdaságban az öntözött lucernásokban az aranka térhódításával szemben csökkentő hatást véltek megállapítani.

A folyómedrek arankával való fertőzöttségének korlátlan szaporodása kétélű kérdés lehet, ami az elevenbe vág. Erdészeti vonalon állapítottam meg, hogy 1,5–2 m magas feltisztítás mellett méteres magasságot elért gyomnövényállomány, s a rajta meglepedett aranka irtása csak vegyszeres kezeléssel érhető el. E területeken a szántóföldön gyakorlatban bevált módon el kell távolítani – lekaszás után a fertőzött gyomnövédeket, s csak azután szabad vegyszeres kezelés alá vonni a visszamaradt fertőzést. Ítéletem szerint e területen csak a Kuskután 10%-os, vagy a vasgálic 18%-os oldatát szabad használni, ami legkisebb környezeti veszélyeztetéssel jár.

Másik különálló területcsoport a MÁV és KPM Közúti Igazgatóság területei. Ennek az arankairtása sincs megoldva, még annyira se, mint a mezőgazdasági termelőüzembeiké. Ez utóbbinál a terület nagysága okoz gondot, amíg az előbbieknél az arankairtás be nem idegzettségé. A KPM Közúti Igazgatóság közútjain az útörzemélyzet nem tartja elsőrendű kötelességének a kezdő arankafolt természetszerű kiirtását külön parancs kiadása nélkül. Hetenkénti szakaszbejárás esetén is legfeljebb 2 órai arankairtással az „országút” menti arankafolt kapával, nyesólapáttal kiirtható lenne – vegyi irtás nélkül is. A MÁV területek arankafoltjaira ugyanez áll, mert azt is az elszórtága, nemegyszer a hozzáférhetlensége teszi alkalmatlanná üzemi – motoros – növényvédelem alá vonásra. Annak dacára, hogy a vasútvonalak mellett égett foltok láthatók, az arankafoltok kiégetése ellen kell itt állást foglalnom. E helyett az aranka mechanikai irtása a pályán szolgálatot végző őr által végrehajtva látszik legolcsóbbnak. Az aranka kikapálása után a folt helyét szükség esetén 18%-os vasgálic permetlével kell fertőtleníteni. A Dikonirt gyomirtószer a fűféléken megtapadó arankát s egyszerű gazdanövényét nem kielégítően károsítja. A gázolaj használata a gyűlékonyságát fokozza, s ezért itt nem javasolható.

Míndezek után visszatérek a mezőgazdasági üzemeink udvarainak, szérűskertjeinek, útjainak és árkaiknak az arankafertőzöttségére. E területen nem jobb a helyzet. Itt is a beidegződöttség hiánya okozza a legnagyobb bajt.

Az üzemeink arankairtó brigádjai ma a lucerna-lóhere fertőzöttségével is alig bírnak megküzdeni. Ennek felszámolását az üzemegységvezetői irodához vivő úton kell megkezdeni, magának az üzemegységvezetőnek. Az arankairtó brigádnak pedig a lucerna- és lóhere-táblák felé vezető utakon folytatni. Akkor bizonyára feleszmél a szérűskerti gazda is arra, hogy a naponta járt területein kiirtja, vagy irtatja az arankát, se nem hagy belőle jövőre magának. *Csak akkor lesz teljesértékű a védekezés eredményessége, ha az a termelő üzem egész területére kiterjed.*

A mechanikai irtás és a terület gázolajos vagy vegyi fertőtlenítésének együttes alkalmazásáról jól példát láttam a tiszaroffi „Aranykalász” egyik tábláján. 16 így kezelt foltját vettem vizsgálat alá, s ezen 6 héttel a kezelés után 4 folton találtam kiújuló, egy-két szárra terjedő arankát, amelynek irtása az ellenőrző által percnyi munkával is elvégezhető volt. A foltokon a kultúrnövény kisarjadzását teljes értékű-

nek állapítottam meg. Ez lenne az arankairtás első lépcsőfoka, amelyen állva megoldásra kerülhetne a 12 hetes mentesség kialakítása is.

Az idén végzett arankafertőzések szántóföldi szemléjén megállapítottam, hogy kézikapás irtásnál a biztosító sávot legtöbb esetben kicsire veszik, vagy el is hagyják. Kaszálásnál vastag nemzett, sok arankaszövedéket hagynak vissza a biztosító sáv hiányossága mellett. Vegyi védekezésnél a letakarítás késedelme miatt is, de általában sürgősség fel nem ismerése miatt vastag arankaszövedék kerül permetezésre – a hiányos biztosító sávot rendszerint növeli a sarjadzás magassága. Az arankairtásnál való késedelem a költségeket hatványozza. Ezt kell mindig szem előtt tartani.

Legolcsóbb és legtartósabb a védekezés, ha a két módozatot egymást nyomban követően összekapcsoljuk és gondosan keresztül vesszük. Ezt mindaddig fogadjuk meg és tartjuk be, amíg az irtás valódi, nagyüzemi módszere az egy őszi permetezés, vagy porozás, esetleg borítás alkalmazásával kutatóink munkája nyomán meg nem hozza a következő termelési év első felének a teljes arankamentességét.

DR. VÁCZY MIHÁLY

E SZÁMUNK MUNKATÁRSAI

Csanád Vilmos gimn. tanár (Budapest); Dr. Dienes István tudományos kutató, a Magyar Nemzeti Múzeum munkatársa (Budapest); Kaposvári Gyula múzeumigazgató (Szolnok); Lükő Gábor múzeumigazgató (Kiskunfélegyháza); Dr. Pásztor Géza tud. kutató, a Szolnok megyei KÖJÁL munkatársa (Szolnok); Cs. Pócs Éva múzeológus, a Damjanich Múzeum munkatársa (Szolnok); Sági Pál tanár, a Szakszervezetek Szolnok Megyei Tanácsa munkatársa (Szolnok); Dr. Váczy Mihály főagronómus, a Szolnok megyei Növényvédő Állomás munkatársa (Kenderes).

Honfoglaláskori kutatásunk újabb eredményeiről és feladatairól*

Ismeretes, hogy Jankovich Miklósnak 1835-ben a benepusztai sírról, majd mintegy húsz évre rá Érdy Jánosnak a verebei emlékműről írott lelkes közleménye után indult meg tudatosan, megfelelő megalapozottsággal és időrendi biztonsággal honfoglaláskori kutatásunk. Az érmeikkel együtt napvilágra került leletek mindinkább körülhatárolták azt az emlékcsoportot, amely az ősmagyarokról akkoriban kialakult nemzet-romantikus elképzeléseknek megfelelt. Az évezredek ünnepségekre való készüldés – az országszerte meginduló millenáris ásatások révén – különösen felvirágoztatta régészeti életünket, s a felgyülemlett emlékekről sorban jelennek meg Pulszky, majd Hampel anyagközlő kötetei. E korszak nagy nemzedékéből mindenekelőtt három nevet emelnék ki: *Hampelét*, aki a hazai anyagot csoportosította és ezzel alapot teremtett a további kutatásoknak; *Pósta Béléát*, aki a számunkra oly fontos országhatároló kutatásokat bevezette; és *Nagy Gézáét*, akinek írásait mély történelemszemlélet hatja át. Közülük Nagy Géza az, akinek gondolatai korszerűségükkel még napjainkban is hatnak. Mivel viselettörténeti kérdések, a tárgyak újjáalkotása, temetkezési szokások is foglalkoztatják, ő sürgeti először, hogy a sírok feltárásánál minden apró jelenséget rögzítsünk. Ő fogalmazza meg világosan a magyar hagyaték kapcsolatait (l. többek között Pósta könyvéről írott bírálatát) és felveti, hogy a korai magyar anyagban kabar, besenyő emlékeknek is kell lappanganiok. Felfigyel a temetőképre és abból történeti következtetéseket von le; felismeri, hogy a honfoglaló lovassírok és az ún. soros temetők között nem időrendi, hanem társadalmi és nemzeti különbség lehet, s vallja, hogy Árpád népének behatolása előtt már kellett itt magyaroknak élnie. A gondolatgazdag dolgozataiból kiragadott néhány kérdésből is kitűnik, hogy voltaképpen ma is mindannyian az ő nyomdokain járunk.

Rövid megtorpanás után, az előttünk járó, de tulajdonképpen idősebb kortárs-nemzedék kiváló képviselői lendítették föl tudományunkat. *Fettich Nándor* Hampel örökségének folytatója, de mélyebbre hatol elődeinél. A tárgyakat nem állapotszerűségükben vizsgálja, azoknak nemcsak mintakincse, alaki hasonlósága érdekli, de készítésük egész menetét végigköveti, az ötvöseljárásokra is kiterjeszti figyelmét. Az emlékek alapos, kritikai közzétételét ő vezeti be, közleményeihez elemző rajzokat, a tárgyakat több oldalról bemutató képeket csatol. Felveti, hogy egy-egy tárgy készítése nem egyezik a földbekerülés korával, s az embertan bekapcsolásával ő honosítja meg a kettős kelteztést. Pósta után ő is többször megfordul Orosz földön és a magyarság egykori szállásterületeit a régészeti anyag bevonásával is igyekszik felderíteni; a honfoglaló fémművesség, illetve művészet alkotóelemeit nyomozza; jó megfigye-

* A Szegedi Tudományegyetem és Múzeum közös rendezésében tartott régészeti tudományos ülészen 1964. október 23-án elhangzott előadás.

lései vannak őseinknek az eurázsiai kereskedelemben való bekapcsolódásáról. *Fehér Géza* a történeti források alapos ismeretében, a bolgár, bizánci és iráni hagyaték rökön vonásain át tanulmányozta a honfoglaló magyarság műveltségét. Nagy Géza életművének igazi folytatója e korban *László Gyula*, akinek munkássága hazai kutatásban igazolta, hogy a régészet csak forrásanyagát tekintve dolgozik tárgyakkal, s valójában az eszközt, szerszámot, fegyvert teremtő ember, illetve társadalom foglalkoztatja. Módszerét egykor „régészeti-néprajz”-nak nevezte, de valójában nemcsak a néprajzi anyagot hívta segítségül, hanem az írott kútfők és nyelvünk vallomásait is. Az egykori valóságot tehát több oldalról közelítette meg, és egy-egy jelenséget különféle forrásanyagokkal ellenőrzött. Mintaszerűek azok a kutatásai, amelyekkel néhány szerény, sokszor elégtelennek tűnő ásatási megfigyelésre támaszkodva, de nagy összehasonlító anyag bevonásával a temetkezési szokásokat megjelentette; egyes fontos felszerelési tárgyakat (nyereg, lószerszám stb.), valamint a viseletet újraalkotta. E tárgyakat történeti fejlődésükben végignyomozza, a hozzájuk fűződő szokásanyaggal együtt. A honfoglalás időszakát nemcsak a megelőző korok felől vizsgálja, hanem középkori műveltségünkben, sőt népi hagyományainkból is igyekszik arra visszakövetkeztetni. Átala tanultuk meg, hogy apró jelekből a temetési szertartásokra következtessünk, és hogy a sírban ne csak a megmaradt tárgyakat lássuk, hanem mindazokat, amelyeket egykor bele helyeztek: a ruha díszei helyett a teljes öltözetet és ne csupán a lovasfelszerelési tárgyakat, hanem a teljes lószerszámot és nyergét. Ő tette az első kísérletet, hogy honfoglalóink életét összegezze. Munkája kitűnik szempontjainak gazdagságával, egy sereg finom észrevételével, módszerének újszerűségével, főként pedig a társadalom szerkezete iránti érdeklődésével. Bevezette nálunk a temető elemzés módszerét, amelynek segítségével a társadalom szerkezetére nézve tanulságokat vonhatunk le. E mű bizonyosság rá, hogy régészeti kutatásunk a tárgytörténeti vizsgálódásokon túl az egykori élet felidőzésére, a társadalom keresztmetszetének megrajzolására törekedett már a 40-es években.

A felszabadulás után a marxista történettudomány természetesen sok új szempontot vetett fel, fő célkitűzéseit régészeti kutatásunk is magáénak vallja. *Legelőször Molnár Eriknek*, a magyar történelem egy hosszabb időszakáról írott könyveiből, majd őstörténetünkéről adott összegezéséből ismertük meg a marxista módszer alkalmazásának lehetőségeit. Művei további kutatómunkára és többek közt a feudalizálódás folyamatának, az állam megalapításának mélyebb elemzésére sarkallták történetjeinket. Mindenekelőtt *Györffy Györgynek* jelent meg a korról, a magyar állam eredetéről egy alapvető fontosságú műve. (Tanulmányok a magyar állam eredetéről, Bp. 1959.; lásd még: *A magyar nemzetségtől a vármegyéig, a törzstől az országig. Századok 1958. 12-87, 565-615*). Ebben elemzi a magyar nemzetségi szervezetet, amely szerinte már nem vérségi-rokoni kötelékekre épült egység. Meggyőzően fejtegeti, hogyan alakult át nálunk is, más népekhez hasonlóan, az Engels által is felismert törvényszerűségnek megfelelően a nemzetségi szállásbirtok területi szervezetté, majd megyévé. Bizonyítja, hogy a dukátus, a hercegi terület a honfoglaló magyarsághoz csatlakozó népek szálláshelye volt és kimutatja a kazár birodalom népi összetételének ismeretében, hogy milyen népelemekből ötvöződött a kabarság, az ún. fekete magyarok. Szól a magyarok kazár jellegű kettős fejedelemségéről, annak egész szervezetről, az osztályviszonyok megjelenéséről és az ellentétes érdekű rétegek közé ékelődő, a társadalom egyensúlyát biztosító katonai kíséretéről, és végülis arra a megállapításra jut hogy „a magyar nomádállam az orchoni türk államszervezet utolsó hajtása” volt. Közbevetőleg jegyezzük meg, hogy ugyanezen munkának a nagyszentmiklósi kincsről írott fejezetében a nevezetes korszok egyes ábrázolásait az Árpád-ház totemisztikus eredetmondájához kapcsolja és feltételezi a kincs első készletéről is, hogy a Kárpát-medencében készült. Ez vitatott megállapítása (*László*). **A régészeti kérdésekhez hozzászólva felveti még – László Gyula egyes gondolatait továbbszöve –**

hogy a magyarság népi tömegeinek emlékeit az ún. griffes-indás csoportban kell keresni, mivel az eddigi, honfoglalás kori magyarnak tartott hagyatéék javarésze a kabaroktól származhat. Ahhoz, hogy a griffes-indás mintakincsű veretei alapján elkülönített népesség többsége megérte a honfoglalást és beleolvadt a magyarságba, aligha fér kétség, a magyarokéval egyidejű megjelenésüket azonban nem hihetjük és így végeredményben – Szöke Bélával egyetértésben – e kérdéstről Györffytól eltérő véleményt vallunk. – Györffy rövidre fogva még egyszer megismétli eredményeit „A magyar őstörténet néhány kérdéseiről” c. magvas tanulmányban (Történelmi Szemle, 1961. 417–426.), mégpedig úgy, hogy itt a magyarság kialakulásának kezdeteitől fogva áttekintést ad eleink társadalmi fejlődéséről. Végkövetkeztetése az, hogy a társadalmi viszonyok érettsége, a kifejlődő nomád osztálytársadalom lehetővé tette, hogy a magyarság eljusson az állammá szerveződés szintjére már a IX. században. Voltaképp ugyane kérdéskörrel közölt jelentős dolgozatokat *Bartha Antal*, aki az említett fejlődésmenetnek gazdasági feltételeit vizsgálja. (A honfoglalás kori magyar kovácsmesterség társadalmi hátterének kérdéséhez. Történelmi Szemle, 1961. 133–134.: A korafeudális kori kutatás néhány kérdése a Szovjetunióban. Történelmi Szemle 1961. 229–232.; A kelet-európai és belső-ázsiai feudalizmus történeti kapcsolatai. Századok. 1963. 261–292., 503–527.) Lederer Emma munkája során hangsúlyozza, hogy a hűbériség kibontakozását csakis a feudális földtulajdon megjelenése, terjedése eredményezheti; a katonai kísérlet kialakulása ennek a fejlődésnek csak fontos velejárója, amely megteremtődve, természetesen maga is segíti, előmozdítja a gazdasági alap kiterjedését. Bartha érdeme az, hogy a szovjet kutatások fényében épp azt követi nyomon, hogy a nomád-félnomád népeknél – a 8–10. században, a fokozatos letelepedéssel párhuzamosan – miként öltött a törzsi –, nemzeti arisztokrácia földtulajdona feudális jellegűt. Számunkra különösen jelentős, amikor a kazár kaganátus keretében végbemenő ilyen irányú gazdasági fejlődést és a nyomában járó társadalmi változást jellemzi, hisz a magyarság is hosszú időn át e birodalom kebelében élt. Ezek az eredmények egybehangzóak M. I. Artamonov a kazárokról írott kitűnő könyvének tanulságaival. (Isztorija Hazar, Leningrád, 1962.)

Felmerül tehát a kérdés, hogy honfoglalóink társadalmának rétegzettsége, érettsége milyen fokot ért el; valóban adottak voltak-e a feltételei egy szilárdabb politikai szervezet kiépülésének, és mennyivel járult hozzá mindez – mindössze két-három emberöltő múlva – a magyar királyság alapjainak megvetéséhez.

Itt meg kell jegyeznünk, hogy számos történészünk (*Váczy, Bónis, Lederer, Szabó I., Székely, Elekes* stb) foglalkozott még e kérdésekkel és korántsem jutottak egyöntetű véleményre. Munkáikra általában jellemző, hogy egy változatlan társadalomkép helyett, nagyon helyesen, a társadalmi fejlődést mozgásában – a források adatai, a korai törvények, oklevelek finom elemzésével – törekedtek végigkövetni. Egy folyamatot igyekeztek megvilágítani, amelynek során az uralkodó réteg kiemelésével és a feudális földtulajdon egyeduralmának létrejöttével párhuzamosan László és Kálmán koráig a hűbériség megszilárdul. E folyamat ábrázolása főként a 10. századi állapotok vázolásánál ütközik nehézségbe, hiszen e korra nézve írásos forrásunk kevés és adataik többféleképpen értelmezhetők. Valóban nem egykönnyen eldönthető, hogy a honfoglalóink élén álló uralkodóréteg mennyiben volt vagyonban és hatalomban egyenrangú; e társadalmat a függésnek milyen formái hatották át; az osztályviszonyokat leplező nemzeti-területi szervezetben a valóságban milyen sorban élt a köznép, milyen mértékben terjedt ki rá a rangosabbak hatalma; és nagyobb számban lehettek-e a függés valamely formájától mentes szabadok. További tisztázásra, aprólékosabb elemzésre vár, hogy milyen módosulás következett be a különböző érdekek rétegek egymás közötti viszonyában, az osztályszerkezetben a 10. sz. folyamán; az államalapítást kísérőleg az új hazában érvényesülő hatások, illetve fejlődés eredményeként értékelhetjük, vagy valóban kimutatható-e, hogy e társada-

lom erős rétegzettségé és vele együtt az államszervezet kialakulásának feltételei a távolabbi múltba, egy korábbi időszakba nyúlnak vissza. Van olyan nézet, amely fenntartással él a nomád állam fogalmával szemben, és ha el is fogadja azt, némely nép (türkök, kazárok, mongolok) esetében, semmiképp nem tartja a magyar törzsszövetségre alkalmazhatónak, mivel honfoglalóinknak sem gazdasági, társadalmi fejlettségét, sem lélekszámát nem tartja elégségesnek egy ilyen szilárdabb szervezet kialakulásához. Mivel az írott források meglepő adatokkal már aligha szolgálhatnak e tekintetben, történettudományunk maga is támaszkodni kíván a régészet eredményeire, hisz a politikai élet felszíni jelenségeivel szemben a régészet épp a lényeges gazdasági, társadalmi folyamatokat képes megragadni. Történetírásunk hosszú idő óta kéri számon, sürgeti eredményeinket.

Ahhoz azonban, hogy történetünk lényegi, elvi kérdéseire közelebb jussunk, újabb forrásanyagot kellett feltárunk és sok hiteles megfigyelést tennünk; azonfelül a múzeumainkban felgyülemlett régi anyagot is számba kellett vennünk, hogy az új adatok világánál annak tanulságát is értékesítsük. Ha eredményeink egyelőre kevésbé ismertek is, az egyes történések részéről tudományszakunkkal szemben itt-ott elhangzó aggályoskodó nyilatkozatok nem indokoltak, hiszen ahhoz képest, hogy valódi kutatómunkákra csak az utolsó évtizedben nyílt lehetőség, mind ásatásainkban, mind feldolgozások terén számottevő előrehaladást tettünk.

Nem mulaszthatjuk el, hogy itt röviden fel ne soroljuk sikeresebb ásatásainkat: Az őslakosságról való ismereteinket gyarapították a zalavári ásatások, a pókaszepekí, sopronkőhidai, halimbai (avar), szarvas-kákapusztai temető feltárása. A magyar köznép hagyatékának meghatározását segítették elő a Fiad-Képusztán, Halimbán, Békés-Povádon, Magyarhomorogon, Maján, Nádudvaron folyt, illetve ma is folyamatban lévő ásatások. Igyekezünk a temetőkkel kapcsolatosnak látszó települést is felderíteni, pl. a bashalmi két rangos temető napvilágra kerülése után megkerestük a köznép temetkezési helyét és jelenleg ennek, valamint a településnek kutatása folyik. Tervbevettük ugyanitt az avar őslakosság temetőinek kiásását is. Megkíséreljük a temető és a település viszonyát tisztázni Magyarhomorogon is. Nagy kiterjedésű korai magyar telep feltárása folyik évek óta Csongrád-Felgyőn, és számunkra is új utakat nyíthat meg – esetleges előzményeik révén – Árpád-kori falvaink kutatása (Tiszalök, Kardoskút, Visegrád, Dobo). Érdekes, új eredményeket hoztak a Sárbogárd környékén végzett ásatások, ahol a rövid ásatási beszámoló szerint totemállatnak tekinthető tinó, teljes lóvázak, fahámok, eredeti helyzetében kiemelt öv került elő. Sikertett e temetőnek az egykori településekkel való kapcsolatát is kimutatni. A vezetőréteg sírjaira bukkantunk igen gazdag mellékletekkel Felsőbalotán, illetve Szakonyban. Az utóbbi, a veszkényi sírokkal együtt a nyugati gyepek kérdésére is fényt vet. A magyar társadalom szerkezetéről való ismereteinket gazdagította a Tiszánánán végzett munkánk. Egymás közelébe telepített két egykorú temető feltárását párhuzamosan végeztük el Orosházán. Teljes temető, illetve nagyobb temető részletek feltárása folyt Tiszabercelen, Gáván, Sárospatakon, Rakamazon, Mezőzomboron, Derecskén, Ecsegfalván, Szarvason, Aldebrón, Besenyőtelken, Dormádon stb. Sok tanulsággal szolgálhatnak a mi szempontunkból is a folyamatban lévő sánc- és földvár kutatások és a néhány előkerült fémolvasztó kemence vizsgálata. – Ásatásaink során kivételes szépségű ötvöstermékek is előbukkantak: pl. a rakamazi, tiszaberceli, derecskei, aldebrői, dormándi, sárbogárdi lemezes korongok; a bashalmi, aldebrői, egyeki áttört művű öntött varkocs-díszkorongok; a bashalmi, mezőzombori karperecek. Tarsolylemezek kerültek elő: Bashalmon, Banán, Tiszánánán, Rétközberencsen. Először sikerült kiemelnünk eredeti helyzetében Bashalmon egy veretes övet, egy temetési-arclepel fémtartozékait, Szakonyban egy nyereg ezüstveretes kápáját, és szintén in situ vettük fel Szentes-Borbásföldön, majd Tiszaeszláron az eddigieknél díszesebb veretű csizmák maradványait. Orosházi ásatásaink tanulságai alap-

ján a gazdagabb jellegű női ruhák egyik fajtáját sikerült kikövetkeztetnünk; Bas-halmon észleltük először, hogy az áttört korongokat egyéb díszekkel együtt függesztőszalagok segítségével a varkocsba fonták be; néhány ásatási tapasztalat a lemezes korongok viselését tisztázta. – Múzeumaink anyagának rendezése során figyeltünk fel az ecsegfalvi tarsolylemezre, a szarvasi karperecre, amelyek legszebb honfoglaláskori emlékeink közé sorolhatók. – A legnagyobb jelentőségű, eddig legrangosabb honfoglaláskori temetkezés határainkon kívül, Zemplénben, ugyanezen időszakban került elő, mégpedig rendkívülien gazdag ruhadísz készlettel, finomművű korongokkal, aranylemezes szablyával, áldozati csészével, veretes lószerszámmal stb.; gazdag felszereléséből ítélve bizonyosan kiemelkedő személyiség, talán nemzetségtől származhatott.

Nem csekélyebbek az eredmények a feldolgozó munkában sem: újabb, a magyar hagyattal rokon oroszföldi párhuzamokat derítettünk fel (Fehér, Erdélyi, Dienes); megvizsgáltuk újra a magyar–baskir rokonság kérdését (Erdélyi); igyekeztünk tisztázni milyen mértékű volt a magyar és az avar-szláv műveltség kölcsönhatása, biztonságosabban meghatározni egyes tárgyfajták etnikumjelző szerepét, s feleletet keresni arra, miként történt a helyben talált lakosságnak a magyarságba való beolvadása (Fehér, László, Török, Sós, Kralovánszky, Mesterházi: lényeges még ebből a szempontból az avarokkal foglalkozó kutatók: L. Kovrig, László, Csallány munkássága); köznépi temetők feldolgozásával bizonyítottuk a bjelo-brdói műveltség fogalmának tarthatatlanságát (Szőke, Lipták, Nemeskéri, Fehér, Török, Dombai, Trogmayer). Összefoglaló ismertetések készültek a Kisalföld (Szőke), a nógrádi dombvidék (Patay), Székesfehérvár (Éry, Kralovánszky, Bakay), Orosháza környékének (Dienes), valamint Heves megye (Szabó) és Felső-Szabolcs (Dienes) régészeti anyagából; a honfoglaláskori kovácsmesterség kérdésköréről (Bartha); egyes tárgyfajtákról, azok szerkezetéről, használati módjáról, időrendi és történeti kérdéseiről (íjtegez = László; tarsoly, fakengyel Dienes; kétélű kardok = Bakay, mezőgazdasági eszközök = Kralovánszky). Többen foglalkoztak a sztyeppe, illetve honfoglaláskori viselet részleteivel (fejfedő = Fehér; pártá = Szabó K.; korongok = Csallány, Szabó; díszes női karperecek = Kovalovszky, Megay, teljes női öltözék = Dienes; veretes fegyveröv = Dienes). A temető feldolgozások között a nagycsaládi temetkezésnek és a rangosabbak családi temetőinek láttuk szép példáit (Dienes) Társadalmi kérdésekre keresünk feleletet egyik nemzetségjegyünk ismertetésével (Dienes). A temetési szertartások egyik elemében talán ugorkori szokásanyagunk maradványát sikerült felfedeznünk (Dienes). Az István királyt megelőző államalapító törekvések bizonyítékait kereste a feltételezett korai pénzverésről szóló tanulmány (László). Elkészült néhány korszakunkba vonható kincslelet értékelése (nagyszentmiklósi kincs = László, Fehér, Kádár; darufalvi kincs = Bóna). Árpád-kori falvainkról jelentek meg településtörténeti értékű tanulmányok (Méri, Kovalovszky). – Munkánkat mind nagyobb mértékben segítik a történeti embertani vizsgálatok (Lipták, Nemeskéri, Tóth) és kísérletek történetek az embertani eredmények fokozottabb hasznosítására, matematikai-statisztikai módszer kidolgozására (Éry, Kralovánszky). Hasonlóképpen támogatja kutatásunkat az állatsontanyag feldolgozása (Bökönyi) és a különböző anyagvizsgálatok (Szegedy, Fuchs, Nándori, Frech). – A mi munkánkat is érintő kérdésekkel foglalkoztak más tudományágak képviselői is, pl.: Diószegi Vilmos a sámánizmust széles történeti síkon vizsgálta; Képes Géza jó részt elveszett ősköltészetünk felidézését kísérte meg; Entz Géza, a honfoglaláskori ötvösség és románkori műalkotásaink kapcsolatairól tett figyelemreméltó észrevételeket stb. Nyelvészeink gazdag munkásságának tárgyalására itt nincs terünk.

(A következő számban folytatjuk.)

DIENES ISTVÁN

Az ember egészsége szolgálatában

Szolnok megyében előforduló emberi paraziták biológiája, megelőzési, gyógykezelési eljárásai

Parazitának (élősködőnek) nevezzük azt az élőlényt, amely életét részben, vagy egészében más élőlény szervezetében (endoparazita), vagy annak testfelszínén (ectoparazita) folytatja. A parazita által megtámadott organizmus a gazdaszervezet. A parazita és a gazdaszervezet között fennálló biológiai viszony alapján az élősködés fogalmában további differenciálás lehetséges.

1. Szorosabb értelemben vett (valódi) parazitizmus az a jelenség, amikor az élősködő a gazdaszervezet sejt, szövet anyagából, vagy testnedveiből táplálkozik, eközben akár közvetlen, akár közvetve komoly károkat okoz.

2. Kommenzalizmus fogalmába tartozik az élőlényeknek olyan kapcsolata, amelynél a parazita a gazdaállat még fel nem dolgozott, vagy felesleges anyagaiból táplálkozik, tehát közvetlen biológiai kártétel nem ismerhető fel. Normális körülmények között a kapcsolat ártalmatlan, viszont a gazdaszervezet biológiai aktivitásának csökkenése, vagy a külső faktoroknak a parazitát aktiváló változása sok esetben valódi parazitizmushoz vezet.

3. Szimbiózis két élőlénynek olyan szélsőséges életformája, amelyből mindkét félnek jelentős haszna van, a partnerek külön-külön életképtelenek.

4. Mutualizmus alakul ki, ha a szervezetek kölcsönösen, vagy egyoldalúan hasznot hajtanak egymásnak, de életük szeparáltan, egymástól függetlenül is lehetséges.

A határt a felsorolt biológiai viszonylatok között rendkívül nehéz megvonni. A kapcsolat formája függ a fejlődési stádiumtól, a parazita, vagy a gazda biológiai aktivitásától és nem utolsó sorban az ember felfogásától.

A paraziták csoportosítása

Az endoparazita élősködők gyakorlati csoportosítása célszerűen a gazda szervezetben elfoglalt életterük alapján lehetséges.

1. A bélparaziták a gazdaszervezet emésztőcsatornájában élnek, a táplálékkal a szervezetbe bekerült szabadon élő fajokból könnyen levezethetők. Speciálisan alkalmazkodnak a megváltozott környezethez, fertőzésük történhet cysták útján az egysejtűeknél, vagy petékkel a férgeknek, olykor lárvákkal. Az átvitel az esetek többségében szennyezett élelmiszer, víz, kéz stb. útján történik.

2. A vérparaziták a vérkeringési rendszerben élősködnek, egyesek a vérplazmában (pl. Trypanosomák), mások a vörösvértestekben (pl. a malária kórokozói).

3. A szövetparaziták, vagy közvetlenül a gazdasejtekben élnek (pl. Toxoplasma,) vagy azok felületére adszorbeálódva nyerik tápanyagaikat, illetve behatolnak a sejtek közé és a sejtközötti állományban károsítják gazdájukat.

Gazdafajlagosság, fejlődés

A parazita és a gazda viszonya (gazdafajlagosság) lehet szigorúan specifikus, az élősködő a törzsfajlás folyamán szorosan adaptálódik valamely gazdához, életfeltételeit más fajokban jelenleg már nem találja meg (emberi malária, *Taenia saginata* stb.).

Az euryxen paraziták a gazdaorientáció szempontjából szélesebb spektrummal rendelkeznek, de elterjedésük rendszerint ugyanazon családba, rendbe stb. tartozó egyedekre szorítkozik (pl. a *Trichinella* átvihető valamennyi melegvérűre, de a változó testhőmérsékletű gerincesek nem fertőzhetők).

Lényeges biológiai eltéréseket találunk az egyes paraziták fejlődéstani viszonyaiban. Egygazdás élősködőknél a fejlődés egészen az ivarérett állapotig egy és ugyanazon gazdában történik. A gazdacserés szervezetek különböző fejlődéstani állapotukat más-más gazdában produkálják. A *Taenia saginata* (simafejű galandféreg) lárvá stádiuma (borsóka) szarvasmarhában, ritkán juhban és kecskében (köztesgazda), az ivarérett stádium emberen élősködik (végső gazda). A *Diphyllobothrium latum* (halgalandféreg) lárvája kezdetben alsóbbrendű rákokban (*Cyclops* és *Diaptomus*), majd innen továbbjutva főleg ragadozó halakban található (durbincs, menyhal, csuka). E halak vagy belső szerveik nyers fogyasztása által az emberben (végső gazda) kifejlődik az ivarérett galandféreg.

Paraziták kártétele a gazda szervezetében

Az élőlények többsége valamilyen parazitát hordoz a szervezetében. Ha az élősködők száma nem nagy, vagy biológiai aktivitásuk nem kifejezett, akkor a gazda lényegesebb kártétel nélkül elviseli jelenlétüket. Az esetek nagyobb számában a parazita-gazda kölcsönhatás, e felfogásban értelmezhető és mint „normál parazitizmus” jelentkezik.

Komoly károsodás, patológikus parazitizmus fellépéséhez szükséges a kórokozó megfelelő virulenciája, továbbá a gazda ellenállásának hiánya. Ha e tényezők a fentiek értelmében jelentkeznek a parazita kártétele lényeges, sőt a gazdára nézve halálos kimenetelű lehet.

1. Mechanikus hatás: a parazita kedvező életkörülmények között oly mértékben elszaporodhat, hogy tömegével a gazda szervezetének belső üregeiben, csatornáiban stb. elzáródásokat hozhat létre. Az orsóféreg a bélben, epevezetékben, a Bilharziák petéi a bél és húgyhólyag hajszalereiben, a malária plasmodiumok az agy kapillárisaiban, a Filáriák a nyirokrendszerben stb. életveszélyes keringési akadályokat képezhetnek. Az *Echinococcus* tömlők a máj lebenyeire, a *Cysticercus* az agy szöveteire nyomást gyakorolva sorvadások lépnek fel.

2. A paraziták nagy számánál lényegesen jelentkezik táplálékelyonó hatásuk. E téren nagyobb méretű élősködők okoznak igen komoly ártalmakat (galandféreg, orsóféreg), különösen gyermekeknél számottevő a táplálékvesztesség.

3. A paraziták gazda-károsító toxinjait jelenleg még olyan konkrét formában kimutatni nem sikerült mint pl. a baktériumoknál (*Diftéria*, *Tetanus* stb.). Mindenestre minden parazita termel mérgező anyagcsereterméket, amelyekkel a gazda specifikus enzimapparátusának valamely fázisát bénítani képes (*Sarcocystis*: *sarcocystin*, *Toxoplasma*: *toxotoxin* stb.). A toxikus hatás mellett fajidegen fehérjék kiválasztásával allergiás tünetek jelentkeznek (oedémák, gyulladások, csalánkiütések stb.).

Az endoparazitikus ártalmak e rövid összefoglalása világosan bizonyítja, hogy a parazitás károsodások embernél komoly ártalmakat hoznak létre, egészségromboló hatásukat figyelembe kell venni. A védekezés egyéni és közösségi vonatkozásban szélesebb alapokra helyezendő. E téren óriási jelentősége van a felvilágosító munkának, mert a sikeres megelőzés csakis a lakosság tudatos, aktív bevonása segítségével

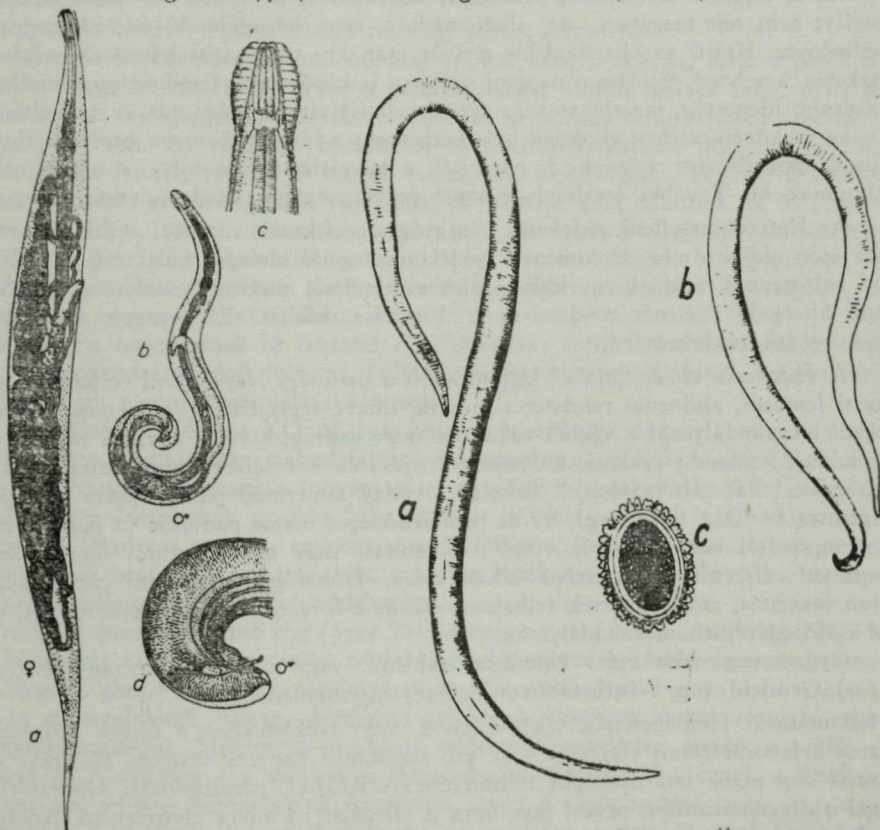
oldható meg. Ismerni kell az ellenség sebezhető pontjait, gyengéit, sikeres támadást csak ennek birtokában remélhetünk.

Egészségügyi kormányzatunk a Közegészségügyi Járványügyi Állomások (KÖJÁL) létrehozásával e gondolatok jegyében szervezte meg ez intézmények keretében a parazitológiai laboratóriumokat. E laboratóriumok feladata – csak az endorapazita jellegű ténykedést említve – széleskörű. Egyrészt diagnosztikus vizsgálatokkal a beküldött, tehát parazitológiaiilag már eleve gyanus anyag értékelése, továbbá a megye területén szűrővizsgálatok szervezése, valamint a paraziták kártételére, gyógyítására stb. vonatkozóan kutatómunka végzése.

A KÖJÁL parazitológiai laboratóriumának Szolnok megyében végzett több éves munkájáról szeretnék a következőkben beszámolni. Megyénkben előforduló parazitaférges és egyszetűek rövid ismertetésével párhuzamosan tárgyalom a megelőzés, a kártétel, a gyógyszerelés kérdéseit. Hangsúlyozni kívánom, hogy csakis azokat az élősködőket részletezem, amelyeknek megyénkben jelentősége van. A felsorolás az emberben világszerte előforduló parazitáknak csak igen kis hányadát öleli fel, de ez ismertetés keretében teljességre törekedni nem lehet, nem is célom.

Elősködő férgek okozta megbetegedések (Helminthiasisok) Nematoda (Fonálférgesek)

Enterobius vermicularis Linné 1758, (Syn: *Oxyuris vermicularis*) cérnagiliszta. Fehéres színű, két végén kihegyesedő, testfelszínén finoman gyűrűzött. A nőtények 10–12 mm hosszúságot és 0,4–0,6 mm szélességet érnek el. (1. ábra.) A hímek mérete

1. ábra

2. ábra

kiseb, 3-6 mm hosszú, 0,1-0,2 mm széles, testvégük spirálisan csavarodott. Egygazdás élősködő, fejlődésének valamennyi szakasza az emberben történik. Kissé nyomott, szintelen, elliptikus petéi 50-60 x 20-30 mikron méretűek.

Az *Enterobius* elterjedése kozmopolita, nincs összefüggésben földrajzi tájegységekkel, jelentkezését egyedül a személy, illetve a közösség hygienés viszonyai szabják meg. A leggyakoribb parazita, különösen gyermekek, gyermekközösségek erősen fertőzöttek. Városi óvodák, városi általános iskolák egyszeri szűrővizsgálatra 20-40 százalékos, hasonló falusi, tanyasi gyermekközösségek 60-70 százalékos fertőzöttséget produkálnak. Többszöri szűrővizsgálatnál a fertőzöttek száma jelentősen emelkedik.

A férgek kezdetben a vékonybélben, ivarérett állapotban a vastagbélben található, a nőstények – főleg éjszaka – kimászhatnak a végbél felszínére – olykor kízó viszketést okoznak – és ott rakják le petéiket. A peték a végbél felszínéről szétszóródnak a környezetbe, légáramlás, söprögetés stb. útján a helyiség minden részébe eljutnak, s ez úton még nem fertőzött személyek is parazita-hordozóvá válnak. A fertőzött – különösen primitív hygienés viszonyok között – a kízó viszketés ingerére végbéltájékát vakarja, a petéket ujjával közvetlen szájába viszi, vagy más élelmi-szert szennyezhet. *Enterobius*szal fertőzött személyek lakóhelyiségeiben, iskolák, óvodák stb. tantermeiben a porban, padlórepedések között, falakon, kilincsekben stb. igen nagyszámú petét lehet találni. Az *Enterobius* ezen sajátosságával magyarázható nagyarányú elterjedése, továbbá az általa létrehozott masszív, hosszantartó fertőzöttség, mert egyébként az ivarérett féreg élettartama viszonylag rövid, átlagosan 5-8 hét.

Az *Enterobius* fertőzöttség rendkívül kellemetlen, az esetek többségében komoly veszélyt nem rejt magában, de alkalomadtán nem lebecsülendő következményeket eredményez. Kízó az éjszakánként elalvás után kb. 1-2 órával jelentkező végbéltáji viszketés, amelynek fellépte a nappali órákban is közönséges. Eredménye álmatlanság, fáradtság, idegesség, ingerlékenység, gyermekek figyelmetlensége stb. A végbéltájékon a vakarás következtében ekcémák keletkezhetnek, a féregnyulványba bemászó *Enterobius*ok appendicitist okoznak. A paraziták a hüvelybe is behatolva vulvítist, folyást válthatnak ki. További ártalmak gyomor és bélpanaszok, étvágytalanság, hasmenés.

Az *Enterobius* elleni védekezés – a gyógyszeres kezeléssel kívül – kizárólag hygienés úton oldható meg. Eredményes védekezést egy közösségen belül csakis a kollektívá valamennyi tagjának egy időben történő kezelése, minden személyre és lakóhelyiségre kiterjedő hygienés rendszabályok betartása hozhat. Elhanyagolt közösségben egyéni védekezés lehetetlen.

A védekezés szempontjából legfontosabb a tisztaság. Naponkénti (célszerű reggel) altesti lemosás, alsónemű rendszeres mosása, illetve reggelenként átvasalása. Gyermekeknek megakadályozni a végbél vakarását (zárt nadrág, körmök rövidre vágása, esetleg kesztyű) állandó gyakori, különösen árnyékszék használata után kézmosás. A közösség által használt helyiségek (iskolák, óvodák tantermei) padlózatának pormentes, résmentes borítása (műanyag), ha ez nem lehetséges olajos padlózat (a parkett ebből a szempontból nem célszerű) vizes padlómosás, vagy nedves seprés (száraz seprés rendkívül célszerűtlen), porszívó alkalmazása. Összefoglalva, olyan padlóképzés, olyan takarítás, amely a peték felhalmozódását, a levegőbe történő felkeverését, másol kiüledését stb. megakadályozza.

Gyógyszeres védekezés: Piperascat tableta, vagy szörp (hatóanyag piperasindipat). Genticid, vagy Axuris tableta (hatóanyag gentianaibolya).

Kimutatása: Esetlegesen a végbéltájékon, vagy székletekben a férgek felismerése. Biztos a laboratóriumi vizsgálat – az ún. anorectalis kaparék vételére alkalmas tamponnal – a peték mikroszkópos felismerése. A KÖJÁL parazitológiai laboratóriuma végzi e diagnosztizálást, orvosi javaslatra a vizsgálat bármikor elvégezhető. Anorectalis kaparék vételére alkalmas tampon a KÖJÁL bocsájt a beteg rendelkezésére. A

petéket székletből csak nagyon kicsiny valószínűséggel lehet kimutatni, így a parazita felismerésére faeces nem alkalmas.

Ascaris lumbricoides Linné 1758 (*orsógiliszta*) Világszerte elterjedt, a fertőzött emberek számát 644 millióra becsülik (Stoll 1947.). Két végén kihegyesedő, sárgás színű, finoman gyűrűzött, a bélben élősködő féreg. (2. ábra.) A hímek mérete 10–20 x 0,5 cm, a nőstények hosszúsága 20–30 cm, szélessége 0,8 cm. A hímeknél a farki vég bekunkorodott. Köztes gazda nélkül terjed, a megtermékenyítlen peték elliptikusak (80 x 45 mikron), a pete héján durva, göröngyös fehérjeburok, sárgás-barnás színnel.

Az ivarérett féreg a bélben él, a béltartalomba rakja még nem fertőzőképes petéit, amelyek a külvilágban nedves, meleg környezetben 15–40 nap alatt fertőzőképesekké válnak, lárválódnak. A peték fertőtlenítő szerekkel szemben eléggé ellenállóak. A talajról mosatlan gyümölcs, főzelék, zöldfélé, ivóvíz, talajjal szennyezett kéz stb. közvetítésével a peték az ember gyomrába, majd belébe kerülnek, a kibúvó lárvák a vékonybél kapillárisaiba furakodnak és megkezdődik a „lárvavándorlás”, amelynek útja a következő: vékonybél kapilláris → máj → szív → tüdő → tüdőhólyagocskák → bronchusok → trachea → garat (lenyelés) → gyomor → vékonybél, majd kifejlődik az ivarérett féreg. A fertőzéstől kb. 9–11. napon a köpetben a lárvák kimutathatók, hosszúságuk 1,2–1,5 mm.

Az általa okozott ártalom igen komoly és veszélyes. Táplálék elszívás, bélfal átfúrás, epevezeték elzárás, májkomplikációk, a kifejlett férgek visszamasznak a gyomorba, nyelöcsőbe és a garaton át a gégébe jutva fulladást idéznek elő. Toxikus ártalmakat toxinjaikkal okoznak, idegrendszeri zavarok, görcsök, fejfájás, allergiás tünetek, urticaria, oedema.

Gógyszeres kezelés: Piperascat tableta, vagy szirup, Ascaricid.

Az *Ascaris* terjedéséhez állandó nedves, nyirkos talaj szükséges, mert a peték a kiszáradásra nagyon érzékenyek. Hegyes-dombos vidék, kötött, nedves talaj, nyirkos mocsaras terület melegágyai az *Ascaris* fertőzésnek, ha közben természetesen a fertőző ágens is jelen van. Az előbbieket értelmében és a szűrővizsgálatok alapján Szolnok megyében nincs *Ascaris* veszély. A megye valamennyi tájegységéről, különböző közösségekben több ezer szűrővizsgálatot végeztünk, de *Ascaris* nem találtunk. A diagnosztizálásra beküldött, tehát a tünetek alapján már eleve *Ascaris* gyanú fertőzötték székletében a pete több esetben kimutatható volt, számos betegnél bizonyíthatóan a fertőzés nem Szolnok megyében történt. Az *Ascaris* igen elterjedt a Nyírségben, a Dunántúlon és hegyes-dombos vidéken.

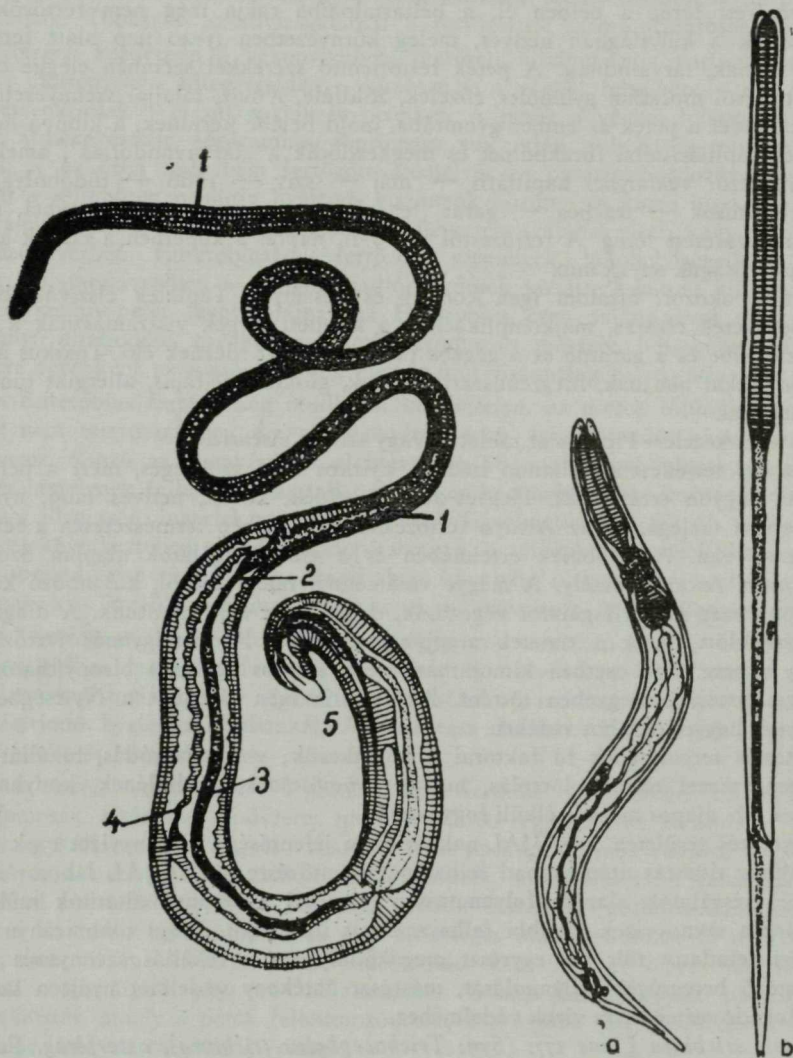
Az *Ascaris* terjedésének fő faktorai a következők; széklétszóródás, fekáliát tartalmazó szennyvízzel történő locsolás, hullott gyümölcsnek, zöldfélének, konyhakerti termékeknek stb. alapos mosás nélküli fogyasztása.

A megelőzés területén a KÖJÁL-nak óriási a jelentősége. Szennyvizet csak megelőző, hatékony tisztítás után szabad felhasználni öntözésre. A KÖJÁL laboratóriumi és helyszíni vizsgálatok alapján folyamatosan ellenőrzi a szennyvíztisztítók működését, valamint a szennyvizek további felhasználását ill. sorsát. Ezzel több irányú közvesztésgügyi feladatot tölt be, egyrészt megakadályozza a fekáliás szennyezés útján történő fertőző betegségek fellángolását, másrészt hatékony védelmet nyújt a szennyvizeket befogadó természetes vizek védelméhez.

Trichuris trichiura Linné 1771 (*Syn: Trichocephalus trichiura*), *ostorféreg*. Fehéres színű, hosszúkas testű, a test elején szőrszerűen elvékonyodó, hátsó végén megvastagodó féreg. (3. ábra.) A hímek hosszúsága 30–45 mm, a nőstényeké 35–50 mm. A peték típusosan citromalakuak, vastag, sötétbarna petehéjjal, kihegyesedő két végükön szintelen nyálkádugasszal. Mérete 50–56 x 20–25 mikron. Fertőzöttség esetén a peték – hasonlóan az *Ascaris*hoz – a székletben kimutathatók. Terjedési feltételei, a fertőzés folyamata stb. teljesen hasonlóak az *Ascaris*hoz, azzal a különbséggel, hogy az ostorféreg lárvája nem végez lárvavándorlást, hanem a bélben a petéből történő kibúvás

után a helyszínen alakul át ivaréretté. A jellegzetes, a talajjal összefüggő terjedési feltételei alapján az *Ascaris* és *Trichuris* közös csoportneve: geohelminth.

A gyenge *Trichuris* fertőzöttség általában észrevétlen marad, a férgek masszív betelepődése (100–1000 parazita) már igen komoly panaszokat képes előidézni. Hasfájdalmak, hasmenés, gyomorémelygés, étvágytalanság, allergikus jelenségek, olykor bekerülhet az appendixbe. Krónikus, masszív *Trichuris* fertőzöttség progressív hypochrom anaemiához és kachexiához vezet, mely végülis halállal végződik.

3. ábra

4. ábra

Gyógykezeltése, illetve elűzése igen nehéz, mert a férgek mélyen benn ülnek a bél nyálkahártyájában, olykor a bél redőzetét elvékonyodó feji végével átölti.

Alkalmazható tetrachloroethylen, hexylrezorcín. Hatásosabbak a fehérjebontó enzimeket tartalmazó készítmények, Veladron, Nematolyt. Újabban kezdik alkal-

mazni, igen jó eredménnyel bíztat a Telmid (hatóanyag: dithiazaninjodid), ez a legbiztosabb specifikuma.

A *Trichuris Szolnok* megyében jóval nagyobb elterjedtségű, mint az *Ascaris*. A szűrővizsgálatok alapján a megye egész területén kimutatható. Tömegesebb fertőzés tapasztalható a Jászságban, iskolások, óvodások fertőzöttsége eléri az 5-6 százalékot. A megye északibb területei, Tiszafüred környéke a legerősebben fertőzött, iskolásoknál, óvodásoknál olykor a 7 százalékot is megüti. Ez a százalék szintén rendkívül alacsony a Dunántúl és Nyírség fertőzöttségéhez képest, ahol a parazita-hordozó egyéneket összehasonlíthatatlanul nagyobb értékkel szerepelnek.

Trichinella spiralis Owen, 1835. Rendkívül veszedelmes, halált okozó, a bélben és a szövetekben élősködő féreg. Szolnok megyében nem fordul elő (gyakori előfordulása: Nyírség, Debrecen környéke, Heves megye stb.), így tárgyalását mellőzöm.

Strongyloides stercoralis, Bayay 1876. Elsősorban trópusi területeken endemikus, de számos hazai, ill. Szolnok megyei gócos előfordulására volt példa. Fejlődése igen bonyolult, részleteiben még sok vitatható momentummal. A *Strongyloides*nek parazitikus és szabadon élő változata ismeretes. (4. ábra.) A parazitikus nőtény a vékonybélben élősködik, mélyen befurakodva a bél nyárkahártyájába. Hosszúsága kb. 2-3 mm, parthenogenetikusan – egyes kutatók szerint hermaphrodita (Leucart) – nem megtermékenyített, de embrionált petéket termel, amelyekből a lárvák már a bélben kikelnek és a székllettel ürülnek. Az ürülő, még nem fertőzőképes lárvák, vagy szabadon élő szexuális egyedekké, vagy fertőzőképes lárvákká alakulnak, megadva a lehetőséget bőrön, vagy szájon át ismételt invázió létrehozására. Idővel a szexuális nemzedék is fertőzőképes lárvákat hoz létre, amelyek aktíve az emberbe behatolnak. A fertőzőképes lárvák az emberben szöveti parazitizmussal egybekötött lárvavándorlást végeznek és végül kialakul a vékonybélben a parazitikus forma.

A klinikai tünetek változók, függésben az invázió masszivitásától. A lárvák behatolását erős viszketés, urticária és oedema kíséri, elhanyagolt egyéneknél a végbélkörnyéki széklet maradványokból a fertőzőképes lárvák a helyszínen befurakodnak a bőrbe és különösen éjszaka kintó viszketést okoznak. A vándorló lárvák a tüdő alveolusaiban vérzéses sejtbeszűrődést eredményezhetnek. Egyes inváziók lefutása latens, különösen, ha kevés számú fertőző ágens játszott szerepet annak létrehozásában. Könnyű fertőzéseknél visszatérő hasfájdalom, székletszorulás, ellenkezőleg tartós hasmenés, láz, hányinger, esetleg lesoványodás. A lefolyás többnyire jóindulatú, de ha a fertőzés sokáig tart, teljes kachexiás állapothoz vezethet, néha más komplikációkkal együtt, halált okoz.

Diagnózisa szempontjából legbiztosabb a frissen ürített székletben a lárvák kimutatása. Több napos székletben megjelenhetnek *Ancylostoma* és *Necator* (e helyen nem tárgyalt parazita férgek) lárvák is, amelyeknek differenciálása a *Strongyloides*től nehézségekbe ütközhet. Magyarországon az *Ancylostoma* és *Necator* nem endemikus.

A *Strongyloides* terjedéséhez és életfeltételeihez nélkülözhetetlen az egyenletes meleg, nedves, páradús környezet. Ahol a közép-európai klímában a megelőzően említett mikroklimatikus tényezőket lokálisan megtalálhatjuk, ott a *Strongyloides* fellépésével számolni lehet. Hazánkban számos helyen, főleg csecsemő és gyermekotthonokban, szociális otthonokban, egy esetben téglagyár munkásai között stb. számos fertőzött góc volt, illetve van. Ha ez intézmények munkamenetének valamelyik fázisában (pl. szennyes ruha, pelenkák összegyűjtése, tárolása, széklet kezelés, egészségügyi edények tisztántartása stb.) nem tartják meg a maximális higiénés előírásokat, akkor az ott lokálisan kialakult trópusi illetve szubtrópusi mikroklimatikus feltételek között (pl. szennyezett pelenkát tároló edény) a *Strongyloides* fejlődési láncolata biztosított.

Magyarországi tapasztalatok alapján a *Strongyloides* fertőzöttség különösen csecsemőknél, gyermekeknél komoly kórképet hoz létre, fellépte azonnali, szervezett

beavatkozást igényel. Szolnok megyében a Szociális Otthon Tiszafüreden és a Szapár-falun működő Állami Csecsemőotthon komoly százalékban fertőzött volt Strongyloides-el. Az Országos Közegészségügyi Intézet Parazitológiai Osztálya a KÖJÁL-lal egyetemben azonnal megindította a fertőzöttség felszámolására vonatkozó tevékenységét. A fertőzöttek lényeges többségénél a kezelés eredményeként a Strongyloides fertőzöttek lényeges többségénél a kezelés eredményeként a Strongyloides lárvairítás megszűnt, továbbá a végrehajtott alapos fertőtlenítés és azt követően a bevezetett rendszabályok biztosítják a közösséget az esetleg újból fellépő recidiva ellen.

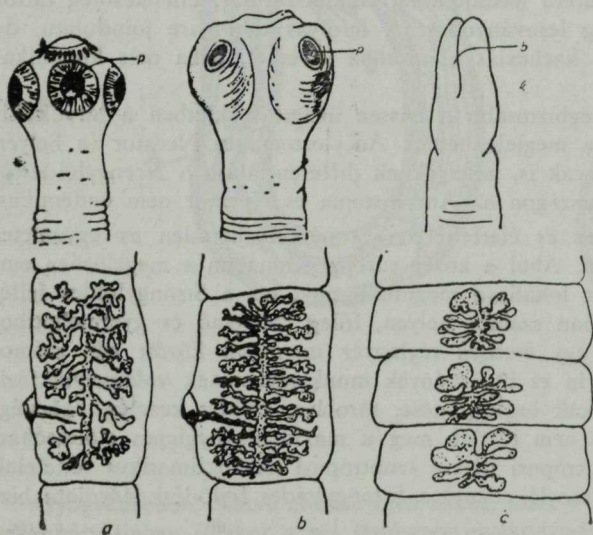
Cestoidea (galandférgek)

Nagyságuk, gyakoriságuk, az általuk okozott ártalom következtében a legrégbben ismert bélélősködők. A galandférgek közül nálunk három gyakrabban, egy ritkán, egy pedig kivételesen fordul elő.

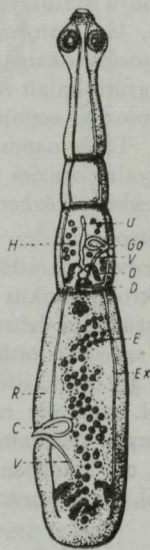
A galandférgek általános testfelépítése a következő. A test elején található a fej, amelyen a bélfalon történő tapadást szolgáló különböző morfológiájú horogkoszorúk, szívótalcsák stb. találhatóak. A fej általában igen kicsiny, gyakorlattal szabad szemmel még éppen felismerhető (0,6-1 mm átmérőjű). A fej után egy rövid nyakrészlet, majd az ízek következnek. A fej után közvetlen még ivaréretlen, a további ízek folyamatosan ivaréretté válnak, az utolsó leválik, benne megtermékenyített petesejtek. A galandférgek hímnősek (Hermaphroditák) minden egyes szelvényben önálló nemi apparátus található. Szervezetük erősen redukálódott (pl. emésztőcsatornájuk nincs). Fejlődésük igen bonyolult (kivéve a Hymenolepist), méretük igen különböző, hosszúságuk néhány millimétertől 10 méterig terjedhet.

Taenia saginata (Goeze 1782) (Syn: *Taeniarchynchus saginatus*) simafejű galandféreg. Viszonylag gyakrabban előforduló, fején horogkoszorú nincs, az érett ízék 3-4-szer olyan hosszúak, mint szélesek (16-20 x 5-7 mm), a teljes féreg hosszúsága 3-10, kivételesen 12 m. (5. ábra.) Végso gazda az ember, köztesgazda szarvasmarha ritkán kecske, juh.

Fejlődése: Az ember bélsatornájából az ivarérett férgek végso ízei kikerülnek a fent említett köztes gazda megeszi, (elsősorban székletszóródás terjeszti) összetett

5. ábra

6. ábra

gyomorrendszerükben a pete bonyolult fejlődési folyamaton megy keresztül, a lárvá a bélcsatorna hajszálereibe furakodik, majd az izomzatban megtelepszik és kialakul a borsóka. A borsóka tojásdad (4–9 x 3–7 mm), rózsás színű, hólyagszerű, benne a fejképződésmennyel. Ha a borsókás hús nem kellően főzött, vagy süített állapotban kerül fogyasztásra, az ember emésztőcsatornájában a borsókából kialakul az ivarérett galandféreg. Mivel a szarvasmarha legelés közben könnyen fertőződhet *Taenia* petét tartalmazó emberi fekaliával, így ez a galandféreg-faj egyik leggyakoribb (kivéve a *Hymenolepist*).

Megelőzése: székletszóródás megakadályozása (rendkívül fontos a falun megfelelő árnyékszék építése), valamint a vágóhidakon az állatorvosi ellenőrzés hatékony-ságának fokozása. A fertőzés fő forrásai elsősorban magánvágások.

Szolnok megyéből a gyakoriságra vonatkozóan adatokkal szolgálni nehéz, mert az előfordulás szórványos, statisztikailag alig értékelhető. A szolnoki KÖJÁL-ban évente változó számú (5–10) eset kerül diagnosztizálás alá.

Diagnózis a barnás színű, kerekded 30–40 mikron átmérőjű peték felismerése a székletben (a székletből a pete nem mindig mutatható ki, mert az ízekbe bezárva ürül).

Gyógykezelés általános vonása a következő: A kezelést megelőző napon alkohol, hús, zsirmentes diéta, hashajtás, gyógyszer beszedése, majd erőteljes hashajtás. A gyógyszer a *Taeniát* bénítja, a fej a bélfalról leválik, a hashajtás az egész férget eltávolítja. Fontos az ürült, 48 órán át gyűjtött széklet laboratóriumi vizsgálata, annak megállapítása céljából, hogy a fej eltávozott-e, mert ha bennmarad, 2–3 hónap múlva az ivarérett galandféreg újból kifejlődik.

Taenia solium Linné 1758, *borgosfejű galandféreg*. A fejes horogkoszorú, az ízek kb. másfél–kétszer olyan hosszúak, mint szélesek (10–14 x 6–8 mm), a féreg teljes hosszúsága 2–3 méter, ritkán 8 méter. Fejlődése azonos a simafejű galandféregnél leirtakkal, különbség, hogy a köztes gazda sertés. Magyarországon és Közép-Európában ritka, talán azzal magyarázható, hogy a sertést jelenleg már nem legeltetik, hanem túlnyomóan zárt ólakban tartják, így nem tud fertőződni.

Ha az ember fertőződik a *Taenia solium* petéjével, az emberben is kifejlődik a borsóka, amely igen veszedelmes kórképet hoz létre, különösen ha megtelepedési helye az agyban van.

A diagnózis, ártalom, gyógykezelés stb. megegyezik a *Taenia saginata*val.

Hymenolepis nana Blanchard 1891. Kis méretű galandféreg, ivarérett állapotban 3–4 cm hosszúságú, 1 mm széles. A fej 300–400 mikron, a peték kerekdedek 50–70 x 36–50 mikron méretűek, két vékony petehéjjal, szürkés-zöldes tónussal. Minden más galandféregtől megkülönböztető, hogy fejlődése egygazdás, a peték ürülés után azonnal fertőzőképesek. Terjedése közvetlenül a fekália szétszóródásával van összefüggésben. Igen gyakori elhanyagolt, árnyékszék nélküli, tisztasággal nem törődő, a széklet szétszóródását elősegítő körülmények között, különösen gyermeknél. Városban ritka, falusi gyermekek fertőzöttsége 5–10 százalék körül mozog, megfelelő építésű árnyékszéket nélküli telepeknél ennél sokkal nagyobb is lehet. Gyenge, fertőzéstünet nélküli, viszont a férgek nagy száma (500–1000) bélgyulladás, hasi panaszokat, hasmenést idéz elő.

Kezelés: atebtrin, tetrachloroethylen.

Diphyllobothrium latum Lübe 1910. (*Syn: Dibotriocephalus latus*), *halgalandféreg*. Nálunk nagyon ritkán fordul elő, szórványosan a Mura mentén tapasztalták eddig. Feje lapos, kanálszerű, összhosszúsága 3–8 méter. Két köztes gazdája van, a fertőzés nyersen fogyasztott haltól következik be. Elterjedése tengermelléki, halfogyasztó országokra szorítkozik. Veszélyes, mert felhasználja a szervezet B₁₂ vitamin állományát és így anaemia jön létre. Hadifogságból hazatért katonáknál gyakran diagnosztizálták.

Echinococcus granulosus Batsch 1786 és *Echinococcus multilocularis* Leuckart 1863, hólyagféreg, rivókaféreg. Hosszú ideig a fent nevezett két fajt azonosnak tartották, újabban beható vizsgálatokkal igazolták önálló létezésüket. A legkisebb és egyúttal a legveszélyesebb galandféreg. Végső gazda a kutya és a róka, köztes gazda növényevő emlősök és olykor az ember. Az ivarérett féreg 2,1–5 mm hosszúságú. (6. ábra.) Petéi a Taenia petéktől nem különböztethetők meg. Az ember Echinococcus petéket kutyával történő játszás, simogatás, csókolgatás stb. alkalmával szed fel. A petéből a vékonybélben lárvá fejlődik, amely behatolva a kapillárisokba a véráramtól sodorva eljut a legkülönbözőbb belső szervekhez. Első nagy szűrőállomás a máj, második a tüdő, amely a lárvákat felfogja. A lárvák letelepedése helyén Echinococcus hólyagok keletkeznek (felépítésüket nem részletezve), amelyek a környező szöveteket elnyomják, degenerálják, vagy megrepedésükkel – a tömlőfolyadék útján – anaphylaxiás shock léphet fel.

Az Echinococcus diagnózisa rendkívül nehéz, a tünetek változatosak, függenek a tömlők számától, nagyságától, megtelepedési helyétől stb. Közvetlen diagnosztikai kimutatásra a tüdő Echinococcosisnál van lehetőség, ha a hólyagok megrepednek, jellegzetes morfológiai elemekből álló tartalmukat a köpetben ki lehet mutatni, továbbá röntgenvizsgálatokkal a hólyagok felismerhetők. Segítséget nyújtanak a szerológiai próbák, pl. az intradermalis, a precipitációs és komplement kötési reakciók.

A therápia csak sebészeti beavatkozás, késői felismerés, vagy a hólyagok nagy száma esetén rendszerint operálhatatlan, halálos.

Megelőzés több irányú. Elsősorban kerülni a kutyákkal történő szorosabb kapcsolatot (simogatás, csókolgatás), a kutyák férgessége esetén gyógykezelés. Megakadályozni, hogy a kutyák felfalhassák a vágóhídon, vagy bárhol vágott állatok Echinococussal fertőzött belső szerveit, illetve betartani a rendelkezéseket, amely szerint kutyát vágóhídon tartani tilos.

Szórványos előfordulása miatt a helyi emberi fertőzöttséget statisztikailag értékelni rendkívül nehéz. A vágóhídi állatorvosi ellenőrző vizsgálatok alapján megállapítható, hogy Szolnok megyében jelentős a disznó- és szarvasmarhaállomány Echinococussal fennálló fertőzöttsége. A fertőző agens tehát jelen van, ez óvatosságra és a hygienes előírások maximális betartására int mindenkit.

Trematoda (mételyférgek)

Ide tartozik a *Fasciola hepatica* (közönséges májmétely) és a *Dicrocoelium dendriticum* (lándsás métely). Juh és szarvasmaha májának epeútjaiban élőködik, emberben nagyon ritkán fordul elő. Az emberi fertőzés fűszálak szopogatása, rágása stb. útján történik, mivel a lárvák betokolódott, fertőzőképes állapotban itt találhatóak.

Élősködő egysejtűek okozta megbetegedések (protozoonozisok)

Az esetek többségében igen komoly ártalmakat hoznak létre – különösen trópusokon –, amely a szervezetet előzőnlő nagy számukkal, továbbá kiválasztott mérgező anyagcseretermékeikkel magyarázható. A protozoonozisok terjedése egyrészt cysták, másrészt a vegetatív alakok kontakt átvitelével, vagy izeltlábú közvetítésével történik.

Entamoeba histolytica Schaudinn 1903, vérhas amoeba. Változatos formájú, különböző méretű, a bélrendszerben élősködő amoeba. A vegetatív alak 10–60 mikron, a kerekded cysta 5–23 mikron. Mikroszkópi vizsgálatkor lényeges a precíz differenciális a béllumenben élő, nagyszámú, nem pathogén, kommenzalista amoebától. A vérhas amoeba a bélrendszerben alávájt szélű fekélyeket idéz elő, de a kapillárisok útján bármely szervben áttételek, tályogok okozója. Ez utóbbiak gyakoriak a májban, tüdőben, agyvelőben, erős fertőzés esetén halálos kimenetelű.

Középeurópai viszonylatban az *Entamoeba histolytica* fertőzöttség sokszor latens,

az amöbák, mint kommenzalisták élnek a bélben mindaddig, míg valamilyen tényező a biológiai egyensúlyt meg nem bontja (pl. a szervezet ellenállóképességének csökkenése más betegségekkel kapcsolatban, táplálkozási zavar, megváltozott környezet, a bél milieu alakulása stb.). Ilyen esetekben hazánkban is már számos súlyos amoebiasis kórképet írtak le, volt amikor a lefolyás halállal végződött. Ebből következik, hogy a tünetmentes cysta ürítők egyrészt állandó veszélynek vannak kitéve, másrészt az újabb fertőzések kiindulóforrásai lehetnek. A cysták eléggé ellenállóak, fő terjesztési faktorok: székletszóródás, nem kellően tisztított szennyvízzel történő öntözés, szennyezett kéz, élelmiszer, ivóvíz, legyek.

Elterjedése kozmopolita egy-egy nagyobb tájegységen belül, a trópusokon gyakoribb, Közép-Európában ritkább. Nálunk az átlagos fertőzöttség 1–10 százalék körül mozog, falun nagyobb százalékban jelentkezik.

Diagnózis a székletből cysták, illetve vegetatív alakok mikroszkópos kimutatása, vagy tenyésztéssel vegetatív formák felismerése.

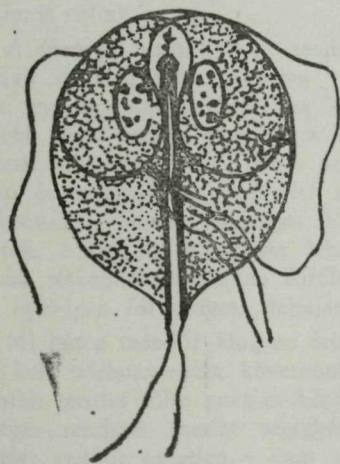
Gyógyszere számos specifikum: Yatrén, enterovioform, milibis, resochin, emetin.

Giardia lamblia Stiles 1915 (Syn: *Lamblia intestinalis*) Ostoros egysejtű (*Flagellata*). Körtealakú, 8 ostora segítségével élénken mozog. A vegetatív alak 10–20 x 6–10 mikron, az elliptikus cysta 10–15 x 6–10 mikron. (7. ábra.) A béllumenben élnek, a vegetatív alakok szívógödreikkel megtapadnak a bélfalon, szinte cserépszerűen, szorosan egymás mellett beborítják az epithel felszínét. Tevékenységükkel lényegesen gátolják a felszívódást, továbbá mérgező anyagcseretermékeikkel a környező szövetek ingerlését idézik elő. Tünetek: vérszegénység, hasi fájdalmak, hasmenés, fejfájás.

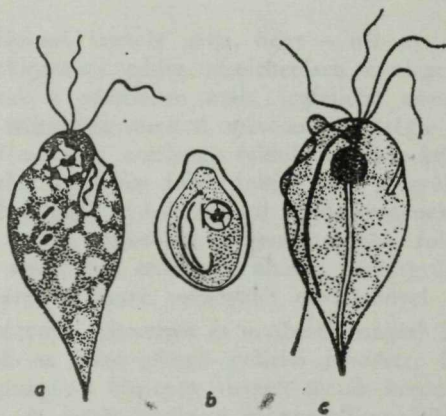
Diagnózis: a székletből cysták esetleg veg. alakok mikroszkópos felismerése.

Kozmopolita, mindenütt elterjedt. Szolnok megyében az óvodásoknál 10–15, általános iskolásoknál 7–10 százalékig kimutatható. A fertőzöttek egyrésze tünetmentes, a cystaürítőknél kb. 20 százalékban mutathatók ki a fent említett panaszok. Szolnok megyei tapasztalatok alapján feltétlen gondolni kell a felsorolt panaszok esetén Giardiasira. Specifikus kezelés után (atebrin) az ártalmak gyorsan megszűnnek, a testsúlygyarapodása, a vörösvértestszám és haemoglobin tartalom emelkedése megállapítható.

Trichomonas vaginalis Donnè 1837. Felfedezése óta sokáig ártalmatlan kommenzalistának tartották, a XIX. században ismerték fel, hogy a hüvelyben élősködő *Trichomonas* az esetek többségében fluort okozhat. Átlagos nagysága 15–20 mikron,

7. ábra

8. ábra

a diagnózis szempontjából szóbajöhet natív preparátum, vagy tenyésztéses vizsgálat. A jelenlegi szemlélet alapján – tágabb értelemben – nemi betegségnek tekinthető, mivel fő terjedési formája a nemi érintkezés. Átmenetileg a férfi húgycsőben is tartózkodhat, így újabb fertőzés forrása illetve átvevője, folyamatos terjesztője lehet. A Trichomonosis epidemiológiájával, gyógykezelésével a Bőr- és Nemibeteg Gondozó Intézet foglalkozik.

Malária plasmodiumok

A különböző lefolyású maláriás betegségeket más-más Plasmodium-faj idézi elő (Plasmodium vivax, malariae, falciparum, ovale). A megelőző századok pusztító járványai hazánkban már teljesen megszűntek. Az Országos Közegészségügyi Intézet Parazitológiai Osztálya – Dr. Zoltai Nándor vezetésével – a felszabadulás után tervszerű, tudományosan megalapozott harcot indított leküzdésére, amely állt egyrészt a betegek állandó kezeléséből (a kórokozó felszámolása), másrészt malária endemikus helyeken a terjesztő végső gazda, az Anopheles (maláriás szunyog) kiirtásából. Jelenleg még egy-két recidiva előfordul, friss hazai fertőzés gyakorlatilag nincs. Mivel a szocialista egészségügyi kultúra következtében jelentősége örvendően megszűnt, tárgyalását mellőzöm.

A parazitás és természetesen minden más fertőző betegség epidemiológiája bizonyítja azt a tényt, hogy a szocialista egészségügyi intézményeknek óriási jelentősége van ez ártalmak megelőzésében és leküzdésében. A folyamatok komplex összefüggéséből következik, hogy lényeges eredményt csakis a fertőzési láncolat valamennyi sebezhető pontjának koordinált támadásával érhetünk el, amely támadás irányításában és kivitelezésében a KÖJÁL szervezetének döntő szerepe van.

Hygienes vonatkozásban a járványügyi, településgészségügyi és élelmiszer-egészségügyi csoport szoros kooperációiban a megfelelő laboratóriumi egységekkel ellenőrző, irányító, következőleg megelőző munkát végez, amely munkának megvalósítása folyamán részese annak a hatalmas küzdelemnek, amelyet államunk folytat a lakosság egészségügyi színvonalának emeléséért.

DR. PÁSZTOR GEZA

Néphitkutatás Zagyvarékason

Zagyvarékas 4206 lélekszámú nagyközség Szolnoktól 12 kilométerre. Gazdasági és kulturális fejlődése jó ütemben halad, termelészövetkezete kiemelkedően jól működik. A vasútvonallal és a megyeszékhely közel van, lakóinak számottevő része jár ipari munkára. Mindezek ellenére Zagyvarékas községre esett a választás, amikor a megye néprajzi kutatói elhatározták, hogy egy viszonylag archaikus néprajzi anyagot őrző faluról monográfiát készítenek. Zagyvarékas – elsősorban a szellemi néprajz vonatkozásában – a kívánalmaknak tökéletesen megfelelt. Ennek fő oka az lehet, hogy a községbe a török hódoltság után katolikus palócok települtek, akik egy meglehetősen idegen környezetben (Nagykunság, Jászság, a Tisza-menti – néhány esetben talán őshonos – református falvak) könnyen meg tudták őrizni eredeti sajátságait.

Szolnok megye néprajzi kutatásának egyik kulcsfontosságú kérdése az etnikus problémák vizsgálata. A megye etnikai csoportjainak tarkaságában rendet kell teremtenünk: pl. pontosan meg kell határoznunk a XVIII. századtól több hullámban betelepített csoportok származási helyét, így a palóc eredetű betelepülőkét is. Az etnikai kérdések megoldásában fő segítség a készülő megyei néprajzi atlasz lesz, de valószínűleg fontos adalékokat nyújthatnak a monografikus kutatások is.

A készülő zagyvarékasi monográfia részeként összegyűjtöttem és rendszereztem a falu teljes néphitanyagát, mely egy többszáz oldalas kötetet tesz ki és a közeljövőben fog megjelenni. A néphitanyag összegyűjtésével a fentiekben túl speciális céljaim is voltak.

A magyar néphitkutatás továbbhaladásának komoly gátja, hogy – néhány századeleji munkát nem számítva – a néphitgyűjtés eddig meglehetősen esetlegesen folyt; egy-egy adat előkerülése szinte csak a véletlenen múlt, legfeljebb egy-egy szűkebb téma erejéig végeztek a kutatók teljességre törekvő, minden lehetőségre rákérdező, alapos gyűjtést. Nincs egyetlen téma sem, amelynek feldolgozásához kellő számú és megbízható elterjedési képet (ahol a térkép fehér foltjai nem a gyűjtés felületességét, hanem valóságos hiányt jelentenek) nyújtó adattal rendelkeznének a kutatók. Márpedig a gyűjtés lehetőségei egyre szűkebbek. Egyre nagyobb foltok vannak térképünkön (pl. az Alföld nagy református területei), ahol a néphitgyűjtés már igen-igen fáradságos utánajárását igényel és egyre soványabb eredménnyel jár.

Mi hát a teendő? Hogyan érjük el adataink teljességét és megbízhatóságát? Két utat kell párhuzamosan követnünk. Egyik az atlasz-jellegű gyűjtési módszer: Egy nagyobb terület több pontján kérdőív segítségével bizonyos kiemelt témák kérdéseit egységes rendszer szerint végigkérdezzük. A másik pedig a monografikus jellegű gyűjtés; amikor egyetlen – vagy esetleg több egymás mellett fekvő faluban a néphitanyag elérhető teljességét összegyűjtjük.

Ez utóbbi módszert választottam, mikor elkészítettem Zagyvarékas község néphit-monográfiáját.

Az összegyűjtött anyag rendszerezése és áttanulmányozása olyan eredményeket hozott, melyek a szakmán kívül állók számára is tanulságosak lehetnek. E tanulságok rövid összefoglalását adom az alábbiakban, ismertetve egyben adataim rendezésének módszerét.

Az adatok csoportosítása egyben rendszerezési kísérlet volt, mely a néphit-anyag eddig megszokott, legegyszerűbb és ezért legkézenfekvőbbnek látszó tematikus rendszerezésétől némiképp eltér.

Mi a néphit? A modern természettudományos világméptől eltérő világmépe, ahol a dolgokhoz, jelenségekhez és cselekményekhez irracionális elképzelések fűződnek. Kívülről nézve könnyű elválasztani ezeket az elképzeléseket a valóság tényeitől. Hiszen a XX. század embere pontosan tudja, hogy a lidércfény nem elkárhozott lélek, hanem mocsárgáz, vagy ha nem tudja, a magyarázatot önkéntelenül is természettudományos síkon keresi. De a világmépe hordozóinak szemszögéből nézve, – legalábbis egy feltételezett legarchaikusabb fokon – korántsem válik ketté ilyen élesen a két világmépe. Főleg hangsúlyoznunk, hogy a magyar parasztság teljes világmépe csak kis részét alkotják ezek a racionális tapasztalaton és „fentről” (iskola, olvasmányok stb.) készen kapott tanulságokon alapuló „természettudományos” világméppel párhuzamosan élő, azzal szorosan összefonódva jelentkező babonás képzetek. Egy feltételezett legarchaikusabb fokon a babonák hordozóinak szemében a babonás képzet épp olyan valóságos tény, mint maga a valóság és semmi lényegesen nem különbözik attól (hiszen közismert, hogy még tapasztalati alapot is teremtenek a hithez, a véletlen esetekből önkénytelenül a számukra legmegfelelőbbre emlékezve); a ló egészségének fenntartásához éppoly fontos az itatás karácsonyi almáról, mint a szénával való ellátás. Ilyenformán nem csoda, ha a racionális tudás és a hit egy-egy témán, sőt gyakran egy-egy adaton belül is keveredik. És ebből következik, hogy az elválasztás mégsem olyan könnyű, mint első látásra gondolnánk. A néphit szinte minden témacsoportja tartalmazza a babonás elemeken kívül az ún. „népi tudás” racionális elemeit is. Legkirívóbb példa erre a gyógyászat, amely a kétféle világmépe határán mozog, és ennek következtében – és mert egyben a néphit egyik legexponáltabb területe – komoly rendszerezési nehézségeket okoz.

Térjünk vissza kiindulásunkhoz. E babonás világmépe egyrészt bizonyos babonás tudást, azaz a tárgyak, jelenségek és cselekmények tényleges gyakorlását foglalja magában, bizonyos babonás célú cselekmények tényleges gyakorlását foglalja magában. E két csoport nem egészen kiegészítője egymásnak, hanem az első csoport bizonyos szempontból magabizárja a másodikat: bizonyos tárgyak, jelenségek babonás cselekményekre való felhasználhatóságába vetett hit, valamint a babonás cselekmények hatóerejének, illetve maguknak a cselekményeknek az ismerete is a „tudás” része. Ennek az elképzelésnek megfelelően osztottuk anyagunkat két részre: a „világmépe” és az „akciók” csoportjára.

A világmépe csoportja tartalmazza a tárgyakkal, jelenségekkel kapcsolatban élő babonás hitet, valamint utalást a témával kapcsolatos – az akciók csoportjában részletesen leírt babonás célú cselekményekre, az akciók csoportja pedig maguknak a cselekményeknek a leírását.

A világmépe csoportja tematikusan tagolódik, sorra véve a természeti világot, az ember közvetlen környezetét, használati tárgyait, munkáját, majd magát az emberi testet és lelket, egészséget, betegséget és az emberi életnek azt a három fontos állapotát, melyhez hiedelemjellegű elképzelések kapcsolódnak, végül pedig a különböző természetfeletti erejű személyeket és természetfeletti lényeket. Az akciók csoportja az akciók céljának megfelelően tagolódik (serkentés, rontás, gyógyítás, megelőzés, elhárítás és jósló cselekmények). Végül függelékként következik a babonás

képzetekhez és a cselekmények véghezviteléhez kapcsolódó jellegzetes időpontok (napszakok, a hét napjai, az év jeles napjai) felsorolása.

A jeles napokkal kapcsolatban ki kell térnünk egy fontos problémára: a néphit és népszokás elválasztásának kérdésére.

Népszokásanyagunk jelenlegi állapotában – az eredetkérdésektől függetlenül – kettősséget mutat. Pl. nézzük egy nevezetes nap, a karácsony szokásait. Ide egyrészt bizonyos, csak karácsonyra, vagy csak a téli napforduló összes ünnepére jellemző, hiedelmet, vagy tartalmazó, vagy nem tartalmazó „üres” cselekmények tartoznak, melyeket – némi fenntartással – „kulturmaradványoknak” tekinthetünk. Másrészt idetartoznak bizonyos hiedelmek és babonás cselekmények, melyek vagy előfordulnak jeles naphoz való kapcsolódás nélkül is, vagy egészen különböző jellegű jeles napokhoz kapcsolódnak; vagy pedig elsősorban a napfordulós ünnepeken bukkannak elő, de ez nem jelent feltétlenül eredeti odatartozást, hanem jelentheti azt is, hogy az ünnep, jellegénél fogva mintegy „magához vonzotta” ezeket. (Pl. a karácsony mint az év kezdete a jósló hiedelmeket, mint leghosszabb éjszaka a boszorkányhiedelmeket vonzotta magához.) Természetesen már nem tudjuk e két réteget a néphit és népszokás valószínű kettős eredetének megfelelően pontosan szétválasztani. Hiszen csak nagy általánosságban állapítható meg, hogy melyik a hol ide, hol oda vonzó, vagy népszokáshoz egyáltalán nem kapcsolódó, és melyek a népszokás részeként létrejött, eredetileg egy kultuszt szolgáló babonás cselekmények. Mindenesetre – mivel hiedelemgyűjtésről és rendszerezésről van szó – a népszokásoknak csak ma is eleven hiedelemtartalommal telített elemeit vettük számításba, figyelmen kívül hagyva az „üres gesztusokat”, melyeknek lehet, hogy a magyar néphitben már soha nem volt hiedelemtartalma – már csak tartalom nélküli vázként kerültek be.

Mi indokolja a „világkép” és „akciók” csoportjának különválasztását? Úgy gondoljuk, hogy a tudás és a cselekvés között alapvetően fontos különbség van. E különbség első pillantásra csak a megnyilvánulási forma különbsége: tudom, hogy a holdban Dávid és Cicelle látható, tudom, hogy a kender töve szent Anna napján szakad fel – illetve serkentő, rontó, gyógyító cselekményeket hajtok végre. De e látzólag csak kifejezésbeli különbség mélyebb problémákra is rávilágít. Pl. két forma előfordulási arányának vizsgálata egy sor funkcionális szempontú kérdésre feleletet ad (melyik forma él elevenebben, és miért, a kihalás sorrendje és ennek okai, a hiedelem hordozóinak aktív és passzív tudása stb.). Természetesen tudjuk, hogy egy cselekmény ismerete, illetve elmondása a gyűjtés során nem jelenti feltétlenül azt, hogy azt az adatközlő jelenleg is aktívan gyakorolja; mégis a cselekmény pontos ismerete legalábbis azt kell, hogy jelentse, hogy néhány évtizede még gyakorolták, tehát pl. az adatközlő szülei, nagyszülei stb. még csinálták is, amit ő már csak elmond. Bár nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a lehetőséget sem, hogy egy babonás cselekmény babonás történetté kerekedik, ahol a forma kerekése, csiszoltsága és a műfaj szórakoztató volta még sokáig életben tarthatja a történet magvát képező babonás cselekmény ismeretét.

Vessünk néhány pillantást ezek után a néphit életére, azaz funkciójára a XX. századi parasztság életében. A néphit szerepe természetesen egyre szűkebb területre szorul vissza és nem messze lehet teljes kihalásának ideje. De ma még Zagyarékas néphitanyaga gazdagnak és viszonylag elevenen élőnek mondható. A gazdagságot az adatok mennyiségén és minőségén, az elevenséget az adatközlő számán és minőségén, a „világkép” és „akciók” csoportjának arányán, és szemmel láthatóan mai keletkezésű adatváltozatokon* mérhetjük le anélkül, hogy részletes összehasonlításba bocsátkoznánk, elmondhatjuk, hogy a nem messzire elterülő Nagykunságban körülbelül

* Pl. ismeretes az a hit, hogy a nagypénteken mosott, vasalt ruhába belecsap a villám. Ezt ma már egyesek úgy mesélik el, hogy valaki villányvasalóval vasalt nagypénteken, és miután már a vasalást abbahagyta, a kikapcsolt vasalóba belecsapott a villám.

minden húsz ember közül egytől lehet hiedelemanyagot gyűjteni, ezzel szemben Zagyvarékason lényegében mindenki – a fiatalokat is beleértve – felhasználható hiedelemadatközlőnek.

Mégis ritka az olyan adatközlő, aki a néphit minden területén egyformán tájékozott. Ezek közé tartozik D. K.-né hatvanegy éves asszony. Az eredetmondákat éppúgy tudja, mint a szerelmi rontásra alkalmas eljárásokat, a földművelési munkák tiltott napjait éppúgy, mint a betegségek gyógymódjait. A babonás cselekmények egyik legaktívabb gyakorlója. Nem számított híres gyógyítóasszonynak, elsősorban csak a családja körében alkalmazta nagyanyjától örökölt gyógyító eljárásait. (Nagyanyja jónevű gyógyítóasszony volt, de mivel tanyán éltek, az ő körzete sem volt túl nagy.) Legfeljebb a szomszédság, az utca jár hozzá tanácsért. Ennek egyik oka az is lehetett, hogy csak két faluval arrébb, Jászladányban élt a megyeszerte híres gyógyító: „Ladányi Marci”, sőt a szomszédos Újszászon és Besenyszögön is működtek gyógyítók. De e viszonylag szűk körben ma is alkalmaz bizonyos gyógyító eljárásokat. A gyógyításon kívül egyéb pozitív célzatú tevékenységeknek is aktív gyakorlója. Pl. egy kenyérsütés sikerét előmozdító szokásról, a szakajtók leborogatásáról így beszél: „Rég csináltam már, Bözsi, most meg fogjuk csinálni”. Mikor terhes volt, férje tiltakozása ellenére kukoricát lopott, hogy fekete szemű gyereke legyen. Férje parancsára vissza kellett vinnie a lopott kukoricát, és ezért: „mikor megszületett Ilona, nem is lett fekete szeme”. Öt éve épült házukba betették az építőáldozatul szolgáló pálinkát, minden előírást betartva. Megjegyzett magának egy más faluból származó, tőlem hallott eljárást, mivel használhatónak találta. Hozzá kell ehhez tennünk, hogy D.-né hitének igazában, eljárásainak célravezetőségében szilárdan hisz (néhány jellemző kivételtől eltekintve – pl. tudja, hogy vasfejű ember nincs a Zagyvában, csak „a gyerekeket szoktak ijesztgetni, ...hogy féljenek, ne menjenek le a Zagyvára”). E szilárd hite nem tudatlanságból, butaságból következik. Ellenkezőleg: D.-né környezetéből messze kiemelkedő, rendkívül értelmes asszony. Szemtanúja voltam pl. egy jelenetnek, amikor iskolás unokájának elmagyarázta egy számtanpélda megoldását, egy számtantanárnak is becsületére való logikus gondolkodásmóddal és pedagógiai érzékkel. Mindezekből következik, hogy babonás tudását nem szégyelli, sőt, rendkívül öntudatos. Szemem láttára ugrott fel az első golya meglátásakor, hogy jövőre friss legyen. Vagy egy jellemző mondása: „Sztálin agyvérzését is mikor bemondta a rádió, rögtön mondtam: Pióca kell rá.” – Rontó eljárásokat nem alkalmaz, öntudatosan elkülöníti magát a rontó boszorkányoktól.

A D. K.-né által képviselt fokozat tekinthető a legarchaikusabbnak: amikor tehát a kétféle világgép teljes összhangban van, az egyikben való jártasság és értelmesség nem kizárja, hanem feltételezi a másikban való jártasságot. Ezen a fokon az adatközlők között feltételezhetően csak a tudásanyag mennyiségében és az intelligenciában volt különbség. Az már egy későbbi fok, amikor a „természettudományos” szemlélet lassan széttördeli a babonás világgépet, és aki babonában hisz, butának, műveletlennek számít.

Tovább követhetjük a fokozatokat. A kérdezett negyvenhét adatközlő közül D. K.-né volt a legtöbbet tudó, legaktívabb és legöntudatosabb. Aktivitásban és öntudatban hozzá hasonló, de kevesebbet tudó, csak egy-egy részterületen tájékozott adatközlőt már sokat lehet találni. Mint az eddigiekből következik ezek is a feltételezett legelső fokozathoz tartoznak.

Az adatközlők további típusain lemérhetjük a hiedelemvilág kihálásának folyamatát: ismert a sokat tudó, de tudását, vagy legalábbis tudásának bizonyos részeit szégyellő, vagy kinevető, gúnyos megjegyzésekkel kíséző, vagy egyenesen letagadó adatközlő, aki titokban hiszi és gyakorolja a babonát: továbbá a sokat tudó, de csak néhány dologban hívő; valamint az egészen keveset tudó adatközlő, akinek szórványos, csak alkalmanként fel-felbukkanó ismeretanyaga már semmilyen szere-

pet nem játszik életében. Ha elég aktív, új világnézetét terjeszti is: oktatja, kigúnyolja a babonában hívőket, vagy babonás történet-paródiákat terjeszt: olyan történeteket, melyek pontosan egy-egy ismert babonás történet fonalát követik, a csattanónál azonban racionális magyarázatot kapnak. – Ez a típus szintén a neki megfelelőeket válogatja ki a múlt eseményeiből, de neki már a negatív esetekre van szűke: „Sok bele is betegedett a bűbájosok gyógyításába.”

Egy-egy adatközlő természetesen nem marad meg egész élete folyamán egy-egy fokozaton. Bizonyos véletlen esetek visszaeséseket is okozhatnak. Pl. egy-egy súlyosabb betegség, amikor a patikai orvosságokon kívül ijedtükben mindenféle szert kipróbálnak a legfelvilágosultabbak is: „Hordtam én doktorhó, de az a tej nem ront rajta akkor se. Ilyenkor mindent próbál az ember.” Vagy például: „Mostanába nem volt a tyukhó szerencsém, most megpróbálok babonásan, ahogy régen csináltam. Hátha most sikerül.”

Jól felismerhetők a különböző típusok ugyanannak a témának több adatközlő szájából származó kommentálásában: 1. „Nagyboldogasszonykor le szoktunk menni a gátra, aztán ahogy kel fel a nap, rózsát hány. Olyanok mint a tulipános rózsá, olyanok jönnek ki belőle.” 2. „Kisasszony napján napfölköttkor szoktak ezelőtt a gáton a népek seregleni, imádkozni, mert mikor a nap fölkel, hányja a rózsákat. Az öregebbek mai napig kimennek.” 3. „Kisasszony napján napfölkött előtt rózsahullás van. Minden furma színekben hullanak a rózsák. A vejem nem hitte, míg egyszer meg nem nézte. Szikrázik lefele”. 4. „Valamelyik tavaszi ünnepen korán reggel nézték a napot, mer akkor rózsát hányt a nap. De én rájöttem, hogy mi volt ez: a nap megsokszorozódott, mert ahogy nézték a napot, pislogtatta a szemüket.” „Voltak olyan együgyűek...”

Az első és utolsó fokozat illusztrálására közlünk néhány babonás történetet illetve babonás történet-paródiát.

Valódi babonás történetek:

„Tiszaburán történt, még az anyósoméknál hallottam. Volt itt egyszer egy kovácmester, annak volt két inasa. A két inas egy kosztan volt, de az egyik csuda hizott, a másik meg nagyon fogyott. Amelyik sovány volt, annak az asszony nagyon kedvezett, mégse hizott. Egyszer aztán meg a sovány elkezdett panaszkodni: Nekem egész éjjel lovagolni kell, minden este értem jön egy szürke ló, aztán nekem menem kell. Ne beszélj már hülyeségeket, minden éjjel itt forgasz mellettem. Egyszer aztán, mikor újra panaszkodott, azt mondja a másik: Na majd most én fekszem kívülre, majd adok én annak a szürke lónak. Így is történt. Mikor jött a szürke ló, visszakézből jól ráütött, erre meg tudta fogni. Na akkor szépen megfogta a patáját és megpatkolta. Másnap reggel aztán orvos kellett, hogy a kovács feleségének a lábáról le tudják venni a patkót. Erről tudták aztán meg, hogy a kovács felesége volt a boszorkány.”

„Lagziban voltunk, állapotos voltam. Cs. Örzse rámszólt, hogy ne táncoljak, mert azért megszenvedek. Hát aztán, mikor megszületett Bözsi, ez a nagyobbik lányom, kimentem vizelni. Naplement után, úgy hét óra lehetett. Naplement után nem volt szabad a gyerekágyasnak lemenni az ágyról, akármit dolgozott, déli harangszókor, mikor az úrangyalát harangozzák, az ágyba kell lenni. Én meg nem szorongattam tovább. Azt mikor lementem, szép holdvilágos idő volt, nem gyújtottam lámpát. Azt ahogy úgy leülök az ágyam szélére, fekszem le, Bóstiné meg az ablak felől jön, hajol rajtam keresztül. Azt mondja: Szerencséd, hogy bejöttél, mert máskülönbem nem láttad tovább a magzatodat. Aztán ott is tűnt el az ablak felé. Kiabáltam a férjemnek. Mikor bejött, meggyújtotta a lámpát, már Bóstiné nem volt sehol. Mert, ha naplement után megy ki a gyerekágyas, elviszik a gyerekét”.

Paródiák:

„Kormosékhoz a cigányok odamentek, azt mondták, hogy majd ő minő hasz-

not ad a teheneinek. Aztán adtak neki sonkát, kolbászt, mindent. Becepta őket.”

„Apám ment kifelé a tanyára, oszt a temetőbe visszanezett. Oszt ahogy visszanez a temetőre, öneki szól valaki: Pista, Pista. Újra visszanez, újra szól valaki: Pista, Pista. Hát még nekifogott szaladni is. Szaladok a gátházig – gondolta –, aztán ott lefekszek. Annyira félek tüle, hogy mi lehet ez. Szakad a víz rólam – így mesélgette – már beleszakadok a szaladásba. De nem merek bemenni, már nagy, erős ember vagyok, már mit mondanak, hogy bemegyek a gátházba. Csak elindulok, kimegyek a tanyára. Ahogy megy, csak mind úgy volt. Hát mán megfog. Ha hátranézek, megfog. Mikor oszt kiért a tanyához, kiabál: Édesanyám, édesanyám, gyűjön ki! Mer engem valami zavar, valami szellem zavar, azt mondja. Az oszt kigyün, azt mondja: Mi vóna az, te, mi vóna, nem látok semmit. Gyere hamar befelé, kétségbeesel már. Bement oszt a gangra. Mondja neki az anyja: Eredj csak végig a gangon itt előttem. Aszt ahogy végigment a gangon, bársonyadrág volt rajta, az horzsolódott össze. Eredj te vén bolond, azt mondja az anyja, ettül féltél? A nadrágod horzsolódott össze, az mondta: Pista, Pista, Pista. Azt mondja: Nem igaz, mert ez bűbájosság volt, ami őutána ment.”

Az adatközlők típusait sorbaállítva nemcsak a hitvilág egészének kihalási folyamatát kísérhetjük végig, hanem azt is, hogy a hiedelemanyag mely része él legtovább, legszívósabban, legelevenebben. Nem kell ehhez mást tennünk, mint megnezní a különböző fokozatokon álló adatközlőtípusok anyagát. Ennek alapján megállapíthatjuk, hogy a hiedelemvilág legelevenebben élő része egyrészt a boszorkányok létezésébe, vagy legalábbis múltbeli létezésébe és rontó akcióiba vetett hit. Ezen belül is a tehénrontás és gyógyítása, valamint a kisgyerek szemmel megverése és ennek gyógyítása az, amiről még a leggyengébb adatközlők is tudnak néhány szót mondani (az ember és állatgyógyászatból egyébként az utolsó fokozatban inkább csak bizonyos racionális gyógymódok maradtak fent: pl. szemölcselkötés lószőrrel, borogatás kamillateával, stb.). A másik legszívósabban élő réteg a visszajáró halottakba, valamint bizonyos álmok jelentőségébe vetett hit. A visszajáró hallottakba vetett hit még ma is termel újabb és újabb adattípusokat, melyek többnyire teljesen csiszolatlan, esetleges formában jelentkező babonás történetekben nyilvánulnak meg. Az álomjósolás városi eredetű táplálékot is kap a mai napig is: álmoskönyvek(pl.: „lánykoromban sokat nézegettem az álmoskönyvet, abba volt beleírva, hogy melyik álom, mit jelent”) és városi kispolgár-rokonok adatai révén. Ilyen városi hatás különben a visszajáró halottak esetében is elképzelhető, hiszen kispolgári körökben még ma is erősen tartják magukat különböző szellemidéző műveletek. Mégis azt kell mondanunk, hogy mindegyik esetben elsősorban bizonyos pszichológiai tényezőkre kell gondolnunk, mint e hiedelmek fenntartó erőire. Már utaltunk arra a tényre, hogy betegség esetében ijedtükben minden régi módszert felelevenítenek. Egy haláleset pedig még a súlyos betegségnél is nagyobb lelki megrázkódtatást okoz.

Még kell azonban itt még valamit említenünk. Már céloztunk rá, hogy bizonyos kötött formák is nagy mértékben segítik egy-egy hiedelemmotívum fennmaradását. Itt elsősorban a babonás történetekre gondolunk. Pl. a halott vőlegényről szóló, vagy az ördögszeretőről szóló történet szépen formált babonás történeteinek az társról, szemverésről igen bizonytalanul tudó adatközlőtől valók. Egyúttal mindkét történet erősen a hiedelemtörténet és a mese határán mozog már. Anélkül, hogy e történetek hiedelemmagva az adatközlő világgépének eleven alkotórésze lenne, a művészi forma tovább él ajkán – és ugyanígy továbbélhet egy feltételezett, már egész hiedelemvilággépét elvesztett közösség ajkán – a funkcióját megváltoztatva, mint pusztán szórakoztató műfaj. (Itt azonban vigyáznunk kell arra, hogy eleven, hiedelemtartalmát esetleg már régen, és nem is a vizsgált közösség használatában elvesztett történetről is lehet szó – hiszen pl. az egyik említett történetben szereplő lólábú vőlegény ma már elsősorban csak a Nyugat-Dunántúlon él a lidérchit tartozékaként

elevenen.) Nagy valószínűséggel megjósolhatjuk, hogy ma még a zagyvarékasí néphit eleven tartozékeként bemutatott többi babonás történetünk némelyike is hasonló sorsra fog jutni.

Befejezésül még szólnunk kell röviden a néphit bizonyos specialistáiról. Ezek egy része valóban valamilyen többlethordozója a falu átlagához képest – rögtön hozzátehetjük, hogy Rékason ilyen a közelmúltban nemigen volt, inkább a környező falvak specialistáihoz jártak. Másik részük olyan személy, akinek természetfeletti erőt tulajdonítottak, attól függetlenül, hogy ő maga hogyan viszonyult ehhez a kérdéshez.

Az első csoportba a gyógyítók és halottlátók tartoznak. A község legtöbbet tudó specialistája D. K.-né volt. Kisebb tudással ugyan, de hasonló szerepet töltött be még vagy tíz-tizenöt asszony a községben. Így a közelebbi környezetében működő gyógyítóasszonyként tartották számon B. M.-né ma is élő, 65 év körüli asszonyt, valamint Ördög Márit „Ágnyis nénit” és „Mári nénit”. „Méreg Kati” is foglalkozott gyógyítással, de egyttal, vagy talán éppen ennek következtében ő volt a falu egyik leghíresebb boszorkánya. – A község gyógyítóasszonyait nem tartották túl sokra, csak apróbb bajok – pattanás, kelés, árpa stb. – esetén fordultak hozzájuk, ha ugyan el nem intézték a gyógyítást házilag. Hiszen ezekre az apróbb bajokra szinte minden család öregasszonya tudott valamilyen gyógyszert. A falubeli gyógyítókat csak így emlegetik: „Voltak olyan asszonyok, akik rá tudtak olvasni, de ha már szemverés volt, akkor már Ladányi Marcihoz mentek.”

A gyógyítók legalacsonyabb kategóriájába tartozik a kenőasszony, aki egyetlen gyógyódra specializálta magát. Rándulás, ficam, különböző eredetű derék- és hátfájás esetén elhívták, vagy elmentek hozzá. Ilyen kenőasszony még ma is van néhány a községben. Leghíresebb közülük ma Cs. V. hetven év körüli asszony. „Járnak hozzá, meg ő is eljár. Nem kap nyugdíjat, ebből tartja fenn magát. Tíz-húsz forintot adnak neki, de inkább természetben. Többet tud a derékfájásról, hogy ha ő azt meghúogatja, mintha orvoshoz megy.”

Mint mondtuk, a környék leghíresebb gyógyítója Ladányi Marci volt, de rajta kívül kisebb mértékben Pomázi Illéshez is jártak Besenyszögbe, aki „nagyon sokunkon segített, a Joisten ott áldja meg a csontját is ahol el van temetve”. Néhány család az elsősorban léleklátóként számontartott „újszászi asszonyhoz” is járt; és szintén csak néhányan – elsősorban családi kapcsolatok miatt – az alattányi Sándor Fülöphöz. Ez utóbbi már csak azért sem jöhetett komolyan számításba, mert Alattán felé útbaesett Jászladány, „Marci bácsi” székhelye. E másfalubeli gyógyítók közül elsősorban Ladányi Marcit természetfeletti képességekkel is felruházták, mégpedig elsősorban a „tudós”-nak tulajdonított hagyományos fogalmakkal.

Az újszászi „léleklátó asszony” egyetlen volt a környéken a maga nemében (a „kőrösi jósasszony”-nál is megfordultak néha, de ő túl messze lakott, a rékasiak csak véletlenül vetődtek el arrafelé). Főleg a két világháború idején jártak hozzá a falu asszonyai, katonahozzártatózóik felől érdeklődni. A léleklátó asszony hagyományos tulajdonságait mind ráruházták, ő volt szemükben a típus megtestesítője.

A község két leghíresebb boszorkánya Méreg Kati és Léko Pista volt. A rékasiak szemében mindkettő tipikus megtestesítője volt a köztudatban élő boszorkányfogalomnak. Mindkettő tudott gyógyítani is. Léko Pista állítólag büszkén hirdette rontó hatalmát, alkalomadtán fenyegetődött is vele. Mivel csordás volt, neki elsősorban tehénrontó képességeket tulajdonítottak. Méreg Kati az emberrontásból is kivette részét. Főleg a gyerekeket féltették tőle.

Híres személyiség volt egy Vörös (Demecs) Lajos nevű kovács is, de ő úgy él a köztudatban, mint aki rontó hatalmát legfeljebb kocsik megállítására, és különböző trükkök bemutatására (pénz eltüntetése másnak a kezéből, bot földbeszúrása kihúzatlanul stb.) használta. Hasonló személyiség lehetett „Török Laci bácsi”.

E személyeken kívül sok asszonyt tartottak boszorkánynak, vagy tudósnak. Ezek már inkább csak olyan alkalomszülötte boszorkányok voltak. Ha pl. valakinek nem tejtelt jól a tehene, elkezdte híresztelni, hogy a szomszédja boszorkány. Főleg ha az véletlenül csúnya, szúrósszemű, összenőtt szemöldökű, vagy cigány volt. Így emlegetik Cigány Róza, Kócó néni, Tera néni, Rozi néni, Bóstiné, Kaji Mariska, T. J. K. M., Cs. Ö. rontó hatalmát. Cs. Ö. néniről pl. azt tartják szomszédai, hogy két tehén hasznát hordja el". Ezek közül egyesekről azt is terjesztik, hogy foggal születtek – így pl. Cs. Ö., Kaji Mariska. Van közöttük, akit nem kimondottan boszorkánynak tartanak, de mégis gyanús: „tud valamit”.

Nem tartoztak a tudósok közé, de mégis említésreméltó személyek voltak azok, akiknek „akaratukon kívül ver a szemük.” Kérte, hogy ne haragudjanak, nem tehet róla, hogy árt a szeme, nem is akarta végignézni a gyereket... Aki úgy szól mindig, hogy ver a szeme, arra nem is haragudtak.”

A gyógyítók lassan átadják helyüket az orvosoknak. A fiatalok már rosszállólag mondják a régi időkről: „Azelőtt csak a kuruzslóasszony gyógyított, nem mentek orvoshoz, csak ha már a halál árnyékában voltak.” Ilyesmivel orvoshoz nem is mentek, mert szégyelték magukat.” A gyógyítókhoz hasonlóan lassan elveszti szerepét a nép többi jellegzetes figurája is: a boszorkányok, táltosok, tudósok, léleklátók stb. – és a mindennapi életből is egyre jobban kiszorítja a babonát a modern, természet-tudományos világkép.

Mindemellett szeretnénk egy fontos tanulságot a népművelés munkatársainak figyelmébe ajánlani.

Hogy valaki „babonás”, az elsősorban azt jelenti, hogy hagyománytisztelő, és nehezebben szakad el szülei, nagyszülei igazától; nem hajlandó elhinni, hogy akik gyerekkorában megismertették őt a környező világ és az emberi élet titkaival – „becsapták”. Hogy valaki „kuruzsol”, az legtöbbször egyrészt azt jelenti, hogy volt olyan értelmes és ügyes, hogy régi gyógyítók hatalmas tudáskincsét megőrizze és volt olyan emberséges, hogy tudását még nem is olyan régen orvos nélkül tengődő környezetben gyümölcösztesse. Ezek az emberek legtöbbször tiszteletet és olyan felvilágosító munkát érdemelnek, melyben nem kaphat helyet a gúny, szánakozás, lenézés.

CS. PÓCS EVA

A zagyvarékasi siratódallam

Paulovics Géza egy nagyon érdekes régies siratódallamot közölt zagyvarékasi gyűjtéséből a Damjanich Múzeum kiadásában megjelenő Múzeumi Levelek 4. számában, 1961-ben. A dallam első szakaszát itt reprodukáljuk. Paulovics még egy szakasz dallamát közli az idézett helyen. Ez alig tér el az első szakasztól. Eltéréseinek nagyrészt a rögtönzött prózai szöveg szótagszámának változása okozza.

Jaj, Bözsi-kém, jaj, gyer-me-kem, jaj, kedves gyermekem,

jaj, itt-hattál en-ge-met. Jaj, merre menjek, gyermekem?

I. dallampélda

E dallam hangterjedelmének és hangnemének meghatározásában nem érthetünk egyet a gyűjtővel, aki – mint az európai folkloristák általában, – nem tud szabadulni az újkori európai zene elméletéből származó előítéletektől. Véleményünk szerint a dallam hangterjedelmét össze lehet ugyan hasonlítani a diatonikus hangsor heptachordjának (hét szomszédos fokának) terjedelmével, de nem lehet azonosítani vele, mint gyűjtőnk teszi és nem lehet „héhangú dallam”-nak bélyegezni az öthangú melódiát. Ez a meghatározás helytelen képzeteket kelt az olvasóban és tényleg vezetni őt a korunkban felfedezett, de voltaképpen még ismeretlen zenei világok dzsungelében.

Még nagyobb zavart kelt a gyűjtő a dallam hangnemének hibás meghatározásával. Ez ugyanis ellentmond a dallam hangterjedelmével kapcsolatos megállapításnak is. Paulovics szerint a dallam hangneme la-pentaton „friges félzárlattal”. A szakirodalom a kínai klasszikus zene ötfokú hangrendszerét nevezi pentatonnak. Ennek a hangrendszernek a magyar emlékeit Bartók Béla és Kodály Zoltán ismertették, a hangrendszer hangközeinek pszichológiai összefüggéseit pedig e sorok írója mutatta ki (Ethnographia, 1962.). Ha a zagyvarékasi siratódallam hanganyagát össze-

hasonlítjuk a pentaton hangrendszerével, kiderül, hogy a kettő következetesen eltér egymástól.

A rékasi sirató hangsora

ereszkedő menetben: (fa) (mi) re do - la - fa mi

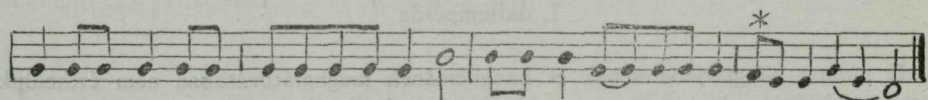
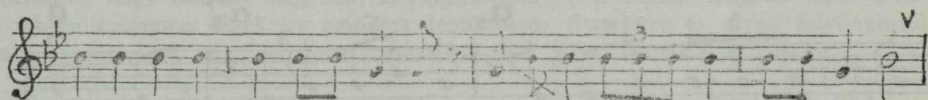
A pentaton hangsor

megfelelő szakasza: - mi re do - la szol - mi

A rékasi dallam hangsora és hangrendszere is ötfokú, de lényegesen eltér a magyar népzene kínai jellegű ötfokúságától. Annak kisebb és nagyobb szekund-hangközei egyenletesen oszlanak el a hangsoron, ez utóbbié viszont egyenetlenül. Ne a diatonikus (hétfokú) hangrendszer megszokott szekundjaira gondoljunk, hanem a pentaton, ill. a zagyvarékasi dallam hangsorának szomszédos fokaira. A diatonikus terceknek megfelelő nagyobb szekund hangközök egymás szomszédosságában vannak a rékasi hangsorban, a diatonikus szekundok nagyságának megfelelő kisebb hangközöktől elkülönülten.

A rékasi sirató hangsora nem elszigetelt jelenség sem a magyar, sem a kelet-európai néphagyományban. Előfordul a szláv népek zenéjében is, de gyakoribb a finnugor népeknél. E sorok írójának kutatásai arra az eredményre vezettek, hogy ez és más rokon hangsorok az őskori indogermán kultúrhatás folyamán kerültek bele a finnugor népek zenei hagyományába. (Erről bővebben az *Études Finno-Ougriennes* 1965. évi kötetében.) Így magyarázható meg, hogy az indiai brahmanok énekeivel rokon dallamok a finnugor népek legtöbbszörének zenéjében megtalálható.

A zagyvarékasi siratódallam variánsa is megtalálható a *Felber Ervin* által lejegyzett és publikált brahmanista dallamok között (*Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften, Wien, 1912., Bd. 170/7. Nr. 437.*) Az alább bemutatott dallamot egy 43 éves madraszi brahmán könyvkereskedő énekelte *Exner Felix* német meteorológus fonográfiájába 1904-ben.

2. dallampélda

E dallam hangterjedelme egy fokkal szűkebb, mint a zagyvarékasi siratóé, mert hiányzik belőle a *re* hang. Egy alkalommal viszont előfordul benne a *szol* hang is (csillaggal jelölve). A dallam fordulatai egyébként nagyjából megegyeznek a mi siratónkkal, csak a második és a harmadik sor vége van fölcsapva, a magyartól eltérően.

A *szol* hang megjelölése nem okozhat aggodalmat sem a két dallam azonosítása, sem az archaikus hangrendszer meghatározása tekintetében. A régi hindu zeneelmélet ugyanis szintén megállapította ennek a hangsornak a törzshangjait és figyelembe vette annak járulékos, esetlegesen fellépő elemeit is. (Vö. *Daniélou, Alain: Traité de musicologie comparée. Paris, 1959. p. 97.*) A hinduk így nevezték el a hangsor egyes fokait:

fa – prathama (első)
 mi – dvitiya (második)
 re – tritiya (harmadik)
 do – chaturtha (negyedik)
 la – panchama (ötödik)

A járulékos hangokat viszont így nevezték el:

szol – krishta (elvont)
 szi – atisvara (szélső)

A nyugateurópai népek folklórájában is élnek még ennek a régi, az indogermán őskorból származtatható hangrendszernek az emlékei, fölmerül tehát a kérdés, hogy a jászok nem eredeti indogermán nyelvű kultúrájuk emlékeként őrizték-e meg napjainkig. Egyelőre bajos határozott választ adni erre a kérdésre. Ez a siratódallam a magyar nyelvterület más részein is élt napjainkig, ha nem is őrizte meg mindenütt ilyen tisztán eredeti hangrendszerét. Egy bátmonostori származású dávodí asszony, özv. Pásti Józsefné, 58 éves korában, 1963-ban így énekelt bele a bajai Türr István Múzeum magnetofonjába:

Jaj, só-go-rom, só-go-rom, de fi-a-tal Korá-ba
 el-sza-laj-tot-ta, azt a-kit o-lyan nagyon sze-re-tett.

3. dallampélda

Bátmonostor és környéke a német–török háború után részben felvidéki származású magyar telepesekkel népesült be, tehát esetleg ez a dallam is a Jászságból származtatható. Az ide tartozó magyar siratódallamok eredetéről azonban majd csak a Magyar Népzene Tára most készülő V. kötetének megjelenése után formálhatunk határozott véleményt, ez a kötet tartalmazza ugyanis az eddig feljegyzett siratódallamok teljes gyűjteményét.

A dallamok távoli nyelvrokonainknál, a mordvinoknál feljegyzett variánsa arra utal, hogy más, ősiindogermán jellegű dallamainkkal együtt, a finnugor őskor emlékeit keressük benne. A mordvin epikus ének dallamát *Ucsajev R. F.* mordvin tanító jegyezte fel Arcsilou-vele (oroszul Szuhoj-Karabulak) nevű faluban a századforduló táján és *Sabmatov A.* orosz folklólista publikálta Mordovszkij *Etnograficeszkij Zbornik* című gyűjteményében, Péterváron, 1910-ben (556. l. 60. sz.):

4. dallampélda

A régi hangrendszerek felismerésében és emlékeinek összegyűjtésében még alig tettük meg a kezdő lépéseket. De máris nagy távlatok nyílnak meg előttünk, ha

temes érvényűek, hanem csak az újkori európai zeneművekre vonatkoztathatók, s a térben, vagy időben távoleső zenekulturák törvényeit magukból a dallamokból kell ellesnünük.

Igen tanulságos ebből a szempontból is a zagyvarékasi sirató dallama. Ez egy kis motívumot (a) ismételget, a hangsor különböző fokain imitálva azt (a_2 és a_3), néha elhagyva a motívum kezdőhangját (-i), vagy elébe téve egy új kezdőhangot (+i). Az imitációkban a diatonikus fél és egész hangközöknek megfelelő nagyságú őszindogermán szekundoknak a diatonikus kis és nagytercnek megfelelő őszindogermán szekundok válaszolnak. Ennek a négyféle hangköznek egyenlő értékű *szekund* hangközként való asszociációja a finnugor és a hindu dallamokban egyaránt megfigyelhető. Hasonló összefüggéseket állapíthatunk meg az említett dallamokban az őszindogermán tercek között is, ezek azonban nem fordulnak elő a zagyvarékasi siratóban. Az őszindogermán zenei hangrendszer éppen olyan bonyolult, mint a régi, vagy régies indogermán nyelvek nyelvtana. A zagyvarékasi siratódallam igen értékes emléke ennek a történeti és művészeti szempontból egyaránt figyelemreméltó zenei hangrendszernek.

LÜKŐ GÁBOR

OLVASÓINKHOZ

Jelen számunkkal a Jászkunság 10-ik évfolyamának utolsó számát adjuk közre. 1965-ben a 11-ik évfolyamot egy kettős számmal nyitjuk, amelyben a felszabadulás óta elért eredményekkel foglalkoznak cikkíróink, de a különféle szaktudományok területéről is adunk közre tanulmányokat.

Kérjük hűséges olvasóinkat és előfizetőinket, hogy kritikájukkal, tanácsaikkal segítsék folyóiratunk munkáját. (Szerk.)

Vándorszínészek és színjátszás Szolnok megyében

A megye színpadi életének kutatásával úgy érzem, adósságot törlesztünk a múlttal szemben, ha felidézzük az elődöket, a múlt század dicsőséges színi küzdelmeit, azokat a „vándorkomédiásokat”, akik fáradságot, nélkülözést, sokszor gúnyolódást semmibe véve hivatásszeretetből, a nemzeti kultúra felemelése érdekében vívták harcukat.

Az első magyar színtársulatot Kelemen László jogász szervezte Budán 1790-ben. Színtársulatának tagjait lelkes fiatalokból toborozta, kik addig csupán iskolai színjátszást láthattak és legfeljebb hazai német színpadok játékait csodálták. Érezték a nemzeti felszabadulás idején, hogy tenniük kell valamit a magyar nyelv és nemzeti érzés ápolása érdekében. Az első magyar nyelvű „színészekből” előadott játékban 1790. október 25-én gyönyörködhetek Pest-Buda színpártoló lakói. 1792-ben országos gyűjtést indítanak a színjátszók érdekében. A vármegyék nagy bűzgósággal állnak melléjük. A Jász-Kun Kerület ebben az esztendőben 102 forintot küldött a színészek támogatására.

A felsorolt társulat tagjai csoportokba verődve és megszorodva „vidékre” mentek, Debrecenben, Nagyváradon, Erdélyben játszottak.

A vidéki színpadokon játszik a pesti színház megnyitása (1837.) után is Kántorné és 1839–1852-ig a Jászberényben született Déryné. A magyar színműirodalom és színház fejlődésével párhuzamosan alakul ki Szolnokon, illetve a megye mostani területén a színjátszás. Mint érdekességet megemlítjük, hogy Szolnok város szülőtte, Verseghy Ferenc ott van a magyar színház bölcsőjénél, idegen, főleg görög drámákat fordít magyarrá már az első pesti színtársulat részére, sőt 1798-ban az első debreceni színlap tanúsága szerint Kotzebue egyik drámáját (*A szerelem gyermeke*) Verseghy-fordításban adták elő.

Megyénkben is, mint sok helyen a vándorszínészek, csak a melegebb hónapokban kerestek szállást.

Az első adatunk 1819. októberéből maradt ránk. E szerint Szilágyi Pál színtársulata (1837-ben a Pesti Magyar Színház tagja lett) ekkor adta elő a Tündérlak Magyarhonban c. művet oly nagy sikerrel, hogy az előadást új jegyváltással azonnal megismételték a darab első eljátszása után és utána a szolnokiak a színészeket megvendégelték. Szilágyi Pál már 16 éves korában működött a pesti társulatnál (sz. 1793), résztvett a lipcsei csatában és utána mint vándorszínész társulatainak egyik leghasznosabb tagja volt. Később a pesti színházban, mint komikus tűnt ki. Emlékiratit leánya, Bulyovszkyné Szilágyi Lilla „Egy nagyapa regél” címen jelentette meg a Nefelejcs 1859–60. évfolyamában.

1827-ben már Jászberényben is játszottak színészek, a „községházán” állították fel színpadjukat. Talán ennek a csapatnak a hatására alakult a műkedvelő gárda, mely Kisfaludy Károly Ilkáját adta elő nagy sikerrel.

1834-ben Balog István színtársulata Gyöngyösön szerepelt és onnan rándult át Jászberénybe. Balog Istvánról kissé részletesebben illik beszélnünk. A korai magyar színeszt egyik legnagyobb szervezője (sz. Lucs, Baranya m. 1790, meghalt Budapesten 1837-ben). Pesten jogászskodott és 1810-ben színésznek állt be. Katona Józseffel együtt is szerepelt, akinek Mi az oka, hogy Magyarországon a játékszíni költőmesterség lábra nem tud kapni (1821) c. értekezése oly hiteles képet nyújt a századeleji színjátszás nehézségeiről. Balog vidám, jókedélyű ember volt, nyughatatlanul vándorolt mint színész évtizedekig, és szinte minden magyar színészt ismert, mint ahogyan őt is ismerték kollegái. Már említettük, hogy az ő igazgatásával indult meg Székesfehérvárott a színjátszás. Kunszentmiklóson, Pakson, Kalocsán, Veszprémben, Vácott, Losoncon, Nyitrán, Galántán, Zircen, Füreden stb. tapsolták meg jóízű humorát. Inkább kisvárosokat, falukat látogatott társulatával és a nép művelésére hivatást érzett. Szépirodalommal is foglalkozott, bohózatokat is írt, s ezek inspirálták Gaál Józsefet és Szigligeti Edét vígjátékok írására. Vigjátékai közül megemlítjük legnagyobb sikerű darabjait: Angyal Bandi, Csernay György, Zsák megtalálja foltját stb. A műsorgondokkal küzdő első színtársulatoknak eredeti magyar darabokat adott. A Ludas Matyit is először ő dolgozta fel színpadra (Kiadta Bayer József, Régi Magyar Könyvtár, 1898). A Hölgyfutár, Magyarország és Nagyvilág c. folyóiratokban humoros elbeszélései jelentek meg. Színháztörténeti szempontból nagyon értékes ránk maradt naplója, melyet Barna János adott ki (Balog István naplója, Makó, 1928).

Naplója hű tükre a vándorszínészek nyomorúságos életének. 1820-ban kezdte írni Kunszentmiklóson és 1838-ig vezette. Szükszavú feljegyzéseiből megtudjuk, hogy Gyöngyösön 1834-ben 70 előadást tartott, 1836-ban Jászberényben, Szolnokon, Abonyban, Cegléden játszott. Jászberényben ekkor 44 előadása volt. Kisebb helyekről, vagy ahol nemigen volt érdeklődés, egy-két előadás után továbbálltak. Legtöbbször kocsmában, vendéglőben, földesúri kastélyban, sőt sokszor a szabad ég alatt is játszottak. A közönség érdeklődését fokozták azzal is, hogy gyakran a nagyobb művek előtt egyfelvonásosokat játszottak. A közönség nagyon szerette az ún. quodlibetet, az egyveleg műsorokat. Egy estén például három különböző mű egy-egy hatásos felvonását adták elő és gyakran voltak műsoron tablók, hazafias tartalmú némaképek. Az előadásokat táncsal, énekkel, zenével fűszerezték, és nagy gondjuk volt az akkori kezdetleges technikai felszerelések között is a kivilágításra, görögtűzre, tűzesőre stb. A szépirodalmunk is tükrözi a vándorszínészek küzdelmes múltját, gondoljunk csak Petőfi színészverseire, Arany Bolond Istókja II. énekére, Vas Gereben, Jókai regényeire stb. Az előadott darabok címe fényt vet a lelkesedésre és a közönség ízlésére is. A műsorban népdalok is szerepeltek műdalokkal együtt. Estve jött a parancsolat, Kalapom szememre vágom, Ne menj rózsám a tarlóra kezdetű dalokat ő népszerűsíti az országban.

Naplójában szorgalmasan feljegyzte a napi forint-bevételeket, olykor a kiadásokat is. A vendéglői helyiség bére egy estére 2-3 Ft, a zene bére 2-3 Ft volt átlagosan. Balognak nagy érdemei vannak színészeink foglalkoztatása terén is.

Egy 1835-i naplófeljegyzésében ruháinak, személyes használati tárgyainak leltárát is megörökítette: „1 új kalap, 1 fekete új nadrág, 1 trikó ócska, 1 nyári ócska nadrág, 1 fekete strimfli, 2 ing, 2 gaty, fehér kesztyű, előing 2-3 gombbal, nyári rossz kaput, 2 vánkös cih, 3 vánkös, 1 derékalj paplan, ágyterítő, ócska köpenyeg, 2 fehér derék, fehér ujjatlan ruha, zöld kendő nyakra, 1 másli, 1 fodros kendő.”

Ilyen szegény volt akkoriban egy vándorszínész-direktor ruhatára. Balognak családi élete sem volt boldog. Mily sivár életkörülmények rajzolódnak elénk a következő megjegyzéseiből: egy lélek sem jött be (az előadásra), azért megszótktek Gál Guszti és Magos. Tizenöt forintommal megcsaltak”... „Senki sem jött, pedig 10 óráig vártunk”. Műsorrepertoárjuk nagyon bő volt. Szinte minden nap más-más

darabbal kellett fellépniök, mert különben nem lett volna közönségük. Ilyen körülmények között a színészek közül nagyon kevesen tudták megtanulni szerepüket, próbákról alig lehetett szó, a színészek nagyrészt a sűgóra támaszkodtak, megrövidítették, leegyszerűsítették a szöveget. Sok színész még olvasni sem tudott, úgy kellett beszéddel megtanítani a szerepére. Volt rá eset, hogy elengedő színész sem volt a darab szereplőihöz, hiszen 7-8 tagra csökkent társulatok is működtek. Az igazgatóé volt a felszerelés, a színpadi kellékek, a kocsis, ló. A vándorló színészek (a kocsin olykor csak a nők fértek el a díszletek tetején) a kíváncsi szemeknek derűt hoztak, de gyakran gúnykacajt is váltottak ki. Mily nehéz volt a színészek elszállásolása! Még jó, ha akadtak jótét lelkek, kik befogadták őket éjszakai szállásra, ahol nem volt vendéglő. Hány tiszteletjegyet kellett kiosztaniok valamilyen szolgáltatásért, színpadi rekvizitumért, padokért, székekért. Rendező, ügyelő, díszletmester stb. külön nem volt, a színészeknek kellett mindenről gondoskodniok, s még jó, ha olyan tehetség volt köztük, mint Arany János, ki vándorszínész korában díszleteket festett, a mennydörgést, ágyúlövést utánozta, s éjjel a díszletkoporsóban a halotti gyertya fényénél Shakespeare-t olvasott eredetiben. Petőfi kopott ruhájában halhatatlanságról álmodozott és vándorlásai közben gyűjtötte élettapasztalatait.

Balog Naplójában az 1834-i jászberényi szereplésüknek pontos adatait olvashatjuk:

Szept. 13.	Szombathelyi tolvajok. Trenséni vérmennyegző. 10,— Ft. (A pénzüsszegek a bevételt jelzik.)
„ 14.	Lúdas Matyi. 30,— Ft.
„ 16.	Sírásó. Szabó legény. 20,— Ft.
„ 17.	Zürzavar. 25,— Ft.
„ 18.	Háladatosság ünnepe. Sz. M. Remete. 25,— Ft.
„ 20.	Báthori Mária (feleségemé) — (jutalomjáték!) 30,— Ft.
„ 21.	Falusi borbély. Bakacs Elek. 49,— Ft. Szünet miatt öt napot pauszáltunk.
„ 27.	Béla futása. Pesti gyilkos. Jánosi Máriáé. 28,— Ft.
„ 28.	Háziorvosság 25,— Ft.
„ 30.	Kedd. Hajótérés. 13,— Ft.
Okt. 1.	Szerda. Bánom, hogy megházasodtam. 12,— Ft.
„ 2.	Csütörtök. Hunyadi László halála. 20,— Ft.
„ 4.	Tündér Ilona. 60,— Ft.
„ 5.	Cserni. 50,— Ft.
„ 6.	Kartigám. 40,— Ft.
„ 7.	Andalgó. Levél lopó. Báránybörbe bújtatott farkas. Vaskorona.
„ 9.	Lumpaci. Balog einamja. 60,— Ft.
„ 11.	Csörgő sapka. Hevesi. 40,— Ft.
„ 12.	Jupiter Theatruma. Dámák diadala. Országútfélen lévő ház. Párkák. 50,— Ft.

Balog 1836. májusában Szolnokra vándorol társulatával. Szolnoki feljegyzéseit így kezdi: Szaló (terembér) 2,— Ft. Muzsika 2 Ft 30 krajcár, . . . , majd naplószerű bejegyzéseit így folytatja:

Május 18.	Siketnéma. Rómeó és Júlia. 20,— Ft.
„ 19.	Henrich Vilhelmina. 25,— Ft.
„ 21.	Botsinálta doktor. Egri tánca. 25,— Ft.
„ 22.	Pünkösöd vasárnap. Bohó Misi. 50,— Ft.
„ 23.	Pajzán ifjú. 30,— Ft.
„ 24.	Lumpaci vagabundus. Kis Balogné einamja. 70,— Ft.
„ 26.	Elevenholt házaspár. Báránybörbe bújtatott farkas. Egri tót tánca. 20,— Ft.
„ 28.	Garabonciás diák. Az én beneficiumom. 30,— Ft.
„ 29.	Csörgő sapka. 30,— Ft.
„ 31.	Halottrabló. Nagyné $\frac{3}{4}$. 38,— Ft.
Június 2.	Úrnapján. Doktor Pipitér. 30,— Ft.
„ 4.	Frígyesi Elek. Ménesi, Ménesiné einamja. 20,— Ft.
„ 5.	Vasárnap. Újhöld vasárnapi gyermek. 30,— Ft.
„ 7.	Tigris Róbert. Rozi és Magyaré. 20,— Ft.
„ 9.	Lúdas Matyi. 20,— Ft.
„ 11.	Tündér Ilona. Földi és Szőnyi einamja. 20 Ft.
„ 12.	Cserni. Szabadban, az udvarban. 80,— Ft.

Az előbbiekből kitűnik, hogy Balog 1836-i jászberényi és szolnoki vendégszereplése idején társulata már nagyobb létszámú lehetett, mint 1834-i jászberényi tartózkodása idején. Akkor csak 4 színész (felesége, Jánosi Mária, Hevesi, Bakacs Elek), 1836-ban pedig 16 színész (Mesteri, Földi György, Breznai, Rozi, Fáyné, Magyar, Lizi, Pepi, Béla, Tar, Mari, Egri, Kis, Balogné, Nagyné, Ménesi, Ménesiné és Szőnyi)

nevét emlegeti jutalomjátékuk alkalmával. 1834-ben 8–10, 1836-ban pedig 20–22 tagból állhatott társulata.

A színre hozott művek közül a legtöbb a feledésbe ment. A szűkszavú feljegyzésekből, a szerző nélküli címekből nem sok hámozható ki, de a bevétel feltüntetéséből következtethetünk, hogy a közönség körében leginkább a komikus előadások arathattak sikert és láthatjuk azt is, melyik színészt szerették legjobban, kinek a jutalomjátékán volt a legtöbb a bevétel. Sok a romantikus, szentimentális, hatásvadász darab. Ezek a művek nagyobb városok színpadjain is elhangzottak. Örömmel fedezzük fel a címekből Shakespeare, Moliere, Calderon, Schiller, Kisfaludy Károly stb. klasszikus műveit. Az utókor tiszteletét vívta ki nagy merészségével és igyekezetével, hogy a világirodalom nagyjait elvitte a nép közé.

A szabadságharc előtti évek Szolnok megyei színjátszásáról egyelőre kevés adat áll rendelkezésünkre. Nem hagyhatjuk el Abday Sándornak (1800–1882) a nevét, aki már 20 éves korában vándortársulatot szervezett. Eleinte 7 férfi- és 3 nőtagja volt a csoportjának, 2 lova és kocsija. Az 1820-as évek végén az Alföldön bolyongott társulatával. 1827-ben már 44 tagja volt, 43 városban ill. községben ismertette meg a magyar színészetet. Barta, Megyeri, Szerdahelyi tőle keltek szárnyra. Petőfi is működött nála, mint vándorkomédiás. 1829-ben Karcagon szerepelt társulatával. Petőfi barátja, Pákh Albert, a kiváló humorú író vele kapcsolatban írt egy tréfás verset Garay Kont c. balladáját parodizálva:

„Három színész Létára tart,
Ehenhalásra kész,
Három komédiás élén
Csont, a kóbor színész.
Mind lumpok ők, mind rongyosak,
Mind éhes hazafi,
Mint naplopókat Karcagon
Elverte Abday...

Mezőtúron is gyakran fordulnak meg vándorszínészek. 1834. márciusában Tóth János társulata karcagi szereplésük után itt vert tanyát. Társulatában a következő színészek játszottak: Tóthné, Lőrinczi, Lőrincziné, Ivány, Horváth, Czakó, Moldvai. A Dobogó vendéglő udvara fogadta be őket. (Ugyanez a Tóth János 1860-ban is felkereste Mezőtúrt.) Mint kuriózumot megemlíthetjük, hogy az említett Czakó 1884-ben Jászberényben tartotta színészi jubileumát.

A magyar színészet fejlődésében súlyos visszaesést, sőt a vándorszínészetben néhány évig tartó szünetet hozott a szabadságharc és az utána következő önkényuralom. Az 1840-es években 300-nál több színész volt az országban. A férfiak honvédek álltak be, sokan elesetek, sokat bebörtönöztek, sokan pedig kibujdostak az országból. A cenzúra még keményebben bánt a színpadi művekkel. Csak lassan toborzódnak össze megint a társulatok. Meglepően sok búfelejtő, tréfás darabot játszanak.

Szolnokon 1853. júniusában találkozunk ismét színészekkel. Ekkor fordult meg társulatával a városban Kétszery József, akinél Petőfi is működött. 45 évig volt direktor, mindig magyaros ruhában járt.

Szolnokon még nincs állandó jellegű épület a színi előadások céljaira. 1858. augusztusában Szathmáryné (a legnagyobb „Mama”) szerepel egy társulattal Szolnokon. 1860-ban Futó József 28 tagú társulatával játszik Hegedűs János Magyar utcai házában lévő színkörben. Futó ismert színész volt, igen művelt ember, írásai is jelentek meg, különösen arcjátékával tűnt ki. Társulatának tagjai között találjuk a következő színészeket: Krasznay, Várad, Demjén Mihály, Demjén Károly, Homokai, Ajtai, Lányi, Futóné, Balogh Róza, Miksai Ida, Szabó Krisztina, Polakovicsné.

Hazánkban az 1860-as években kezd megterősödni a színészet. 1864-ben Pesten Színészeti Tanodát teremtenek. Az addigi ösztönös játék helyett most már színé-

szink tudatos nevelésére is törekednek. 1865-ben Csaby Imre társulata játszik Szolnokon.

1866-ban Lángh Boldizsár volt honvédtiszt jön színészeivel Szolnokra. Jól képzett igazgató, már 1849-től gyakorlata van az igazgatásban. A hatvanas években azonban Szolnokon hanyatlás áll be a színjátszás terén.

Szolnoknak még hosszú ideig nincs színháza. Balogh György 1870. nyarán a „fürdőkertben lévő arénában” játszik társulatával, melyet megerősített tíz estén Egressy Ákos, az egyik legnagyobb magyar színész, E. Gábor fiának vendégszereplésével. Balogh György jó komikus és díszletfestő hírében állott.

1871. májusában Novák Sándor a kispapból, orvosnövendékből lett színész, kiváló zenész tartózkodik Szolnokon társulatával. 1871. júliusában a Szolnok megyei Csepán született Aradi Gerő jön a városba, mint ismerős helyre, hiszen iskoláit itt végezte. Aradit már 1864-től mint a legkiválóbb vidéki igazgatót emlegetik. Július 5–szeptember 27-ig játszott 24 tagú társulatával. Neki már kelléke, díszletmestere, zenészei is voltak. 54 darabot adtak elő Szolnokon, említsünk meg ezek közül néhányat: Froufrou, Miért nem házasodik sógor? Haramiak, Matrózok, Notre-Damei toronyőr, Pajkos diákok, Vén bakancsos, Két pisztoly, Mátyás deák, Monte Christo, Makrancos hölgy, Delila, Cigány stb. Nagy igényesség mutatkozik már a címekben is.

1873. júliusában, augusztusában és szeptemberében Szathmáry Károly 16 tagú társulata működik Szolnokon (sz. 1835). 17 csatában vett részt a szabadságharc idején, 1849-ben állt be színésznek Kecskeméten, 1859-ben társulatot szervezett. Régi szép idők címmel írta meg könyvében emlékeit. Az 1874. júniusát is városunkban töltötte. Előadásai közül figyelemreméltók voltak: Fenn az ernyő, Ármány és szerelem, Mama, Don Juan, Csalódások, Lelenc, Petőfi, Schneider Fáni stb. 1873. júliusa–decembere között Szolnokon kívül Fegyverneken, Törökszentmiklóson és Mezőtúron is játszott. Említsük meg, milyen belépődíjakat szedett akkor a színtársulat:

Szolnokon	(júli. 16–okt. 4-ig)	páholy	3,00 Ft
		körszék	—,80 krajcár
		zártszék	—,60 krajcár
		földszint	—,40 krajcár
		karzat	—,20 krajcár
Fegyverneken	(október 6–30-ig)	80 krajcártól	20 krajcárig
Törökszentmiklóson	(november 1–20-ig)	80 krajcártól	20 krajcárig
Mezőtúron	(november 24–26-ig)	60 krajcártól	20 krajcárig

1875-ben ismét Csaby Imre társulata játszik Szolnokon 9 férfiből és 4 nőből álló társulatával. Ugyanebben az esztendőben kerül Szolnokra Hubay Gusztáv is 23 tagú társulatával. 1875-ben találjuk Sánta Brabecz Józsefet (Almay Olivér) Szolnokon társulatával.

1879. októberében Szolnokon a színjátszás meggyökereztetése céljából Sípos Orbán alispán színügyi bizottságot szervez és megalapítja a színügy-gyámolító egytetet. Ennek következménye az 1880-as évek szolnoki színpadi pezsgése.

1880-ban Jakab Lajos színtársulata szerepel a városban. Romváry Lajos sűgő Színházi búcsú-emlényel (Hay Fülöp, nyomdája, Szolnok 1880) köszön el a város színpártoló közönségétől. Ebből megtudjuk, hogy Jakab társulatának 22 férfi, 17 nő és 2 gyermek tagja volt, de rendelkezett egy ruhatárossal, egy jegyszédővel és egy színházi szolgálával is. A társulat tagjai közül említsük meg néhány színésznek nevét: Havassy Ferenc, Kövény Albert, Szepessy Gusztáv, Zoldi Márton, Veszprémi Gyula, Benkő Jolán, Czakóné Irma, Juristics Teréz, Zöldiné Ilon stb. A kis füzetben Romvárynak két verse is van.

1882. április 29-én Miklóssy Gyula a Fény árnyai c. darabbal kezdi meg a színházi idényt Szolnokon. Miklóssy Pesten járta iskoláit, 1863-tól működött, mint igazgató, ő indítványozta az első színészkongresszus összehívását. Sok cikke jelent meg a Színészeti Közlönyben és a Színlapban.

1883. június 9-én kezdődött Aradi Gerő 2 hónapos működése, 1884. májusában Szegedi Mihály, augusztusban pedig Pesti Ihász Lajos látogatott el Szolnokra. Pesti Ihász (sz. 1849.) Aradi Gerő budai várszínházi társulatában játszott egykor és a budai Horváth-kerti színpadon. 1883. tavaszán kezdte színigazgatói működését. Kecskemét volt a központja. Vendégzereplőként léptek fel nála a kor legnagyobb művészei: Prielle Kornélia, Blaha Lujza, Küry Klára, Pethes Imre stb.

1886 májusában egy 3 tagú vezetésével (Ersényes István, Hevesi József, Jáni János) működő együttes elégíti ki a város közönségét. 1886. júliusában ismét Aradi Gerő társulata üt tanyát.

1886. augusztus 7-én Kecskemét, Szolnok, Nagykőrös, Kiskunhalas, Cegléd, Kiskunfélegyháza város megbízottai színikerületet terveznek. 1886. őszén Pesti Ihász Lajos hozzáfogott a terv megvalósításához. Főként operetteket, zenés darabokat tűzött műsorra, műsortervében 32 szerepelt, és a meglátogatandó helységek közé Abonyt is bevette.

1894. április 25-én Csóka László újabb helyen, a Sefcsikkertben lévő „vigadóban” nyitja meg a színiévadot. A megnyitó műsora:

1. Prológ (írta és szavalta Janovics Jenő)
2. Szigetvári vértanúk
3. Szerelmi varázsital.

1898. január 27-én Szolnok, Kecskemét, Kiskunfélegyháza, Nagykőrös, Cegléd polgármesterei közös színtársulat alakításáról tárgyalnak. Ebben az időben magyarországi városok színi szövetségeik létrehozásával akarják a színvonalat emelni. Ekkor alakul Debrecen-Kolozsvár-Nagyvárad színi szövetsége és Temesvár, Pozsony, Budapest között is fennállott egy szerződés. Az ország színi kerületei rendeződnek.

1899-ben Micsci F. György, volt székesfehérvári, akkor kecskeméti igazgató társulata játszik Szolnokon, 1898-ban Kövessy Albert kecskeméti igazgató, a Goldstein Számi írója vendégeskedik. 1901-ben Földesi Sándor erdélyi színtársulatával jön Szolnokra, 1902-ben ismét itt találjuk, miként Pesti Ihász Lajost is. 1907-ben Szalkay Lajos, majd Könyves Jenő társulata játszik Szolnokon.

1909. januárjában Baróthy Dezső, májusban Szabó Ferenc, szeptemberben Dr. Farkas Ferenc társulata vendégzerepel a Nemzeti Szállodában. Dr. Farkas Ferenc 1910. áprilisában és szeptemberében is ellátogat Szolnokra. Tagjai közül kitűntek: Aradi Aranka, Szalontai Ferike, Nagy Imre, B. Szabó József.

1910. október 30-án gróf Andrassy Imre elnökletével újabb színpártoló egylet alakul Szolnokon. Elhatározták az állandó jellegű színház felépítését. 1911. áprilisában meg is kezdik az építkezést a város legszebb helyén, a Tisza-parton. Ugyan- ebben a hónapban Mariházy Miklós kecskeméti társulata megkezdi a Muzsikus lány c. operett előadását, még nagy sikert arattak a Velencei kalmárral. Shylock szerepét mint vendég Ivánfi Jenő alakította. Mariházy irányításával 1920-ig eleven élet volt a szolnoki színpadon. Mariházy Miklós Tiszaföldváron született 1870-ben a Kövér családból (1930-ban halt meg). Eleinti gazdálkodott majd 1901-től Pesten és Aradon színészkedett. 1908-ban lett a kecskeméti színház igazgatója. Felesége Turchányi Olga volt, a Vig Özvegy híres alakítója. 1920-ig volt Kecskemét színházának igazgatója. Mint kecskeméti igazgató a szolnoki közönség megértő támogatásával megteremtette a kecskeméti és szolnoki színházi élet erős kapcsolatát. 1912. április 20-án a 800 személy befogadására alkalmas színház készen állt. Nagy ünnepséggel nyitották meg az új színházat, mely 1819. óta váratott magára.

Jászberénynek van Szolnok mellett a legrégebb színpadi múltja. 1871-ben Hubay Gusztáv és Sztupa Andor társulata másfél hónapig vendégzerepelt a városban.

1873-ban Beleznay Ignác 27 tagú társulatával 32 darabot mutatott be 20-80 kr. belépő díjakkal. Nevezetesebb előadásai: Szigetvári vértanúk, Mátyás deák, Szerelmes pap, Loovodi árva, Velencei kalmár, Tamás bátya kunyhója, Otello, Petőfi,

Armány és szerelem. Ugyanebben az évben működött még a városban Kőszeghy Endre 12 tagú társulatával. 1882-ben Völgyi György (sz. 1828.), aki a szabadságharc idején toborzóhuszár volt és 1864-től színigazgató, (1872-től kecskeméti igazgató) játszott a városban. Az I. világháborúig Báródy Károly, Komlóssy József, Pesti Ihász Lajos, Halmay Imre, Szabadhegyi Aladár, Miklóssy Gábor kaptak engedélyt jászberényi színjátszásra. A Bathó-kertben épült színpad szolgált előadások céljaira. A városban 1886-ban alakult színügygyámolóító egyesület, és elevenen őrizte a város híres szülöttének, Dérynének emlékét (emléktábláját 1929-ben leplezték le szülőházán.)

Karcagon a már említett Lángh Boldizsár társulata játszott először a szabadságharc után 1853. júliusában. Az együttes erősségei Nyíri, Beke, Harmath Ida és Lánghné voltak. Karcagon nehéz volt színészeink helyzete. 1870. október 3-án itt mondott le társulata igazgatásáról a szeptemberi játékok után Várnai Félián. 1871-ben Gál művezetésével Pályiné társulata szerepelt Karcagon. Ugyanebben az évben itt bomlott szét Kabócza Károly 15 tagú társulata. V. László, Korona és vérpád, Huszárcsiny, Marcsa, az ezred lánya c. előadásaik tűntek ki a bemutatott 17 darab közül. 1871. októberében Aradi Gerő is meglátogatta a várost 24 tagú csoportjával. 29 darabot mutattak be, ezek között a Varázshedű, Rotschild ház titka, Hasznos gyógyszer anyósok ellen, Spanyol inquisitor, Szép juhász, Kísértet c. drámákat. Bizonyára ezeken az előadásokon szerezte első színházi élményeit a Karcagon 1859-ben született Karczag Vilmos hírlapíró, drámaíró, később színigazgató, 1901-ben a bécsi Theater an der Wien tulajdonosa, kitől Lehár, Kálmán, O. Strauss, Fall Leo indultak világsikerre. 1861-ben született Karcagon a régebben ismert színész, Karczag Gyula is. 1884-ben Völgyi György, 1885-ben Pesti Ihász Lajos, 1886-ban Zoltán Gyula társulata működött a városban.

Mezőtúrral kapcsolatban már említettük Tóth Jánost, aki a szabadságharc után 1860-ban játszott társulatával. Egri Kálmán 1871. áprilisában működött is. Csóka Sándor 1871. augusztusában látogatott el a városba 19 tagú társulatával. Előadásai között említésre méltó: Szökött katona, Házassági három parancs, Zsidó apáca, Plébános szakácsnéja, Nagyidai cigányok, Szamárfej. Szathmáry Károly 1873-i szerepléséről már esett szó. Itt említjük meg, hogy 1874-ben Mezőtúron született Túri (Turgonyi) Elemér, akít virágkorában „a legszebb magyar színész”-nek emlegettek. Ő alapította a pesti Madách Színházat és a Magyar Nyugdíjas Színészek Egyesületét. Mezőtúron később megfordult igazgatók közül említsük meg Miklóssy Gyula (1884. aug.), Komlóssy József (1885. júl.), Pesti Ihász Lajos (1885. szept.), Polgár Gyula (1886.), Deák Péter (1901-02), Halász Alfréd (1911.), Fehér Vilmos (1912.), Krémer Sándor (1914.) nevét. A város közönsége a könnyebb műfajokat kedvelte, az ipar-testület nagyterme szolgált előadások céljaira.

1871-ben Dalmai Artúr társulata meglátogatta Türkevét, Kisújszállást, Kunhegyest, Tiszafüredet, Jászárokszállást (ápr.-nov.). Dalmai Artúr (1842-1873) családi neve Kubinszky Antal volt, Fegyverneken született, Szolnok megyében. 14 tagú társulatával 37 művet mutatott be, mint pl.: Egy jó madár, Csizmadia, mint kísértet, Cigány, Csikós, Fény arnyai, Peleskei nótárius, Bem apó, Ulrich Borbála, Botcsinálta doktor, Szép Molnárné, Fehér Otelló, Tiszaháti libácska, Egy nő, ki az ablakon kiugrik, Egy nő vétke stb.

Jászárokszálláson született Pethes Imre (1864-1924). Jászberényben járt iskolába, majd jogot és bölcsészetet tanult, de addigi tanulmányait abbahagyva beiratkozott a Színiakadémiára. Szigeti József fedezte fel tehetségét. Vidéki szereplések után Pesten telepedett meg és századunk első negyedében ő volt a Nemzeti Színház legnagyobb tehetsége, a művészi igazság és lélekbrázolás legkiválóbb tolmácsolója. Szerepei közül talán a Cyano, Tiborc, Shakespeare, Ibsen szerepekben volt a legkiválóbb. Jászárokszálláson emlékoszlopa, Jászberényben szobra van.

1871. augusztusában Kőszegi Endre Kunszentmártonban 21 tagú társulatával 32

darabot adott elő (A király házasodik, Mária Terézia, Miatyánk, Kinizsi Pál, Don Caesar, Arany paraszt stb.).

1873-ban Jászberényből Jászapátiba, Jászkisérre, Jászárokszállásra látogatott el Kőszegi Endre. 1885-ben Jászapátiban játszott Kárpát György társulata. Jászapátiban 1914-ben tervezték a színpártoló egyesület alapítását.

Kunszentmártonban aránylag több alkalommal fordultak meg színészek. Látogatásai közül emeljük ki az 1885-i (Pesti Ihász Lajos), az 1910. (Rajcsányi István), az 1913-i (Mariházy Miklós) és az 1914-i (Könyves Jenő) társulatokat.

Nemcsak Szolnokhoz való közelsége, hanem érdekes színi múltja miatt is említenünk kell Abony község régi színikulturáját. Abonyban járt első Shakespeare fordítónk, Kazinczy is, szívesen időzött ott a művészek közül Megyeri Károly, Kassai Vidor, Abonyi Gyula. Itt élt Abonyi Lajos, a múlt század neves prózaírója. A múlt század első felében már felkeresték Abonyt vándorszínészeink. „Jobb dolga volt a színészeknek, mint Kolozsvárott” – írja Abonyi Lajos (Az abonyi régi társaság): A községben jó pártfogókra találtak. Abonyban 1850-ben műkedvelő társulat is létesült. Báró Orczy György 1851-ben a műkedvelőknek ajándékozta újszászi kastélyát, házi színpadának felszerelését. 1863-ban Abonyi Lajos rendezésével 24 előadást tartottak a műkedvelők. Játékával különösen gr. Szapáry Istvánné és Molnár Pál tanító tűnt ki. 1870-es években a Kossuth Szálló udvarán épült színikör évtizedekig szolgálta a színikulturát. 1893-ban színpártoló egyesület alakult és a községet, miként Szolnokot, főként a kecskeméti társulat látogatta. Rakodczay Pál és Pesti Ihász Lajos nagyon kedvelte Abonyt. A Nemzeti Színház is gyakran rendezett kirándulást Abonyba és 1897-ig garnitúrájával szerepelt több alkalommal. A színpadnak még zsinórpadlása is volt. Igen sok társulat fordult meg a színpártoló községben.

Végig kísértük Szolnok megye színpadi múltját az 1910-es évekig, a szolnoki városi színház megnyitásáig. Küzdelmes időszak volt e száz év, nemcsak színház-kulturánkban, hanem és főként történelmünkben is. Megyénk színházi múltjában eleinte egyéni kezdeményezések voltak. A „nézőterre” való csalogatás munkáját végezték el szabadságharc előtti színészeink. Akkor, de utána is az önkényuralom, a kizsákmányolás és a kapitalista fejlődés korában gyönyörködtették, tanították a népet. A néphez szóltak, jobban, mint bármely más művészeti ág. Az ösztönös játéktól, a mulattástól eljutottak a szerepek művészi átéléséig és a század utolsó negyedében realizmusra törekvéssel szólaltak meg. Hangjuk elveszett, de szerepük, gondolataik éltek és tovább terjedtek a nép körében, emlékeztettek, bűt felejtettek, bátorítottak és előkészítették a talajt egy organizált szocialista színikultúra számára. Sok megnyilvánulásukra még nem esett rá a fény, de eddig látható tevékenységeikből is láthatjuk, hogy a nemzet napszamosai voltak.

CSANÁD VILMOS

Ady- emlékek Jászberényben

A JÁSZKUNSAĞ III. évfolyamában „Emlékezetes látogatások” címen Németh Ferenc cikket közölt Ady Endre jászberényi látogatásáról, s közreadott egy rövid naplófeljegyzést, amelyet Gyárfás István neves jászkun történétíró leánya egy Pesti Hírlap Naptára rovataiba jegyeztetett az alábbi szöveggel: „1913. október 11-én érkezett meg Jászberénybe Ady Endre dr. Kozmutza Béla, a Városmajor-szanatórium igazgató-főorvosa és Gebhardt Ferenc egyetemi m. tanár társaságában. Az állomásról egyenesen hozzánk jöttek s nálunk társaságban töltötték az estét”.

A cikk nyomán azóta – 1958-tól – emléktábla is jelzi a Koller-féle házon Ady látogatását.

Az idézett cikkben a szerző saját emlékei alapján is részletezi Ady Endre jászberényi látogatását, közli Ady Endrének Budapestről 1914 januárjában Jászberénybe küldött táviratának szövegét, s írását a következő mondattal zárja: „Az elsárgult táviratlapot egy dedikált fényképpel és egy kéziratban maradt verssel együtt ma is ereklyéi között őrzi a közben Csehszlovákiába szakadt Koller-család”. Ezek a sorok hívták fel a figyelmet arra, hogy ezeket a Jászberénybe elszármazott Ady emlékeket és kéziratot megkeressük és – ha lehetséges – a családtól a múzeum számára megszerezzük. Ezért 1963-ban elutaztam Csehszlovákia nyugati szélére és ott Karlovy-Vary környékén lévő községekben kellett – pontos cím hiányában – a családot megkeresnem. Hosszas keresés után tudtam meg, hogy Libereche költöztek. Több napos utazgatás, keresés után végre megtaláltam Koller Klariszt lányával, unokájával, akik végtelen kedvesen fogadtak. Részletesen elmondták a jászberényi látogatás minden kis emlékét és kézbevehettem azokat az ereklyéket, amelyek Ady jászberényi tartózkodásához kapcsolódnak. Sőt az a nemvárt meglepetés is ért, hogy a dedikált Ady-fényképet (1. sz. fénykép) és Ady táviratát (2. sz. fénykép) megkaptam a Jász Múzeum részére – mint a család és Németh Ferenc ajándékát –. A dedikált verskéziratot a Petőfi Irodalmi Múzeum részére kértem el. Szövege nem teljes egészében alkalmas folyóiratunkban történő közreadásra. Így csak az egyik versszakát közöljük:

*„Óh, be fölösleges,
De nagyon hasztalan
Mi szegény életünk,
Mindegy ha nincs, ha van”*

A költemény Ady egyik írói álnevével – Diósady András – van jelezve. A ceruzával írt versen az alábbi dedikációt olvashatjuk a sorokon keresztülírva: *Gebhardt*

A. Edel, a. k. k.

Az én nagyzerű, nagyon kedves, nagyon
öszinte Gebhardt Franyó barátommal
közösget

Ady Endre

Franyónak szeretettel Bandi". S ugyancsak az ő nevét találjuk Székely Aladár közismert Ady fényképe alatt (i. fénykép):

„Az én nagyszerű, nagyon kedves, nagyon
őszinte Gebhardt Franyó barátomnak
hűséggel

Ady Endre”

Gebhardt Ferenc nevét és Adyval való kapcsolatát eddig csak az Ady összes verseiben lévő *Föl, föl uram* című vers dedikációja jelezte. A fenti dokumentumok alapján viszont joggal következtethetünk arra, hogy Adyval szorosabb kapcsolatban állhatott. S valóban. Koller Klarisz elmondása szerint a Városmajor-szanatóriumban, ahol Ady is betegeskedett gyakran megjelent az igazgató Kozmutza dr. társaságában Gebhardt Ferenc egyetemi magántanár orvos is, aki Ady baráti köréhez tartozott.

TÁVIRAT.

Keller
Katalin

JASZBERÉNYI
1914 JAN 29 - H 9

Levelező: 65
Vezetéknév: Keller

Felvető: Keller
Hivatalos megjelölés: Hivatalos megjelölés

Továbbított: []

Ár	Idő	Óra	Percek	Megjegyzés
10p 72	3	45	20	

Kedves Klárisz! Szíveskedésedre figyelemmel
bátyám irántam felfigyelt és
biztonságomat jótanácsokkal minden
megismerhetetlen körben biztosított
arról, hogy én vagyok az.

Ady

Az alábbi táblázat a távirat díjait és a távirat típusait mutatja. A táblázatban a távirat típusai és a díjak szerepelnek.

Jókedvű, jószívű, szociális gondolkodású ember és kitűnő orvos volt, aki a szanatórium igazgatóját távollétében gyakran helyettesítette.

Ebben a baráti társaságban szövődött az a kapcsolat Koller Klarisz és Gebhardt Ferenc között, amely Ady jászberényi látogatását eredményezte. A látogatás után nem sokkal már az ifjú pár házasságához küldte Ady Budapestről 1914. január 29-én az alábbi szövegű táviratot (2. fénykép):

„Koller táblabíró

Jászberény

*Kedves Clarisse eljegyzéséhez fogadjátok, bátyám örömben
fakadt jó kívánságomat. Áldás rátok. Mind megérdemlitek.
Külön bódolat menyasszonynak és anyjának.*

Ady”

A távirat természetesen a postai gyakorlatból kifolyólag nem Ady kézírása, hiszen az a budapesti postahivatalnál maradt, de a megfogalmazás, a tömör, adys szöveg értékes Ady-dokumentummá teszi.

Folyóiratunk terjedelme nem teszi lehetővé, hogy ezeket az értékes Ady-dokumentumokat részletesebben ismertessük, hiszen Koller Klarisz elmondásából gyűjtött anyag igen érdekesen egészíti ki és hitelesíti Ady működését, szanatóriumi éveit 1913-14-ben. Erre majd más helyütt keresünk lehetőséget. A csehszlovákiai utunkról Jászberénybe visszahozott Ady-fénykép és távirat azonban a Jász Múzeum állandó kiállítását fogja gazdagítani, mint értékes irodalomtörténeti emlék.

KAPOSVARI GYULA

SZOLNOK MEGYEI REPERTÓRIUM
(1964. júl. 1—1964. szept. 30.)

POMPOR Istvánné: Sikeres vizgák az esti égyetemen. Sz. Néplap, 1964. júl. 1. 15. évf. 152. sz. 3. p.

[LEPIÉS György] (l. gy.): A Szolnok megyei szállítási bizottság válaszol — Lehet 3250 nappal több? Népszava, 1964. júl. 2. 92. évf. 153. sz. 1. p.

[BORZÁK Lajos] B. L.: „Az öntözés most terméstöbbletet jelent”. Sz. Néplap, 1964. júl. 2. 15. évf. 153. sz. 1. p.

BORZÁK Lajos: Nehéz nyár Bánhalmán. Sz. Néplap, 1964. júl. 3. 15. évf. 154. sz. 1. p.

[MÁTHE László] — m. l. —: Baráti segítségnyújtás a határban. Sz. Néplap, 1964. júl. 3. 15. évf. 154. sz. 3. p.

[MOLNÁR G. Péter] M. G. P.: Pygmalion. A Szolnoki Szigligeti Színház budapesti vendégjátéka. Népszabadság, 1964. júl. 4. 22. évf. 155. sz. 8. p.

TÓTH László: Ismét a szolnoki campingről. Sz. Néplap, 1964. júl. 4. 15. évf. 155. sz. 6. p.

[RIDEG Gábor] — rideg —: Az utolsó mézeskalácsos. Sz. Néplap, 1964. júl. 5. 15. évf. 156. sz. 8. p.

MAJNAR: József: A Pletykafaluban, a város peremén. Sz. Néplap, 1964. júl. 7. 15. évf. 157. sz. 5. p.

[BÖCZ Sándor] B. S.: Aratási körúton. Szolnok megyében is szükség van a gépek és a kézikaszások együttes erejére. Népszabadság, 1964. júl. 8. 22. évf. 158. sz. 4. p.

TÓTH Benedek: Bizalmi válság Szelevényen. Népszabadság, 1964. júl. 8. 22. évf. 158. sz. 4—5. p.

BORZÁK Lajos: Kunsági város esőben és eső után. Sz. Néplap, 1964. júl. 8. 15. évf. 158. sz. 3. p.

[HERNÁDI Tibor] — hernádi —: Tízezer nap” Kunmadarason. Új magyar film forgatását kezdik meg ma megyénkben. Sz. Néplap, 1964. júl. 8. 15. évf. 158. sz. 5. p.

FABIAN Péter: Az új félév lehet fordulat is. Sz. Néplap, 1964. júl. 9. 15. évf. 159. sz. 3. p.

[MÁTHE László] — m. l. —: Boldogházi bosszúságok. Sz. Néplap, 1964. júl. 10. 15. évf. 160. sz. 3. p.

[ERDELYI György] — egy —: A községi körzeti szpartakiadokról. Sz. Néplap, 1964. júl. 11. 15. évf. 161. sz. 4. p.

GYÖRFFY Lajos: Nemes Csekő Gergely tragédiája. Sz. Néplap, 1964. júl. 12. 15. évf. 162. sz. 10. p.

BOGNÁR Gyula: TV-nézés után tapasztalatsere. Sz. Néplap, 1964. júl. 14. 15. évf. 163. sz. 5. p.

BORZÁK Lajos: Aratás és vetés a Tiszán. Sz. Néplap, 1964. júl. 15. 15. évf. 164. sz. 3. p.

VARGA Viktória: A helyiipar és az iparpolitikai tevékenység néhány problémája. Sz. Néplap, 1964. júl. 16. 15. évf. 165. sz. 3. p.

[HERNÁDI Tibor] — ht. —: Szakszervezeti könyvtárosok között. Sz. Néplap, 1964. júl. 16. 15. évf. 165. sz. 5. p.

[FABIAN Péter] (F. P.): Miniszteri döntés határozza meg az Aprítógépgyárban a további tennivalókat. Sz. Néplap, 1964. júl. 17. 15. évf. 166. sz. 1. p.

24 új film a mozik műsorán

Téli filmújdonságok:

ELCSÁBÍTVA ÉS ELHAGYATVA

Pietro Germi
szellemes szatírájú
olasz filmje

VÁDLOTT

Díjnyertes
csehszlovák film

HARAKIRI

Díjnyertes japán
filmdráma

RAB RÁBY

Jókai regényéből
készült magyar film.
Fősz.: Tóth Judit és
Kálmán György

HAMLET

(I—II.)

Shakespeare
halhatatlan
drámájának
kétrészes szovjet
filmváltozata

A GYÁVÁK BANDÁJA

Francia film
Pascale Petit és az
„Angyal kalandjai”-
ból jól ismert
Roger Moore
főszereplésével

NE HAGYD MAGAD, PITKIN

Norman Wisdom
új angol
filmbohózata

SPORTOLÓK FIGYELEM!

HA JÓL AKAR SZÓRAKOZNI, KERESSE FEL

AZ

ALFÖLDI ÉTTERMET

SZOLNOK, MAGYAR U. 7.

ÉLSŐRENDŰ HÁZIAS ÉTELEK
KITŰNŐ VÁLASZTÉKOS ITALOK
III. OSZTÁLYÚ ÁRON

SZOLNOK VÁROS
KEDVENC VACSORÁZÓHELYE!
SPORTOLÓK TALÁLKOZÓHELYE!

SPORTESEMÉNYEKRE, EBÉDRE, VACSORÁRA
MEGRENDELÉSEKET VÁLLALUNK!

Telefon: 19—88.

**Öltözködjön
mindig
a legújabb
divat szerint**

**KÉSZÍTESSE RUHÁIT
A SZOLNOKI
RUHÁZATI VÁLLALAT
MÉRETES
SZALONJAIBAN**

NŐI RENDELT:

Kossuth Lajos út 29. (Bank ép. I. em.)

NŐI ÉS FÉRFI RENDELT:

Martfű, gyártelep

NŐI—FÉRFI FEHÉRNEMŰ ÉS SZÜCS RENDELT

Ságvári krt. F. ép. — Telefon: 12—44

FÉRFI RENDELT ÉS EGYENRUHA SZABÓSÁG

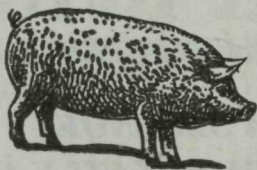
Kossuth tér 8. — Telefon: 11—65.

Vállalási időre elkészítik és minőségi munkát végeznek!

FIGYELEM! FIGYELEM!

Kössön hizlalási szerződést sertésre, marhára

az újonnan beindult 1965. évi akciónk keretében!

A megkötött szerződéseink után tsz-ek részére rövid lejáratú hitelt, egyéni és háztáji gazdaságok részére kamatmentes előleget nyújtunk, s legtöbb akciónkban kedvezményes áron takarmányt juttatunk.

Egyéni és háztáji gazdaságok állattenyésztésében biztonságot nyújtanak a többéves nevelési akciónk. Bővebb felvilágosítást a helyi felvásárlók nyújtanak.

**SZOLNOK—HEVES MEGYEI
ÁLLATFORGALMI V.**

AZ ALFÖLDI ÁLLAMI ÁRUHÁZ 1965. évben a legújabb divatú és új alapanyagú cikkeiből ajánlja

Férfi kamgarn, mintás öltönyök	870 Ft-tól
Férfi jeszter éltartó nadrág	350 „
Női új mintás tveedkosztüm	530 „
Női divatkörömcipő színekben	178 „
Női papucscipő, új fazonok	110 „
Női—férfi fürdőköntös, új színek	260—330 Ft-ig
Férfi jersey pulóver	260 Ft-tól
Női dederon kesztyű	60 „

áruféleségeit

**KÖNNYŰ A VÁLASZTÁS,
MERT NAGY A VÁLASZTÉK**

Szolnok, Ságvári E. u. 2.

MINDEN ÚJONNAN MEGJELENT

SZÉPIRODALMI

és

SZAKKÖNYVET

MEGVÁSÁROLHAT

*a Szolnoki FMSZ 33-as
Faluellátó könyvesbolt
bizományosainál,
az iskolákban,
földművesszövetkezeti
boltokban*

A KÖNYV

tanít—nevel—szórakoztat!

Ruháit készíttesse

a

SZOLNOKI VÖRÖS CSILLAG RUHÁZATI SZÖVETKEZET

**mértékutáni
részlegeiben**

FÉRFI MINŐSÉGI SZABÓSÁG:

Beloianisz u. 10., 21., 80.
Temető u. 1., Állami Áruház,
Beloianisz u. 12., Csarnok u. 2.,
Magyar u. 6., Kossuth Lajos u. 22.

NŐI MINŐSÉGI SZABÓSÁG:

Ságvári Endre u. 9.

JAVÍTÁSOKAT IS VÁLLALUNK!

Mindenkit

Az életbiztosítás, TÁMASZ A

Az ÁLLAMI BIZTOSÍTÓ igen előnyös feltételű, munkaviszonyban álló dolgozók és családtagjai részére új személybiztosítást vezetett be.

1964. január 1-től.

Ezen új biztosítás: CSOPORTOS ÉLETBIZTOSÍTÁS, BALESETBIZTOSÍTÁSSAL. Tagja lehet 65 éves korig minden dolgozó (kivéve nyugdíjasokat, illetve betegállományban levőket);

nagyösszegű élet- és balesetbiztosítást, továbbá az alapszabályokban meghatározott esetekben segínyt nyújt tagjainak;

fokozott anyagi védelmet nyújt abban az életkorban, amikor erre a családról való gondoskodás céljából leginkább szükség van;

az életbiztosítási szolgáltatás családtagokra is kiterjed; vezetősége a tagokból választott Intézőbizottság. A kötelezettségek teljesítését az Állami Biztosító szavatolja;

tagdíja havi 20 forint. Az összes jogok mindaddig fennállnak, amíg a tag a tagsági díjat fizeti.

A BIZTOSÍTÁSI ÉS ÖNSEGÉLYEZÉSI CSOPORT

tagjai, illetve a hozzátartozók számára — függetlenül a társadalombiztosítási, vagy egyéb szolgáltatásoktól — az alábbi összegeket fizeti ki:

a tag bármikor bekövetkező természetes halála esetén 4 500 Ft-ot

ha a tag **nyugállományba helyezése előtt** hal meg és 65. életévét még nem töltötte be, további 10 500 Ft-ot, tehát összesen 15 000 Ft-ot

a tag bármikor bekövetkező baleseti halála esetén 19 500 Ft-ot

nyugdíjazás előtt bekövetkező baleseti halál esetén, ha a tag 65. életévét még nem töltötte be 30 000 Ft-ot

a tag baleseti sérülése esetén,

ha a baleset állandó, teljes rokkantságot okoz 25 000 Ft-ot

10 százalékos, vagy ezt meghaladó állandó, részleges rokkantság esetén a 25 000 Ft arányos részét csonttörés, csontrepedés, vagy 10 százalékon aluli, állandó rokkantság, vagy a balesetből bekövetkező legalább 28 napos táppénzálló

érdekel...

balesetbiztosítás

BAJBAN

mány esetén	400 Ft-ot
üzemi baleseteknek minősülő azonnali körömelvesztésért — kivéve a munkahelyre menet és jövet —	200 Ft-ot
A tag munkaviszonyban nem álló házastársának bármikor bekövetkező halála esetén	1 500 Ft-ot
65. éven aluli aktív (nem nyugdíjas) dolgozó tag, munka- viszonyban nem álló házastársának halála esetén további 3500 forintot, tehát összesen	5 000 Ft-ot
A házastárs esetleges korábbi halála folytán kifizetett összeg a tag természetes halálának esetére megállapított összegből levonásra kerül. Eszerint a 4500 Ft összegű térítés 1500 Ft- tal, a 15 000 Ft összegű térítés 5000 Ft-tal csökken.	
1—18 éves korú gyermekének halála esetén	1 000 Ft-ot

fizet ki a csoport.
Ha a tag baleset folytán 50 százalékot meghaladó rokkant-
ságot szenved, a díjakat tovább fizetnie nem kell, de a ter-
mészetes halál esetére megállapított összegre vonatkozó jo-
gok érvényben maradnak.

A BIZTOSÍTÁSI ÉS ÖNSEGÉLYZŐ CSOPORT INTÉZŐ BIZOTTSÁGA
a befolyt díjak egy részéből segélyalapot képez, ebből **egy éves tagság
után** a rendelkezésre álló kereten belül a tagok részére rendkívüli se-
gélyt nyújt.

**ESENŐ, HALANDÓ EMBEREK VAGYUNK; MINDENKIT ÉRNET
BALESET!**

BIZTOSÍTÁS – BIZTONSÁG!

ÁLLAMI BIZTOSÍTÓ

SZOLNOK MEGYEI IDEGENFORGALMI HIVATAL

SZOLNOK, Kossuth tér 9.

Tel.: 32—80. Egyszámlaszám: 745 058—528.

FIZETŐVENDÉGSZOLGÁLAT

TURISTASZÁLLÁS BIZTOSÍTÁSA

ÉTKEZTETÉS

VÁROSNÉZŐ PROGRAMOK
ÖSSZEÁLLÍTÁSA

IDEGENVEZETÉS

TÁRLATVEZETÉS

IDEGENNYELVŰ KIADVÁNYOK

A SZOLNOKI 7. SZ. AUTÓKÖZLEKEDÉSI V.

MÁVAUT, TEFU és TAXI GÉPKOCSIJAIT

vegye igénybe

esküvőre, kirándulásra, darabáru és kocsirakományú
küldeményeinek elfuvarozására!

Gyors, olcsó

A GÉPKOCSIK MEGRENDELHETŐK:

Szolnok, József Attila u. 91. Tel.: 20—40, 32—16.

Éjjel-nappali szolgálat!

KISÚJSZÁLLÁS: Vasútállomás. Telefon: 97.

TISZAFÜRED: Somogyi Béla út 52. Telefon: 48.

KARCAG: Kossuth tér. Telefon: 68.

MEZŐTÚR: Kossuth tér 5. Telefon: 57.

TÖRÖKSZENTMIKLÓS: Felszabadulás út 1. T.: 51.

KÜNSZENTMÁRTON: Köztársaság tér. Tel.: 132.

JÁSZBERÉNY: Telefon: 34.

JÁSZAPÁTI: Telefon: 25.

JÁSZLADÁNY: Telefon: 28.

Az IBUSZ 1965. évi tavaszi társasutazásai

8 napos csehszlovák körút (március—április hónapban) ...	kb. 2510 Ft
7 napos Berlin—Potsdam—Koppenhága (április—május hónapban)	„ 3800 „
6 napos belgrádi különhajó (áprilisban) ..	„ 1300 „
6 napos Cseh—Lengyel—Tátra (március—április hónapban)	„ 1200 „
6 napos Berlin—Potsdam (januártól áprilisig)	„ 1200 „
10 napos körutazás az NDK-ban (ápr.) ..	„ 1900 „
10 napos körutazás az NDK-ban (ápr.) ..	„ 1250 „
11 napos Moszkva—Leningrád—Helsinki (április hónapban)	„ 4600 „
6 napos Moszkva (március—április)	„ 1600 „
13 napos Kiev—Leningrád—Tallin—Riga (április hónapban)	„ 3300 „

Részletes felvilágosítás és jelentkezés

a SZOLNOKI IBUSZ UTAZÁSI IRODÁBAN
Szolnok, Beloianisz u. 21. sz. — Telefon: 11—77.

MODERN EMBER
MODERN ÍRÓESZKÖZE
A

**TÖLTŐTOLL,
GOLYÓSRÓN**

VÁSÁROLJON,
AJÁNDÉKOZZON

**TÖLTŐTOLLAT,
GOLYÓSRÓNT**

MAGYAR ÉS KÜLFÖLDI GYÁRTMÁNYÚ
NAGY VÁLASZTÉKBAN AZ ÁLLAMI ÉS
SZÖVETKEZETI

PAPÍRBOLTOKBAN

A DOLGOZÓ NŐ SEGÍTŐJE A

PATYOLAT

*A SZOLNOKI PATYOLAT
VÁLLALAT ÁTVEVŐ ÜZLETEI:*

*Szolnokon, Törökszentmiklóson, Karcagon,
Kisújszálláson, Jászberényben, Martfűn, stb.*

HA JÓL AKAR SZÓRAKOZNI,
VÁSÁROLJON TELEVÍZIÓT!

*Sportpályára biztosan
és gyorsan közlekedhet*

kerékpárral és motorkerékpárral

K a p h a t ó:
ÁLLAMI, KISKERESKEDELMI
ÉS SZÖVETKEZETI BOLTOKBAN

F o r g a l o m b a h o z z a:
VAS- ÉS MŰSZAKI NAGYKERESKEDELMI V.
Szolnok, Vörös Hadsereg útja 4.

24 új film a mozik műsorán

Téli filmújdonóságok:

**KETTEN
A SZTYEPPÉN**

Lírai hangú
szovjet film

**ÁRTATLAN
VARÁZSLÓK**

Lengyel film

**EGY ÉJSZAKA
SZERELME**

Román filmdráma

A SZÉP ANTONIO

Művészi olasz film

**AZ ÉJSZAKA
VILÁGA**

Zenés olasz film

**VADUL, VAGY
ENGEDÉKENYEN**

Nagysikerű angol
film.

Fősz.: Jan Mc. Shane.

DONI ELBESZÉLÉS

Solohov elbszélése
alapján készült
szovjet film

[LÖRINC Lóránd] L. L.: Ahol nincs ubor-
kaszeton. Sz. Néplap, 1964. júl. 17. 15. évf.
166. sz. 5. p.

[BORSI Eszter] B. E.: Készülnek az új
partoktatási évre a szolnoki járásban. Sz.
Néplap, 1964. júl. 18. 15. évf. 167. sz. 3. p.

BORZÁK Lajos: Hogy is lenne sajtóosan?
Sz. Néplap, 1964. júl. 19. 15. évf. 168. sz. 1. p.

BOGNÁR János: Versenyfutás az idővel.
Sz. Néplap, 1964. júl. 19. 15. évf. 168. sz. 3. p.

VARGA Viktória: Nyár a Csehalmi iskolá-
ban. Sz. Néplap, 1964. júl. 19. 15. évf. 168. sz.
7. p.

VARGA Viktória: Velük énekel az egész
ország. Sz. Néplap, 1964. júl. 21. 15. évf. 169.
sz. 5. p.

KÁRPÁTI György—NAGY Z. Imre: Zagy-
va-parti napló. Lobogó, 1964. júl. 22. 6. évf.
30. sz. 5. p.

BÜCZ Sándor: Az aratás névtelen katonái.
Egy műhelykocsi nyomában. Népszabadság,
1964. júl. 22. 22. évf. 170. sz. 5. p.

MAJOR Lajos: A kombájnos. Népszabadság,
1964. júl. 23. 22. évf. 171. sz. 4—5. p.

[BORSI Eszter] B. E.: Ilyenkor nyáridőben.
Sz. Néplap, 1964. júl. 23. 15. évf. 171. sz. 3. p.

TÓTH Benedek: Az öcsödi névsor. Népszab-
adság, 1964. júl. 30. 22. évf. 177. sz. 3. p.

NAGY Mihály: A külföldi intenzív búzafaj-
ták 1962—63. évi termesztési tapasztalatai
Szolnok megyében. Megyei és Városi Statisz-
tikai Értesítő, 1964. júl., 14. évf. 7. sz.
347—359. p.

KILLYENI Pál: A tanácsok és a szakma-
közi bizottságok együttműködése Szolnok
megyében. Munka, 1964. júl. 14. évf. 7. sz.
13. p.

PALLOS János: Az Alföldi Néptánc Fesztí-
vál után. Munka, 1964. júl., 14. évf. 7. sz.
20—21. p.

JUHÁSZ Róbert: Gondok és remények Új-
száson. Népfront, 1964. júl., 9. évf. 7. sz.
9—10. p.

BOGNÁR Gyula: A TV mezőgazdasági
műsorainak módszeres feldolgozásáról. Népmű-
velés, 1964. júl., 11. évf. 7. sz. 13—15. p.

BÖGEL József: Ismeretterjesztés Szolnok
megye üzemében. Népművelés, 1964. júl., 11.
évf. 7. sz. 17—19. p.

BARABÁS Tamás: Körséta vidéki színhá-
zainkban. Változó arányok a Tiszamentén,
Szolnokon. Népművelés, 1964. júl., 11. évf. 7.
sz. 30—31. p.

BÖRÖCZ József: A szolnoki kezdeménye-
zés. Népművelés, 1964. júl., 11. évf. 7. sz.
39—40. p.

SZ. J.: Szocialista brigádvezetők tanácsko-
zása Kunhegyesen. Pártélet, 1964. júl., 9. évf.
7. sz. 110—111. p.

[FÁBIÁN Péter] F. P.: Növekedett a me-
gye ipari üzeminek termelése. Sz. Néplap,
1964. aug. 1. 15. évf. 179. sz. 1. p.

MÁTHE László: A félév eredményei: Csak
minimális a fejlődés a kunhegyesi gyenge-
tész-ekben. Sz. Néplap, 1964. aug. 4. 15. évf.
181. sz. 3.

VÁCZY Mihály: A bagolypile elleni véde-
kezés eredményei Szolnok megyében. Ma-
gyar Mezőgazdaság, 1964. aug. 5. 19. évf. 32.
sz. 15. p.

MÁTHE László: A búzatermesztés tapaszta-
latai. A Héki Állami Gazdaságban tízenyolc
mázsás átlagtermést értek el. Sz. Néplap,
1964. aug. 8. 15. évf. 186. sz. 3. p.

HERNÁDI Tibor—LÖRINC Lóránd: Nyár a
Művésztelepen. Sz. Néplap, 1964. aug. 9. 15.
évf. 186. sz. 8. p.

RIDEG Gábor: Akik vallatóra fogják a csil-
lagokat. Sz. Néplap, 1964. aug. 12. 15. évf.
188. sz. 3. p.

SAS György: A főszerepben: Tiszaderzs.
Egy nap a — „Tízezer nap” forgatásán. Film,
Szinház, Muzsika, 1964. aug. 14. 8. évf. 33. sz.
4—5. p.

ROZSMANN István: Így lépnek feljebb az
öntudat lépcsőfokain. Péter már nem kiabál.
Népszava, 1964. aug. 16. 92. évf. 192. sz. 3. p.

[RIDEG Gábor] (R. G.): Szolnok új felső-
oktatási intézménye. Sz. Néplap, 1964. aug. 16.
15. évf. 192. sz. 1. p.

[MÁTHE László] (M. L.): A búzatermesztés
tapasztalatai. Sz. Néplap, 1964. aug. 18. 15.
évf. 1963. sz. 2. p.

TUZA Imre: A lucerna öntözése a Palotási
Állami Gazdaságban. Magyar Mezőgazdaság,
1964. aug. 26. 19. évf. 35. sz. 11. p.

[HERNÁDI Tibor] — ht — [RIDEG Gábor]
r. g. — Hétköznapesti óráját a Jászságban.
Sz. Néplap, 1964. aug. 27. 15. évf. 200 sz. 5. p.

KONCZ Ildikó: „A merülő világ... Emlé-
kezés Bányai Kornélra. Sz. Néplap, 1964.
aug. 30. 15. évf. 203. sz. 5. p.

DOFFEK János—KERESZTES István: A
túrkevei termelőszövetkezeti közös vállalko-
zás építőipari tevékenysége. Gazdálkodás,
1964. aug., 8. évf. 4. sz. 65—75. p.

GERŐ Gyula: Arányos fejlesztést! Könyv-
táros, 1964. aug., 14. évf. 8. sz. 465. p.

BOGNÁR Gyula: Vitaforum — a képernyő
előtt. Népfront, 1964. aug., 9. évf. 8. sz. 11. p.

S. J.: Szigorú takarékoságot! Pártélet, 1964.
aug. 9. évf. 8. sz. 108—109. p.

RIDEG Gábor: Történelemelőtti idők olva-
sókönyve. Sz. Néplap, 1964. szept. 4. 15. évf.
207. sz. 5. p.

[MÁTHE László] — m. l. —: A búzatermesz-
tésről tanácskoztak a megye élenjáró gabo-
natermelői. Sz. Néplap, 1964. szept. 10. 15. évf.
212. sz. 3. p.

TESZKO Sándor: A félig kész falakat be-
nőtte a gaz. Szabad Föld, 1964. szept. 20. 20.
évf. 38. sz. 13. p.

[MAJNAR József] MJ: Milyen lesz Szolnok
új városnegyede? Sz. Néplap, 1964. szept. 25.
15. évf. 225. sz. 1. p.

KARDOS [József]—NÉ BENKE Irén: Kik a
legnépszerűbb magyar írók Szolnokon.
Könyvtáros, 1964. szept. 14. évf. 9. sz. 546—548.
p.

[SZABÓ Ernő] SZ. E.: Tervezés Jászsál-
szentgyörgyön. Népművelés, 1964. szept., 11.
évf. 9. sz. 15—17. p.

DENES Pál: Alaposabb körsétát vidéki
színházainkban! Népművelés, 1964. szept., 11.
évf. 9. sz. 23—24. p.

HERNÁDI Tibor: Közél másfél évtizede áll
a posztján. Népművelés, 1964. szept., 11. évf.
9. sz. 24—25. p.

POLGAR Mihály: A tervezett önköltség és
jövődolgozatok a karcagi Dimitrov Termelő-
szövetkezetben. Pártélet, 1964. szept., 9.
évf. 9. sz. 101—106. p.

SZILÁGYI Miklós: Adatok állattartásunk
egy kevésbé kutatott problémájához. Ethnog-
raphia, 1964. 75. évf. 2. sz. 279—282. p.

[ULRICH Ferenc] U. F.: Közegészségügyi
Járványügyi Állomás (KÖJÁL). Szolnok, Ma-
gyar Építőművészet, 1964. 3. sz. 29. p.

Vitalítás Szolnokon a szalmacellulóz őrlésé-
ről. Papírpar és Magyar Grafika, 1964. 8.
évf. 3. sz. 85—87. p.

BALÁZS Antal: A Szolnoki Papírgyár 4.
papírgépe. Papírpar és Magyar Grafika, 1964.
8. évf. 4. sz. 130—132. p.

SÁGI PÁL

Ára 5 Ft